

EN LJUS OCH VÄNLIG JÄTTE — NY KYRKOBYGGNAD I FLODA
A FAIR AND PLEASANT GIANT — NEW CHURCH BUILDING IN FLODA
OLOF BERN ANTONSSON

EXAMENSARBETE VID CHALMERS ARKITEKTUR
MASTER PROGRAMME OF ARCHITECTURE AND URBAN DESIGN
2014-05-15

ABSTRACT

The purpose of this master's thesis is the concurrent research into and development of a church building. The church building in western society is a unique structure with unique functions. While it serves an essential and self-explanatory purpose for the Christian faith and its congregation, it since long has held a unique importance likewise in secular society.

To ensure a firm base in reality of the thesis the building development process is conducted in cooperation with a party currently developing a new church building for their parish. Another point of departure is an investigation into the modern Swedish church building and an attempt to ascertain with what architectural language it functions and expresses itself.

From this investigation a catalog of reoccurring themes is assembled, and from which also is gathered a number of elements deemed vital to the character and identity of the modern church building: Light, material, proportions, symbolism, spatiality, and detailing. A building proposal is used as a proving grounds to attempt to investigate and utilize these findings.

A number of study visits are conducted. The thesis work also comprises an essay, complementing the building project and investigating the issues at hand from a more theoretical, academic and philosophical standpoint. Matters such as the relevance of religion today, church architecture as a progressor of modern architecture, the church building as a physically manifested repository of values, and the function of the church building in the urban fabric are discussed.

As is the project building, the essay is both a research method and a result in the thesis. The project building is presented with drawings, renderings and elaborate descriptions of its most important functions, drawing on the previously referred to findings.

The main ambition of this thesis is to in the hands of the architect provide a credible synthesis of these premises: the church building as a phenomenon, the modern Swedish church building, and the current wishes of the client.

SUMMARY

The purpose of this master's thesis is the concurrent research into and development of a church building. The architectural language of the church building and the ineffable and transcendental acts performed within its walls sets it aside from most other building typologies. The tradition of the Christian church has maintained its vitality while allowing for new expressions in and by its temples during the era of modern architecture.

To ensure a firm base in reality of the thesis the building development process is conducted in cooperation with a parish currently working with developing a new church building. The attempt is to create a credible fusion between these points of departure: the tradition of the Christian faith and its temples, the modern church building, and the current needs of the client.

One of the points of departure is the investigation into and cataloging of the modern Swedish church building. From this research catalog a number of *reoccurring themes* has been gathered, such as: raking light, the brick church, secondary functions, "the fort", and highly placed windows.

The titles of the catalog has been chosen mainly as a means to organize this research and are not suggested to comprise a full array of the characteristics possible to find in the modern church building, however, they suggest certain reoccurring implementations that can be interpreted as telling of of certain characteristics unique to the modern church building, such as brick and raking light, both of which have been implemented in the building proposal.

This catalog and a number of study visits is also utilized to attempt to gather a number of concepts suggested to be vital to the character, identity and expression of the modern church building: *Light, material, proportions, symbology, spatiality, and detailing.*

These concepts, referred to as *implemented concepts* reoccur throughout the project work both explicitly and implicitly. The title of the essay written as part of the thesis, *Messenger of Presence*, refers to the role of light within the church building.

The main difference between this category of *implemented concepts* and the formerly presented category of *reoccurring themes* is that the latter can be said to be described themes found in *certain* church buildings, while the former can be found in the great *majority*.

Light makes us see clearly, it is the opposite and absence of darkness, it is the guardian angel of the day and of the heavenly skies, it is enlightenment, it is the lifegiver, it is God. Light also in a sense can not be seen – does not exist – until it strikes an object, a surface. But not even then can we detect its body or its route, we may only speculate as to its destination, and imagine its source.

On the second topic of material, the discussion is turned to the brick church, the single brick and the collected conglomerate of the wall the brick is part of, which is the result of the gathering of separate bricks, all with their own separate identities and minor defects, but in the firm and erect wall they converge not unlike the members of the congregation in the church, and together create something larger than merely the sum of the parts.

The third concept is proportions. In the church building these should be generous enough to remind of and suggest the ability to contain the presence of God, their scale also need to be large enough to be able to reminiscence of a void and silence that holds both a presence and a thunder.

The fourth implemented concept is symbology, strongly interrelated with and interdependent on the other concepts.

SUMMARY

The symbology of the church building is apparent both in its role in the urban fabric as a reminder and metaphor of e.g. continuity, hope, and moral, and within the confines of the church building in its architecture, where it is given expression by e.g. light and space, expressing what words cannot fathom nor comprehend.

Spatiality is the fifth concept, which here pertains to the experience of the room: the ability of the room to expand and contract, in plan and/or in section, suddenly or expectedly, offering an even stronger experience of the already strong architectural world that is the church building. The final concept is detailing. In the research I have noticed the importance a high degree of detailing of elements can have on the collected expression of the church building, manifesting the reverence and dignity the Christian holds for the temple of God.

As is the thesis project building, the essay is both a research method and an end result. The essay complements the project building. Some of the suggestions arrived at in the essay are as follows:

Religion has not dwindled with the emergence of science. The language of metaphors is universal and by it the church building reminds us of values today often neglected. It also helps us to formulate transcendent questions about our lives.

The church building can act as a creator of identity and carrier of history and is closely connected to Swedish culture and tradition. Church architecture is a progressor of modern architecture. In the church building the aesthetic and the symbolic meet and create something completely other. The church building is a paradox in its attempt to materialize the most immaterial.

Finally, a model and programme study has produced a design concept entitled "the axis",

which is chosen due to its innate multifaceted symbology. The in the church building axis is a symbol of the Christian's walk through life, for the body of Christ, for beginning and ending, goal and purpose.

The project building is used as a proving ground for investigating and expressing the aforementioned discussions. The resulting building of ca 1200m² is suggested to be poetic yet stern, bright yet dark, void yet rich, silent yet loud. For a presentation of the project programme with plan drawings, see the building project section of this report.

The visitor enters the building underneath a column structure whose proportions suggests already here the building is the home of Someone else. One then proceeds into the passage hall that stretches along the longitudinal axis throughout the building.

In the ground floor are found all public functions of which the most frequently used ones are placed towards the south and the river-side. All of these larger rooms, all the window openings and doorways in the building and more are proportioned according to the golden ratio; a mathematical proportion found e.g. in nature and thus suggested to be the "measure of God".

The passage soon opens up in the spacious and brightly lit inner church square, the communication and social hub of the building. The passage and the walk through the building (through life) then continues, only to emerge in the explosion of air and light that is the church hall, where the long walk finally ends and the temporary visitor in this artefact, is received by God.

In the roof above the altar and ending wall the ceiling is cut back, creating an opening of four meters, through which God enters the room. The daylight flows down over the mortar joints and comes alive as the day progresses. The light dies; it is resurrected.

FÖRORD PREFACE

Kyrkobyggnaden har länge fascinerat mig.

Som arkitektonisk typologi och som fenomen överhuvudtaget är denna byggnadstyp troligen unik, både i sitt syfte att utgöra fysiskt manifesterad hemvist och arena för något så outtryckligt och subjektivt som människors religiösa tro, men även i ett därav sprunget uttryck som tycks innefatta en tillräcklig bevekelsegrund att nå arkitektoniskt längre än vad som oftast är fallet inom den profana arkitekturen.

Ramarna tycks vidare och mer tillåtande, samtidigt som de inte är motiverade utifrån estetiska utan snarare symbolikrelaterade preferenser. Den moderna arkitekturens landvinningar har därtill erbjudit dessa utgångspunkter närmast oanade möjligheter till uttryck ohämmade av byggnadstekniska restriktioner.

Kyrkobyggnaden är även arkitektoniskt utmanande i de många paradoxer som återfinns i dess karaktär: hur den måste söka uttrycka det outtryckliga, hur dess stora till synes ödsliga och stilla rumsligheter inrymmer och minner om en närvaro och ett tordön som aldrig tystnar, hur dess ofta förekommande slutenhet inte döljer utan påvisar.

Dessa omständigheter tycktes mig lämpliga att utgöra förutsättningar för ett examensarbete i arkitektur.

Det som följer är ett försök till ett sådant.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING TABLE OF CONTENTS

Abstract	I
Summary	II
Förord Preface	IV
Innehållsförteckning Table of contents	V
Bakgrund och syfte Background and purpose	1
Metodik Methodology	2
Närvarons budbärare – en essä om kyrkobyggnaden Essay	4
Presentation av beställaren The client	18
Platsen The site	22
Återkommande teman Reoccurring themes	28
Implementerade koncept Implemented concepts	34
Studie program och utformning Design and programme study	48
Missionskyrkobyggnaden The Mission Church building	62
Utformningsförslag Thesis building proposal	70
Rundvandring genom byggnaden Tour through the building	86
Teknik och konstruktion Technology and construction	112
Resultat och slutord Epilogue	121
Bilaga A: Ljusstudier Appendix A: Light studies	123
Bilaga B: Utformningsstudier Appendix B: Design studies	130
Bilaga C: Katalog återkommande teman App. C: Reoccurring themes	136
Bilag D: Studie program och utformning App. D: Design and progr. study	160
Bilaga E: Kompletterande platsdokumentation App. E: Addit. site documentation	181

BAKGRUND OCH SYFTE BACKGROUND AND PURPOSE

Syftet med detta examensarbete är en undersökning i och utvecklandet av en kyrkobyggnad. Kyrkobyggnaden är en unik arkitektonisk typologi med unika funktioner, som skiljer den från de flesta andra byggnadstyper.

Den söker med det mest materiella uttrycka det minst materiella, erbjuda en boning snarare för själen än för kroppen, och tillhandahålla en vördnadsfull fokalpunkt och ett tempel för den kristna tron och tvåtusen år av kristen tradition.

Men kyrkoarkitekturen har även en roll i den urbana samhällsväven, där dess kraftfulla uttryck utgör en metafor för kontinuitet och en påminnelse om värden som i det sekulära samhället ofta riskerar att osynliggöras.

Sedan andra världskrigets slut har det i Sverige uppförts en ansevärd mängd moderna kyrkobyggnader, och nya kyrkor byggs fortfarande.

Den moderna kyrkobyggnaden har inte bara utvecklats parallellt med den moderna arkitekturen, den har bidragit till att främja dess utveckling, och resulterat i ett stort antal byggnadsverk som erbjuder ett trovärdigt möte mellan kristen kyrkotradition och modern arkitektur.

För att förankra examensarbetet i den verklighet arkitekten opererar i har arbetet skett i kontakt med en beställare, Missionskyrkan i Floda, som under arbetets gång varit i färd med att ta fram en ny kyrkobyggnad för sin församling.

Ambitionen med examensarbetet är att i arkitektens händer tillhandahålla en trovärdig fusion mellan dessa beskrivna ingångar: kyrkobyggnaden som fenomen, den moderna svenska kyrkobyggnaden och arkitektens beställares rådande önskemål.

En av ingångspunkterna till undersökningsarbetet har bestått i en relativt omfattande katalogisering av den moderna svenska kyrkobyggnaden.

Denna geografiska avgränsning av den moderna kyrkobyggnadens förvisso idag internationall utbredning har skett för att tillhandahålla en begränsning av råmaterialet proportionelig till arbetets längd och ambition, och med hänsyn till den geografiska placering och den kulturella sfär inom vilket arbetet utvecklas, presenteras och tolkas.

Undersökningen har ägt rum via tillgänglig litteratur, vilken har erbjudit ett proportioneligt antal om än kortfattade beskrivningar av det stora bestånd som idag existerar.

Målet med undersökningen har huvudsakligen bestått i en litteraturbaserad studieresa i det svenska kyrkobyggnadslandskapet, för att bekanta mig med den moderna svenska kyrkobyggnaden och för att få en intuitiv inblick i dess inre väsen, för att uppamma den respekt som är nödvändig för att ta sig an uppgiften att utveckla den typ av sakrala byggnadsverk kyrkobyggnaden utgör.

Syfte och funktion har också varit att inhämta inspiration och att få en känsla för den moderna kyrkobyggnadens uttryck för att själv kunna bruka dessa i mitt arbete. För att organisera och skapa överblick över denna katalog har resultatet sorterats under ett antal återkommande teman.

De teman som har noterats gör inget anspråk på att utgöra en allomfattande återspeglning av samtliga uttryck som kan noteras inom modern kyrkoarkitektur, men de antyder likväl vissa återkommande implementeringar som ofta är talande för vissa karaktäristika unika för den moderna kyrkobyggnaden, exempelvis den

påfallande ofta återkommande förekomsten av tegel, vilket diskuteras senare. Vissa av dessa implementeringar har direkt informerats utformningsförslag som är en del av examensarbetet, t ex det nämnda teglet och det jag i arbetet benämner *släpljus*. Dessa teman presenteras i huvuddelen av denna rapport. För en fullständig förteckning över samtliga ingående teman, se bilaga C.

Till följd av den byggnadshistoriska utvecklingen i Sverige där bygandet i stort helt avstannat under andra världskriget för att därefter återupptas och sedan eskalera i och med uppförandet av de nya förorterna, och till mindre del som en följd av utgivningsår för den litteratur som funnits att tillgå, innefattar katalogen naturligt en majoritet av byggnader uppförda mellan 1960-80.

Metodiken har även bestått i ett antal platsstudiebesök, där jag besökt olika moderna kyrkobyggnader i regionen, talat med anställda på plats och fått möjlighet att själv få uppleva och utforska representanter för det moderna svenska kyrkobyggnadsbeståndet. Dessa studiebesök presenteras med fotografier och kortfattade beskrivningar av mina intryck.

Studiebesöken har tillsammans med tidigare nämnd katalogiseringsundersökning utgjort ett bibliotek för vad som i arbetet benämns *implementerade koncept*: uttryck och karaktäristika som kan anses oundgängliga för den moderna svenska kyrkobyggnadens väsen och identitet.

Den främsta skillnaden mellan de här diskuterade återkommande *temana* och de på nästa sida överskådligt och längre fram mer i detalj beskrivna *implementerade koncepten* är att de förra återfinns hos *somliga* kyrkobyggnader, medan de senare kan anses återfinnas hos den absoluta *majoriteten*, och därmed även kan anses vara av större vikt i arbetet.

Jag har sorterat dessa *implementerade koncept* under följande rubriker: *Ljus, material, proportioner, symbolik, rumslighet och detaljering*. Detta är inte en komplett förteckning över den undersökta typologins karaktäristika men kan anses utgöra de mest betydelsefulla sådana. Dessa koncept återkommer under hela projektbeskrivningen, både implicit och explicit, och har i tydlig utsträckning informerat arbetet med utformningsförslaget. För mer utförliga presentationer av var och en av dessa rubriker med referenser från katalogiseringsundersökningen, se avsnittet *Implementerade koncept*.

I likhet med det nedan beskrivna utformningsförslag som innefattar en stor del av arbetet, utgör den essä som också är en del av processen såväl ett slutresultat som en undersökningsmetodik, ett verktyg. Essäns titel, *Närvarons budbärare*, är en referens till ljuset inom kyrkobyggnaden, ett av de ovan nämnda koncept som utgjort en av de fokalpunkter genom vilken utformningsförslaget tagits fram.

Essän söker komplettera utformningsförslagets fysiska karaktär och närma sig fenomenet kyrkobyggnaden ur ett teoretiskt, filosofiskt och akademiskt perspektiv, genom att konsultera relevant litteratur, problematisera, belysa och aktualisera. Tillgänglig litteratur har till stor del bestått i verk framtagna inom en anglosaxisk akademisk kontext, men de frågor som berörs kan anses allmängiltiga för den moderna kyrkobyggnaden som fenomen.

Essän berör teman såsom religionens relevans i det sekulära samhället, kyrkobyggnadens roll som urbant symbolverk, kyrkobyggnadens potential som värdereservoar, kyrkoarkitekturens paradoxer och dess roll i den moderna arkitekturens utveckling. De inblickar som er nått via essän har i en reciprok process färgat utformningsförslaget, och essän citeras återkommande nedan i rapporten, där den används för att förstärka och förklara förda resonemang.

Slutligen har studie i modell använts för att i skala undersöka det i samröre med klienten utarbetade och förfinade lokalprogrammet och för att hitta ett grundläggande utformningskoncept att ligga till grund för det resterande utformningsarbetet. Härvidlag har lokalprogrammets respektive lokaler och desammas hierarki och samband utforskats, samtidigt som de samband som uppkommit beaktats ur ett utformningsperspektiv.

Ett antal potentiella utformningsalternativ har tagits fram, varefter de sex alternativ som bedömts äga högst relevans för kyrkoarkitekturens karaktär utforskats vidare.

Av dessa har till sist det alternativ med titeln *Axeln* valts ut som det som främst till följd av sin inneboende symbolik bedömts ha störst potential att kunna utgöra en fullgod projiceringsyta för övriga utformningsinfluenser. För en vidare diskussion om denna implementering, se avsnittet *Studie program och utformning*. För en fullständig förteckning av samtliga beaktade utformningsalternativ, se bilaga D.

Examensarbetets utformningsförslag, en kyrkobyggnad à ca 1200m², har fungerat både som ett utforskande verktyg för att manifesteras och förankra tidigare diskuterade idéer, och som ett slutresultat i sig, i det att de framtagna handlingarna utgör ett fullgott material för beställaren och för byggnation.

För en utförlig presentation av utformningsförslaget, se avsnittet *Utformningsförslag*, vilket innefattar ritningar, utförliga lokalbeskrivningar och illustrationer. Det är min förhoppning att förslaget skall upplevas som en kyrkobyggnad för vår tid, där det förflutna och samtida influenser möts i trovärdig enighet i en portal mellan himmel och jord, i en kyrkobyggnad som är poetisk i sin klarhet, ljudlig i sin tystnad, och kraftfull i sin stillhet.

NÄRVARONS BUDBÄRARE
— EN ESSÄ OM KYRKOPYGGNADEN

MESSENGER OF PRESENCE
— AN ESSAY ON THE CHURCH BUILDING

Hur utformar man en byggnad för någon som i värsta fall är död och i bästa fall överallt samtidigt? Troligen ligger kyrkobyggnadens reella värde och uttryck inte så mycket i materialiserat byggnadsverk som i dess roll som abstrakt fokuspunkt och symbol-samling. Genom egenskaper som dessa skiljer sig kyrkoarkitekturen markant från den profana arkitekturen.

Medan den senare kan anses fullduglig genom att uppfylla krav på praktisk funktionsduglighet måste kyrkobyggnaden tillhandahålla en boning för själen snarare än för kroppen, med det mest materiella uttrycka det mest abstrakta, och visa vördnad för två-tusen års manifestation av det absurda och fantastiska fenomenet tro vars synonymer är gissning och tvivel och som trots det – eller kanske på grund därav – tillhandahåller en orubblig grund för oräkneligt många människors dagliga tillvaro.

Kanske måste kyrkobyggnaden försöka efterlikna det himmelrike de trossatser som ligger till grund för dess existens vittnar om, för att giltiggöra desamma. Rafael Moneo, arkitekt med världen som sin arbetsplats och lärare i formgivning vid Harvard-universitet, beskriver i *Constructing the Ineffable* den sakrala byggnaden som en portal mellan himmel och jord.¹

Vi försöker lära känna den förra genom den senare, och kanske lägger vi därmed grunden till de bådas tillblivelse. Människan som skapad och skapare.

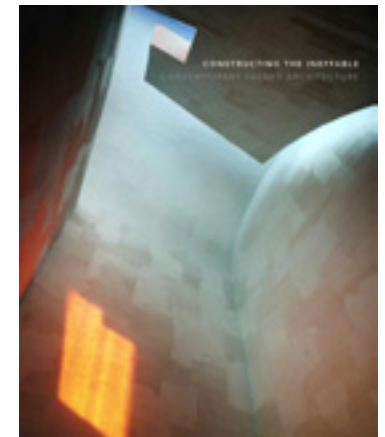
I samma verk citeras arkitekten Rudolf Schwarz i sin beskrivning av kyrkan som en fokuspunkt för tidens alla flödesriktningar, ett byggnadsverk som innefattar alla epoker och i förenandet av dessa tillhandahåller den något nytt: fullfärdigandet, helheten:

*"The cathedral possesses the fullness of time. In this cathedral time comes to an end."*² Kyrkobyggnaden symboliserar både människans fulländning och hennes ofrånkomliga obetydlighet och är därmed lika skrämmande som inbjudande.

Religionen och dess tempels relevans förutsätter förekomsten av en skapare vars existens inte är beroende av avlidna tänkares dödförklaringar eller inåtvända mystikers utläggningar. Kanske har människans iver att tränga allt längre ned i mysterierna endast resulterat i insikten om hennes parallellt ökande oförmåga till just denna handling och därmed även insikten om jämförelsen med en därmed allt mer sannolik skapare som allt mer främmande.

Kan människan någonsin avsäga sig uttryck och förutsättningar som måste betraktas som religiösa, eller blir det försökta frånfället från dem oundvikligen upprättandet av nya sådana ramverk och förutsättningar?

Mark Taylor, dekan vid religionsfakulteten vid Columbia University skriver i *Constructing...* att *"... secularity is a religious phenomenon."*³ och får i samma verk medhåll av Kenneth Frampton, författare och professor i arkitektur vid samma universitet: *"The tautology of a secular spirituality surely touches on the crisis that lies at the heart of a great deal of contemporary culture [min kursivering]."*⁴ Även en ickehandling är en handling, skrev Sartre.

CONSTRUCTING THE INEFFABLE (2011)

Karla Cavarra Britton, som undervisar i arkitektur vid Yale, kommenterar i samma bok frågan lika ingående som kärnfullt: *"The role of religion, once assumed by many to be waning in the wake of progressive secularization, has in recent years reasserted itself in the shaping of social and political life."*

... Corresponding to this phenomenon is a shift in many academic disciplines, which had in recent decades tended to give scant

attention to religion as a significant social fact, toward an increasing recognition that religious conviction, or at least search for recognizable patterns of meaning, persists as a potent force in our cultural and personal identities in surprisingly complex and powerful ways.

KARLA CAVARRA BRITTON (www.yale.edu)

Indeed, Jürgen Habermas, one of modernity's most perceptive interpreters, has recently observed that we have entered a 'post-secular' age when the secularization hypothesis (which held that growing modernization

*neccesarilly results in increased secularism) has to be nuanced to take into account the continuing influence of religious convictions in social discourse, albeit at a more individualized level."*⁵

Antagligen passar religiösa företeelser mycket dåligt med vår samtida kultur och den eventuella avsaknaden av samma. Religionen är traditionsbunden, paradoxal, ovetenskaplig och subjektiv. Den rådande tidsåldern efterfrågar självändamålsenlig progression via ett oberoende förnuft. Religionen erbjuder ingetdera.

Ricardo Porro beskriver i januarinumret av *l'architecture d'aujourd'hui* från 2005 den bysantinske mystikern Dionysus, som *"... described two possible ways of approaching God:*

*By knowledge, that is to say reason, which he considered to be imperfect; and by ignorance [okunskap]."*⁶

Religionen spårar sin horisont både långt bortom kollektiv forntids begynnelse och enskild livstids epilog. Men att vi inte känner igen religionen innebär inte att den förpassats till svunna tiders annaler. Mark Taylor skriver: *"There has not been a return of religion because the religios never went away ..."*³

Axel Sowa bekräftar i ovan citerade tidskrift dessa tankegångar: *"To look at the sacred amidst the melting-pot of styles and trends today may seem to be untimely or unwarranted. But there is no denying that it has not vanished. The signs of the times show that excessive secularization has bred disenchantment, that the perfecting of rational systems cannot efface spiritual needs."*⁶

Men oavsett om religionen idag skiftat karaktär eller enbart skepnad, kvarstår dess minnesmärken och tempel oförändrade, ofta bokstavligen huggna i sten. I många samhällen utgör de både de äldsta bevarade och de mest aktade artefakterna.

Det är som om de representerar någonting vi inte vill se gå förlorat. Som om de uppfattas som säkerhetskopior, ett samlat arkiv av vår kulturs allra mest aktade förehavanden och uttryck.

Man måste därmed fråga sig om inte kyrkobyggnaden (och sakral arkitektur överhuvudtaget) besitter värden och kvaliteter som åtminstone vid första anblick föranleder andra fenomen oavhängiga de ritualer och förhållningssätt som förssiggår och figurerar innanför kyrkobyggnadens murar.

Kanske innebär inte förnekandet av enskilda lärors eller samfunds trossatser förnekandet av deras eventuella revelans eller ens trons relevans som fenomen överhuvudtaget. Den danske nobelpristagaren i fysik Niels Bohr motiverade utsmyckandet av sin arbetsrumsvägg med en hästsko inte med övertygelsen om dess förutsatta utan dess eventuella effekt.

Kyrkobyggnaden uppbär fortfarande en självklar roll för många inte bara som scen och ramverk för några av livets mest omvälvande händelser som dop, bröllop och begravningar, men även som en plats man söker sig till vid tider av existentiell kris eller vid behov av stillhet i vardagen.

Kyrkobyggnaden kommunicerar med det språk av associationer och metaforer vi alla talar, oavsett religiös tillhörighet eller kulturell bakgrund. Genom vår vetenskap och uppfattning om dess anspråk på att innefatta och uttrycka det som är heligt, upphöjt och evigt, påminns vi om dessa fenomen och otaliga andra och deras eventuella och faktiska värden och roller både i personlig och kulturell kontext.

Axel Sowa beskriver kyrkobyggnaden som "*Strongholds designed to resist spiritual abatement* [förfäclning]." ⁶ Vi påminns om värden det sekulariserade samhället ibland kanske riskerar att glömma eller underskatta.

Vi påminns om värden som ofta är outtryckliga, om en fördold värld mitt i vardagens virrvarr och självklarheter.

I vår diskussion om sakral arkitektur möts vi återigen av en reciprok och till synes paradoxal process: Arkitekturfilosofen Karsten Harries uttrycker i essän *Untimely meditations on the need for sacred architecture*, publicerad i *Constructing the Ineffable*:

"I want to claim that the sacred needs architecture if it is not to wither, and that similarly architecture needs the sacred." ⁷

Ludwig Wittgenstein skrev: "*Mitt språks gränser är min världs gränser*" (*Tractatus Logico-Philosophicus*, 1922).

Kanske är vi beroende av byggnadsverkens roll som tolkare och uttryckare för att komplementera våra egna tolkningar och uttryck, när vår egen och språkets inneboende begränsningar att verbalisera och abstrahera blir uppenbara. Detta kan röra sig om såväl personliga uttryck som kollektiva och kulturella sådana. I *Nine Points on Monumentality* (1943) skriver Sigfried Giedion, José Luis Sert och Fernand Léger:

"Monuments are the expression of man's highest cultural needs. They have to satisfy the eternal demand of the people for translation of their collective force into symbols. The most vital monuments are those which express the feeling and thinking of this collective force – the people."

Karla Cavarra Britton beskriver hur den sakrala byggnaden kan utgöra en viktig motpol till de senaste decenniernas ofta förhastade och artificiella urbana utveckling och hur det sker "... a rediscovery of the power of a concept such as hierophanous [heligt] space to establish real alternatives to what is now commonly described as 'junkspace' or 'the generic city', that is to say, the proliferation of global cities marked by a dehumanizing homogenization and a loss of cultural identity and historical sedimentation." ⁵

Genom sin tydliga roll som fysisk manifestation av och hem för en tro och dess inneboendes traditioner förankrar kyrkobyggnaden sig själv i dessa traditioner och igenkända referenser bakåt i tid och kultur.

Karsten Harries skriver: "Sacred architecture places us in both time and space." ⁷ Modern arkitektur ger ofta intryck av att vara skapad i och för ett lika antaget som obefintligt kosmopolitiskt världssomspännande rike. Det blir därmed i och med sin karaktär av mobilitet och "återbildbarhet", hemlöst. Karsten Harries anger Turning Torso i Malmö som ett exempel på denna typ av byggnadsverk, som saknar autentisk identitet och står utan förankring i den lokala kontexten. ⁷

TURNING TORSO, MALMÖ
SANTIAGO CALATRAVA, 2005

Ulf Hård af Segerstad uttrycker i *Nya svenska kyrkor i Skandinavien* att sakral arkitektur kan fungera som "mysteriebevarare". ⁸ Kyrkobyggnaden fungerar därmed som ett slags fysisk värdekonserver, ett referensverk, en reservoar.

Som sådan är dess roll inte att underskatta, och kyrkobyggnaden delar kanske denna funktion med en rad andra fysiska artefakter i samhället vilkas status och inverkan även de möjligen inrymmer mer än de mest uppenbara, och Karla Cavarra Britton skriver: "... contemporary sacred spaces also surely include less obvious expressions, such as landscapes, monuments, and museums which evoke great commitment, pathos, and sacrifice on the part of a community of individuals.

In this respect, religious buildings and sacred landscapes rarely function simply as isolated expressions of largely sectarian experiences. Rather, these sacred spaces often contribute in critical ways to shaping the larger cultural and urban fabric of contemporary life." ⁵

Richard Meier, som undervisat vid Princeton, Harvard och Yale, skriver i samma verk:

"Complex architectural problems ... [such as] helping people formulate transcendent questions about their existence, can only be taken up with an architecture that history has taught us over the years." ⁹

Kyrkobyggnadens roll övergår därmed den som religiöst byggnadsverk och dess betydelse som symbolbärande och identitetsformande uttryck i ett sekulärt samhälle blir minst lika viktig.

I kandidatuppsatsen *Moderna kyrkor: Reflektioner kring ett övertaligt kulturarv* (Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet, 2010) berör Clara Nyström några av frågorna kring kyrkobyggnadens roll och relevans i Sverige idag och beskriver hur den kan fungera som som "identitetsskapande och historiebärande element". ¹⁰

Nyström skriver: "I samband med 1993 års kyrkobyggnadsutredning ... gjordes även en religionssociologisk undersökning. ... Av denna framgår att kyrkobyggnaderna anses viktiga samt att de har ett värde även för dem [sic] som aldrig besöker dem eller beskriver sig själva som religiösa.

Ändock har de ett värde som är sammanbundet med svensk kultur och tradition. Människors identitet hör i många fall samman med kyrkan då kyrkan är identitetsskapande i form av traditioner kring högtider samt som kulturarv och historisk kontinuitet. ...

Kyrkobyggnadens identitetsskapande betydelse betonas även i Svenska kyrkans grundläggande regelverk ... Här framställs kyrkobyggnaden som viktig för en bygds identitet och som en del av det offentliga rummet." ¹⁰

Nyström bekräftar bilden av hur kyrkan som arkitektur kan uppbära rent samhällsliga och stadsmässiga värden, hur den exempelvis kan fungera som *"landmärke, en orienteringspunkt på landsbygden eller i staden."*¹⁰

Den kan även utgöra *"... ett tidsdokument som berättar om sociala, ekonomiska, kyrkliga och/eller politiska förhållanden samt speglar olika tiders estetiska ideal och bildspråk. Därför är den en symbol och karaktärsskapande för socknens [sic] och dess invånares."*

*Kyrkan har kontinuerligt använts för sin ursprungliga funktion genom historien och är [därför] för många en symbol för trygghet, kontinuitet och förankring i vardagen. ... Kyrkobyggnadernas antal och geografiska placering berättar inte bara om kyrkans historia utan kopplas även samman med landets historia och samhällets utveckling."*¹⁰

Nyström kopplar samman de känslor kyrkobyggnaden väcker med dess identitet som immateriellt kulturarv, *"vilket bland annat behandlar minne, berättelser och känslor"*.¹⁰ Arkitekturteoretikern Christian Norberg-Schultz beskriver i *Genius Loci* (1980) hur platser är säten för minnen, som formar vår identitet.

Kyrkobyggnadens roll som arkitektur och symbol är dock inte den enda världsliga koppling som historiskt står att finna mellan kyrka och samhälle. Västerländsk kultur har allt sedan antiken burit på idéer om de förutsättningar och regelverk som formar vårt skönjbara och fysiska universum. Under många sekel var en allmän uppfattning att Gud skapade världen med hjälp av geometrins heliga lagar.¹⁸

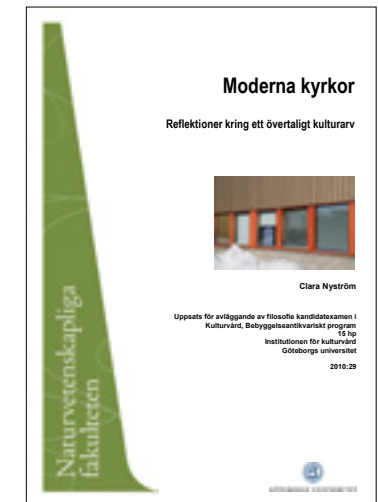
Gud är världsarkitekten, Deus Geometra, och världen följaktligen arkitektur. Därmed utgjorde kännedom om geometrins lagar inte enbart fundamentet för arkitektur skapad av människohand, utan gav även insikter i de lagar som styr kosmos. Byggnaden är kosmos, arkitekten Skaparen.

Likväl har kristendomens kyrkobyggnad i de flesta delar världen utvecklats om inte kontinuerligt så åtminstone avsevärt sedan de dagar då den lånade sin gestalt från forna dagars basilikor, inte minst sedan den moderna arkitekturens genombrott.

Här kan möjligen en skillnad mot tempel och byggnadsverk inom andra religion anas – medan många moderna kyrkobyggnader idag antar de mest utmanande och nydanande former och gester, är det mycket lätt att fortfarande känna igen både moskén och synagogan.

Samtidigt har kyrkobyggnaden behållit tillräckligt av sin rika traditions språk och seder för att utgöra en därmed trovärdig medlare mellan perfekt och futurum, mellan uppgång och fall.

Men kyrkoarkitekturen verkar inte bara villigt ha deltagit som bisittare i den moderna arkitekturens evolution och landvinningar, den har även ofta återfunnits som förryttare i dess frontlinjer.

MODERNA KYRKOR (2010)

Kanske är det kyrkobyggnadens autentiska rika språk och symbolik och därmed möjlighet till oanade arkitektoniska uttrycksmöjligheter som utgjort den attraktionskraft den utövat på en rad

framstående arkitekter i dryga hundraåren, i en allt mer avsakraliserad värld där till synes likvärdig arkitektonisk utsmyckning och ornamentik uttrycker ingenting och i värsta fall anklagas för världsfrånvänd postmodernism.

UNITY TEMPLE, ILLINOIS, USA
FRANK LLOYD WRIGHT, 1908

Många har förvånats över det intresse ett stort antal av de mest kända namnen inom modern arkitektur visat

för kyrkobyggnaden och hur dessa passaren och skalstockens män och kvinnor kunnat brinna för ett fenomen till synes så fjärran från den rationella och handfasta värld de själva skrivit in sig själva i historieböckerna genom att vara med om att skapa.

En av den moderna arkitekturens urfäder, Charles-Édouard "Le Corbusier" Jeanneret, var dock en av dem som inte såg någon motsättning utan som, trots att eller på grund av att han inte själv var troende, var lyhörd för "*the spiritual dimension in life as a fundamental human condition*"⁵, och skriver själv i essän *L'Espace indicible* från 1945: "*I am not conscious of the miracle of faith, but I often live that of ineffable space, the consummation of plastic emotion.*"¹¹

Karla Cavarra Britton skriver i *Constructing the Ineffable*: "*Through the religious building type, many modernists may be seen as exploring alternative forms of expression as a tentative response to the dominant rationalist and techno-scientific Zeitgeist typically understood to be the underlying common denominator in the evolution of twentieth-century architecture* [originalets kursivering]." ⁵

Både Frank Lloyd Wright och Auguste Perret utformade kyrkobyggnader under 1900-talets första decennier vilkas struktur och uttryck gick långt bortom det som krävdes av dem som funktionsdugliga tempel, och vilkas efterklang skulle komma att genljuda långt bortom deras nyskapande fasader.

Karla Cavarra Britton uppger hur Wrights Unity Temple i Illinois från 1908 bröt med i stort sett varje norm som stod att finna både inom amerikansk och europeisk kyrkobyggnadstradition vid tiden, och hur han samtidigt därmed lade grunden för nya konstruktionsmetoder och materialbehandlingar. "*... these ecclesiastical buildings provided essential foundations for a 'new architecture' and its evolution in the twentieth century.*" ⁵

Men den moderna arkitekturens inverkan på kyrkoarkitekturen och de respektives därmed parallella utveckling hade inte kunnat nå så hög genomslagskraft om det inte vore för dess avstamp i och respekt för kyrkobyggnadens århundraden av tradition i formspråk, symbolik och uttryck.

Kanske är det även denna generösa resonanskammare av kyrkotraditionens ekon som möjliggjort en utveckling överhuvudtaget då den lagt en nödvändig grund för moderna arkitekter att bygga vidare på.

Denna tradition spårar sitt ursprung inte enbart i den tid då kristendomen såg sin början och då dess bibliska nyckelfigurer var aktiva, utan även i tvåtusen år av historik och tradition sedan dess. Kyrkobyggnaden är ofrånkomligen i stor mån en artefakt av människan, för människan, formad i en mänsklig kontext.

Den katolska kyrkans riktlinjer fastslår att kyrkobyggnaden skall vara *"... an environment which invite contemplation — seeing beyond the face of the person or the thing, a sense of the holy, the numinous [det heliga], a sense of mystery ..."*

One should be able to sense something special — and nothing trivial — in everything that is seen and heard, touched and smelled, and tasted in worship." (Environment and Art in Catholic Worship (Washington, D.C.: Bishop's Committee on the Liturgy, 1978).

Zaha Hadid skriver i *Constructing...*: *"The desire of people is to make heaven on earth: literally, heavenly space, great space."*
¹⁴ Allt detta måste kyrkobyggnaden söka frammana genom sitt egentligen enda språk: arkitekturen.

Denna är viss utsträckning naturligt underordnad kyrkorummets och underförstått gudstjänstens funktioner, men är lika mycket ett resultat av symbolik och uttryck, och dessa fenomen har kanske utvecklats i samevolution under århundrandena mot det kyrkorum vi idag finner. Kyrkobyggnadens arkitektoniska värden berättigas genom dess förankring i arkitekturens religiösa uttryck, och den arkitektoniska och den religiösa upplevelsen skapar och berikar varandra.

Pulitzer-prisvinnaren och The New Yorker-arkitekturkritikern Paul Goldberger skriver i en essä vars förefintlighet tycks besvara dess titels inneboende frågeställning, *On the Relevance of Sacred Architecture Today*:

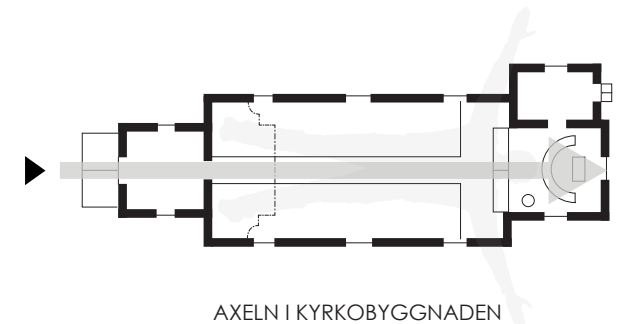
"In the profound joining of the rational and the unexplainable [the architect of the sacred space] unite the aesthetic and the sacred, and make of them not separate realms but one inseparable thing." ¹⁵

Kyrkobyggnaden och därmed dess kyrkorums ofta utsträckta axi-ala karaktär motiveras av Jesu närvaro i nattvarden i anslutning till altaret, beläget i koret i kyrkans ena (traditionellt östra) kortsida.

Nattvarden är det första av de två sakrament av ursprungligen sju Luther behöll, förutom nattvarden även dopet, som Thomas H. Beeby, lärare i formgivning vid Yale University, skriver *"... for they were visible signs of an invisible grace."* ¹⁶

Ursprungligen ägde dopet rum vid ingången i den västra delen av kyrkan. Här togs barnet upp i församlingen och påbörjade sin vandring som kristen, i riktning mot altaret. Nattvardens upplyfta position och dess roll i mässan inom den lutheranska och reformerta kyrkan har inverkat kraftigt på dessa inriktningars kyrkobyggnaders utformning exempevis i avseende av altarets centrala placering, i ändpunkten av en markerad axel.

Denna tydliga axel är även en symbol för Jesu kropp och är extra påfallande i de kyrkobyggnader med sidoskepp där den också ger upphov till en korsformation i plan. Ulf Hård af Segerstad skriver i *Nya kyrkor i Skandinavien* hur *"nederlag och förhärligande"* är förenade i *"korsets symbolik"* ... *"utan vilket detta rum vore otänkbart"*. ⁸

Korset är sannolikt kyrkorummets och kristendomens viktigaste symbol och påminner om hur Jesus gav sitt eget liv för att skänka mänskligheten frälsning. Kyrkorummet bör enligt Segerstedt minna

om denna dualism som präglade Jesu liv; döden och uppståndelsen – eller i termer av kristen teologi: "korsets och härlighetens teologi".⁸

VÄSTERKYRKAN, LUND
CARL NYRÉN, 1965

Det är ingen slump att kyrkobyggnaden och dess rum ofta är spatiösa salar av majestätisk karaktär. De är skapade för att påminna om, bjuda in och rymma Gud. Segerstad skriver hur kyrkorummet "*i hela sin gestaltning [skall] vittna om hans närvaro.*"⁸

Dessa typer av proportioner är kanske ibland även nödvändiga för andra symboluttryck hemmahörande i kyrkobyggnaden, och Segerstad

skriver om hur kyrkoarkitekten bör beakta rummets höjd och dess upplevda gräns "*eller skönjbara frånvaro av en sådan gräns.*"⁸

Samtidigt finns det inom modern nordisk kyrkoarkitektur en tradition av ett slags kärvhet och stränghet. Segerstedt spårar detta drag av kärvhet till nordisk arkitekturtradition, och möjligen även till den protestantiska kyrkans tradition av protest mot det förfallskade, ovidkommande och överdrivna.

Detta äkthetskrav stipulerar också att kyrkobyggnaden inte skall vara överdrivet iögonfallande eller avvikande. Kärvheten artikuleras stundtals i höga, bara murar, vid första anblick möjligen ett paradoxalt återkommande inslag i en ljusets och salarnas arkitektur.

Men Segerstad skriver: "*De innebär dock i sin nakenhet ingen negation utan markerar istället negationens aktiva motpol, frambär ett tomhetens budskap, karakteriserar en sida av den religiösa verkligheten.*"⁸

Även en hastig överblick över de kyrkobyggnader som uppförts i Sverige sedan den moderna arkitekturen gjorde sitt intåg ger att en påfallande ansenlig mängd av dessa byggnader uppförts i tegel, och oftare ett brunt eller rött än ett ljusare sådant.

Då det vanligast förekommande materialet i byggnationer av någorlunda storlek under denna epok snarare är betong, uppstår frågan om det återkommande valet av tegel som kyrkobyggnadens byggnadsblock har andra orsaker än vad som kan spåras till arkitektoniska eller ens estetiska ställningstaganden.

Och teglets rum är ett annats än betongens. Där betongen uttrycker sig i en homogen, slät massa, är tegelmuren resultatet av mötet mellan kader av enskilda tegelstenar, alla med egna särarter och mindre defekter, men i den renskurna och uppräta muren sammanstrålar de likt församlingsmedlemmarna i kyrkan under gemensam flagg och bildar tillsammans någonting som är större än enbart summan av delarna.

De är där förbundna av murbruket – tron – det medium de trots sina egenheter delar och genom vilket de möts på lika villkor. Muren uttrycker sig genom att inte uttrycka sig, och genom sin symbios av konstruktion och symbolik. De i kyrkobyggnaden ofta väl tilltagna murytorna upplöser sig själva i sitt avsaknad av uttryck och riktar istället fokus mot den rumslighet de formar.

Paul Goldberger inleder sin essä *On the Relevance of Sacred Architecture Today* med att tala om space, inte structure: "*No one ever talks of sacred structure.*"¹⁵

Kanske blir just rummet, rumsligheterna, utrymmet, extra viktigt inom kyrkoarkitekturen (och religiös och sakral arkitektur överhuvudtaget) jämfört med profan arkitektur.

Avgränsningarna är kanske enbart ofrånkomliga nödvändigheter för att åstadkomma dessa rumsligheter och skulle om det var möjligt sökas överges. Gud dvärls inte i klippan eller i ökensanden utan i rymden runt omkring dem.

Diana Eck, professor i jämförande religion vid Harvard-universitet, frågar i essän *Temples of Light*: *"If the Divine is everywhere, why build a temple at all? ... Light too, is everywhere. ... But will that diffuse light, which is everywhere, kindle a piece of paper lying on the ground? No, it's only when the lens ... brings the light to focus that it leaps into flame."*¹⁷

Kyrkobyggnaden är alltså till viss del en paradoxal artefakt, där man tvingas att använda sig av det allra mest materiella för att uttrycka det allra minst materiella.

Paul Goldberger skriver hur detta är: *"... a paradox that gets to the heart of the making of sacred architecture, which is the fact that in the realm of the sacred, architecture — the discipline most dependent on materiality, indeed the ultimate expression of materiality — must try to express what is not material, what cannot ever be material."*

*In the quest to create sacred space, then, architecture is in a way working against itself, working against its nature, we might say, since it must struggle to use the material to express what transcends the material."*¹⁵

Kyrkobyggnaden är utifrån denna paradox med andra ord redan innan sin tillblivelse på sätt och vis dömd att misslyckas i sin strävan att fullfölja sin ambition, men kanske bevisas paradoxen genom att misslyckandet troligen innebär en framgång.

Och någonstans mellan och bortom det mätbara skapas någonting helt annat. Paul Goldberger skriver: *"The physical structure of any Gothic cathedral is measurable, describable, capable of being analyzed down to the last stone."*

*Yet as every one of us knows, it evokes feelings beyond the measurable, beyond the rational. ... I would be tempted to say that this is in fact a good definition of sacred space — the use of material forms to evoke feelings that go beyond the material, and which cannot be measured."*¹⁵

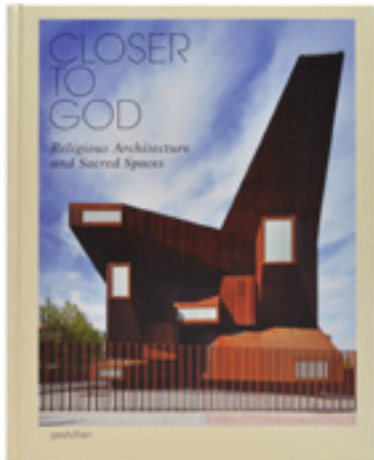

MARK TAYLOR (www.columbia.edu)

I samma bok med den medvetet motsägelsefulla titeln *Constructing the Ineffable* skriver Karla Cavarra Britton: *"... an intense interplay between materiality and form can give rise to a sense of transcendence in built form."*⁵

I samma verk återfinns Mark Taylors essä med den inte mindre medvetet motsägelsefulla titeln *Revealing Concealment*. Taylor pekar på det paradoxala i det sakralas beroende av att uppfattas genom att inte uppfattas för att kunna bibehålla sin sakralitet: *"... revelation and concealment, in other words, are inseparable."*⁴

Detta samtidigt pågående förskylande och blottläggande bidrar troligen till kyrkobyggnadens sakralitet, och det är kanske endast genom dessa processer, inte genom aktiva försök till att konstruera, som vi kan förnimma det heligas utmarker.

CLOSER TO GOD (2010)

Taylor beskriver även dessa aktiviteter som ett sorts misslyckandets framgång: *"To attempt to represent the unrepresentable through the absence of representation is to inscribe the very presence one is attempting to avoid. ... what must be evoked is the failure of representation. This failure occurs in the gaps, faults, and fissures of structures."*³

I kyrkoarkitekturens paradoxala arkitektoniska landskap är avsaknad tecken på förefintlighet, tystnad ett talande tordön och varje försök att fullfärdiga eller konkretisera en säker väg längre bort från illusionen av ett mål.

Det är kanske symptomatiskt att det är lika förvisso fysiskt mätbara som abstrakta och svårfångade fenomen som tystnad, ljus och stilhet, egentligen inte arkitektoniska uttrycksmedel, som i mångt och mycket lägger grunden till kyrkobyggnadens karaktär.

Lukas Feiersch skildrar i *Closer to God - Religious Architecture and Sacred Spaces* hur tystnaden är ett av de element som genom sin plats i den sakrala arkitekturen aktualiseras och får ett värde och en tillämpning – det är en talande tystnad som inte karaktäriseras så mycket av sin frånvaro som av sin närvaro: *"It is a silence of abundance, not of absence."*¹⁸

Och tystnaden som fenomen är synonymt med rymd, eller tomrum.

Detta tomrum som alltså här snarare är ett kärl, ett bevis för den materiella världens förefintlighet och därmed dess motsats dito, erbjuder besökaren möjlighet att fylla.

Allt det som inte tillåter sig att uttryckas explicit, verbalt, eller alls, kan ibland uttryckas eller åtminstone antydast via symbolik, som i kyrkobyggnadens språk av ljus, proportioner, rumsligheter och materialverkan.

Detta är kyrkoarkitekturens uppdrag och *raison d'être*: *"... to materialize an abstract spiritual principle through the interplay of form and content."*¹⁸ Byggnationen är kanske endast en nödvändighet för att kunna gestalta den symbolik som uttrycker det outtryckliga, för att få oss att höra det ljud som ständigt ljuder.

I kyrkobyggnaden övergår estetiska komponenter sin roll som vad som annorledes skulle betraktas som ornamentik och sin eventuella funktionella nytta, för här har de ett grundläggande representoriskt värde som i bästa fall samspelar med estetiska värden och kanske ännu hellre gör de förra svåra att skilja åt från de senare.

Ricardo Porro uttrycker i *l'architecture d'aujourd'hui*: *"... clearly it is never enough that work should refer to myths or use symbols to make people sense the presence of a divinity or the existence of another world."*

*Only beauty is capable of operating that mysterious alchemy so hard to describe, by which these effects are achieved. ... Let there be no doubt: beauty and the sacred are near to one another."*⁶

Friedric Nietzsche skriver i *Human, All Too Human* (1878): *"Originally everything on a Greek or Christian building had a meaning, with an eye to a higher order of things ... Beauty entered the system only incidentally, without diminishing in any significant way the fundamental sensation of the uncanny sublime ... of the divine and magic."*

Om tystnaden är den frånvaro som får oss att förnimma en närvaro, är ljuset närvarans budbärare. Steven Holl, professor i arkitektur vid Columbia University, skriver: *"For me, light is for space what sound is for music. ... You have spatial configurations, the concepts, architecture landscape and urbanism but none of it comes to life without the light."*¹⁹

Ljuset är kanske det uttryck som allra starkast förknippas med sakral arkitektur, och dess symbolik är lika självklar som mångfacetterad: ljuset får oss att se klart, det är mörkrets (i sig en symbol för ondska och dunkel) motsats och frånvaro, det är dagens och himlavalvets skyddsängel och bundsförvant, det är upplysning, det är livgivaren, det är Gud.

Att tända ett stearinljus kan lysa upp den svartaste sal, men att öppna ett fönster ut mot nattmörkret gör ingen skillnad för ett redan upplyst rum. Ljuset färdas med ljusets hastighet och bibehållen styrka genom mörkaste rymd i väntan på "gaps, faults, and fissures".

Men ljusets symbolik och dess relevans för kyrkobyggnaden gör sig påmind genom det faktum att det inte går att skönja, och på sätt och vis därmed inte finns till, förrän det studsar mot en yta och ljusstrålen därefter vidarebefordras till vår näthinna.

Men inte ens då kan vi varsebli dess kropp, dess väg mot målet, vi kan endast förnimma dess destination och ana dess ursprung.

Dagsljusets karaktär av naturfenomen i det att det opererar bortom mänsklig inverkan är inte bara ytterligare en sannolik anledning till dess tyngd som uttryck då det tycks påminna om och påvisa en kraft bortom vår föreställningsförmåga och därmed även vår litenhet, det medger också en tacksam arkitektonisk prägel av dynamik i och med dagsljusets styrka och karaktärs inneboende variation över väderlek, dygn och årstid.

I japanske Pritzker-prisvinnaren Tadao Andos världskända Church of Light (Osaka, Japan, 1989) består korset vid altaret av en korsformad väggdjup urskärning som sträcker sig över väggen bakom altaret. Detta kors synliggörs eller dols allteftersom solljuset rör sig över fasaden.

CHURCH OF LIGHT, OSAKA, JAPAN
TADAO ANDO, 1989

Ando skriver: *"Light, alone, does not make light. There must be darkness for light to become light — resplendent with dignity and power. Darkness, which kindles the brilliance of light and reveals light's power, is innately a part of light ..."*

*Today, when all is cast in homogenous light, I am committed to pursuing the interrelationship of light and darkness ... Here [i Church of Light], I prepared a box with thick enclosing walls of concrete — a 'construction of darkness'. I then cut a slot ... allowing the penetration of light — under conditions of severe constraint."*²⁰

På svensk mark är Markuskyrkan i Skarpnäck strax utanför Stockholm, ritad av Sigurd Lewerentz och färdigställd 1961, en av de moderna kyrkobyggnader som utmärker sig mest genom sin användning av och därmed underkastelse inför ljuset.

Men ljuset tvingas här även underordna sig byggnaden och dess massiva murverk. Det hur än starka dagsljuset sipprar in genom de förhållandevis små och omärkliga öppningarna i muren, flödar över murarbetet och beskriver materialet, och Ulf Hård af Segerstedt beskriver hur det slutligen brukas "plastiskt i den totala rumsgestaltningens tjänst."⁸ I Markuskyrkans kyrkorum utnyttjas till fullo ljusets potential och varje stavelse i dess vokabulär i dess dialog med arkitekturen artikuleras.

MARKUSKYRKAN, STOCKHOLM
SIGURD LEWERENTZ, 1961

Markuskyrkan upplever påtagligt hur "ljusets styrka eller svaghet, spridning eller koncentration, enhetlighet eller sammansatthet, riktning eller diffusitet ger rummet karaktär."²¹ Väggarna framstår i ljusets hand omväxlande som tunga eller lätta, pressande eller svävande, inneslutande eller utvidgande.

En återkommande tillämpning av ljuset inom den nordiska moderna kyrkoarkitekturen är släpljuset. Dagsljuset träffar här en yta, ofta en vägg och inte sällan en tegelmur av relativt utförliga proportioner, men det faller in mot ytan i vinkel och tillhandahåller därför knappast ett funktionellt ljusinsläpp och påföljande upplysning av lokalen, ej heller utgör det en ljuskälla vars kägla kan anses vara avsedd att träffa ett specifikt objekt.

Det är snarast som att dagsljuset här är på väg mot helt annat mål och på sin väg endast råkar passera där en reva råkar återfinnas i byggnadskroppen. Ljusets destination är alltså främmande, bortom den artefakt det passerar, men detsamma är även sant för dess ursprung, vilket är lika omöjligt att skönja vid släpljusets tillämpning då fönsteröppningen ljuset måste genomtränga som regel är dold för betraktaren, vilket gör att ljuset vid dessa tillfällen tycks infinna sig från ingenstans, på sin väg mot okänt mål.

På grund av släpljusets något kärva och oresonliga egenart vore dess förekomst i de flesta andra byggnadstypologier kontroversiell, då det som regel varken tillhandahåller ändamålsenliga luxtal eller via sin fönsteryta erbjuder kontakt med eller utblickar mot exteriören.

Och i kyrkobyggnaden har det sin självklara hemvist, där det är ett tecken på och en symbol för ett fenomen bortom vår föreställningsförmåga och vars uttryck och verkan vi endast kan få en fingerisning om genom de spår som lämnas på vägen.

En annan vanligen förekommande ljussättning och som inte sällan kombineras med släpljustillämpningen är högt placerade fönster, ofta så högt att de inte medger några utblickar, vilket gör att även denna tillämpning måste anses kontroversiell ur traditionellt, funktionellt hänseende. Men i kyrkobyggnaden behövs dess bevekelsegrund knappast berättigas.

Genom att påvisa exteriören utan att påvisa exteriören förevisas både denna och interiören, och fönstrets roll som tolk och kanal för det ljus som mynnar från högt ovan våra huvuden och dagliga liv och som i bästa fall lyser över oss för tillfället, blir viktigare än funktionen som öppning mot omvärlden utanför. Fönstret är osynligt, ljuset är överallt.

REFERENSER

1. Rafael Moneo: Architecture as a vehicle for religious experience: The Los Angeles cathedral (publicerad i Karla Cavarra Britton: Constructing the Ineffable, 2011)
2. Rudolf Schwarz: The Church Incarnate: The Sacred Function Of Christian Architecture (1958)
3. Mark. C. Taylor: Revealing Concealment (publicerad i Karla Cavarra Britton: Constructing the Ineffable, 2011)
4. Kenneth Frampton: The secular spirituality of Tadao Ando (publicerad i Karla Cavarra Britton: Constructing the Ineffable, 2011)
5. Karla Cavarra Britton: Constructing the Ineffable (2011)
6. l'architecture d'aujourd'hui (Januarinumret, 2005)
7. Karsten Harries: Untimely meditations on the need for sacred architecture(publicerad i Karla Cavarra Britton: Constructing the Ineffable, 2011)
8. Ulf Hård af Segerstedt: Nya Kyrkor i Skandinavien (1962)
9. Richard Meier: Jubilee Church (publicerad i Karla Cavarra Britton: Constructing the Ineffable, 2011)
10. Clara Nyström: Moderna kyrkor: Reflektioner kring ett övertaligt kulturarv (Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet, 2010)
11. Le Corbusier: L'Espace indicible (1945)
13. Bishop's Committee on the Liturgy: Environment and Art in Catholic Worship (1978)
14. Zaha Hadid: The contemporary mosque (publicerad i Karla Cavarra Britton: Constructing the Ineffable, 2011)
15. Paul Goldberger: On the Relevance of Sacred Architecture Today (publicerad i Karla Cavarra Britton: Constructing the Ineffable, 2011)
16. Thomas Beeby: Rudolf Schwarz and Mies Van Der Rohe: The form of the spirit (publicerad i Karla Cavarra Britton: Constructing the Ineffable, 2011)
17. Diana Eck: Temples of Light (publicerad i Karla Cavarra Britton: Constructing the Ineffable, 2011)
18. Lukas Feiriess: Closer to God - Religious Architecture and Sacred Spaces (2010)
19. Steven Holl, David van der Leer: Theistic—Polytheistic—Non-theistic (publicerad i Karla Cavarra Britton: Constructing the Ineffable, 2011)
20. Tadao Ando: Church of Light (publicerad i Francesco Dal Co: Tadao Ando: Complete Works, 1995)
21. Sven Silow: Ljuset som arkitektoniskt uttrycksmedel (publicerad i Arkitektur, nr 6, 1961)

BESTÄLLAREN

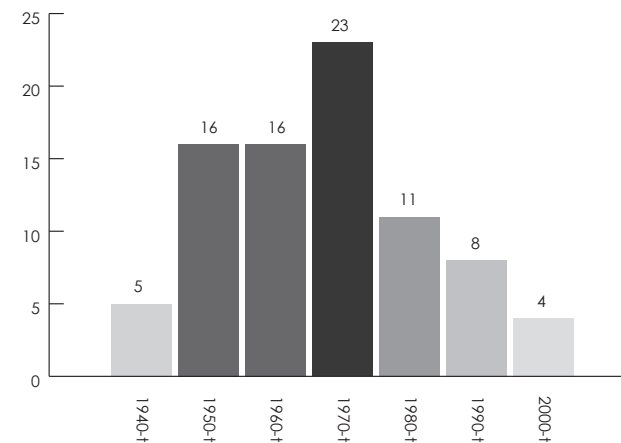
THE CLIENT

NYA SVENSKA KYRKOR NEW SWEDISH CHURCHES

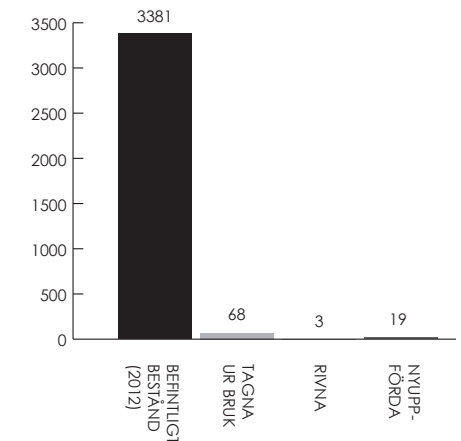
För att förbereda mig för den professionella sfär arkitekten verkar inom och för att förankra examensarbetet i verkligheten, ville jag finna en beställare i lämpligt skede av sin egen planering av ny kyrkobyggnad, och implementera dessa förutsättningar i mitt eget arbete.

Statistiken nedan påvisar att kyrkobyggandet liksom byggandet överlag naturligt avstannat under andra världskriget, för att därför stiga under kommande decennier dels som en kompensatorisk effekt och dels som en följd av de nya förorderna med sina grannskapsenheter och deras tillhörande kyrkobyggnader. Därefter har dock kyrkobyggandet avtagit. Vi ser emellertid även att en rad kyrkobyggnader uppförts landet runt inklusive dess västra delar under de senaste åren (se statistik nedan).

Jag var därför någorlunda förvissad om att kunna finna en beställare, och inom kort fann jag och tog kontakt med Floda Missionskyrka i Floda nordväst om Göteborg, vilka snabbt visade intresse av att låta mig ta del av förutsättningarna för projekteringen av sin nya kyrka. Det kan vara värt att nämna redan här att en avgränsning i arbetet avseende förhållningssättet till kyrkobyggnaden dock utgått från densamma som arkitektonisk typologi och mindre utifrån eventuella karaktäristika avseende frikyrkans byggnader.

UPPFÖRDA KYRKOR I GÖTEBORGS STIFT
(KÄLLA: SVENSKA KYRKAN)

KYRKOBYGGNADER I SVERIGE 2000-2012
(KÄLLA: SVENSKA KYRKAN)

TIDNINGARTIKLAR ÖVER NYA KYRKOR I SVERIGE

FLODA MISSIONSKYRKA FLODA MISSION CHURCH PARISH

EXTERIÖR

Floda Missionsförsamling grundades på 1800-talet, och huserar för närvarande i en kyrkobyggnad som härstammar från 1940-talet. Den har sedan byggts ut i olika omgångar, men till följd av att församlingen ständigt växer är byggnaden idag otillräcklig för de verksamheter man bedriver.

Floda samhälle genomgår sedan några år tillbaka till följd bl a av en arkitekttävling (se bilaga E) omvälvningar avseende stadsplanering varmed det uppstod möjligheter för Floda Missionsförsamling att omlokaliseras sin kyrkobyggnad till annan tomt.

Församlingen har idag omkring 300 aktiva medlemmar, och dess vision är "att vara en öppen kyrka mitt i samhället, där vi kombinerar gemenskap med mission i nutidsform, genom att lägga pussel av individer och resurser, med Jesus i centrum".

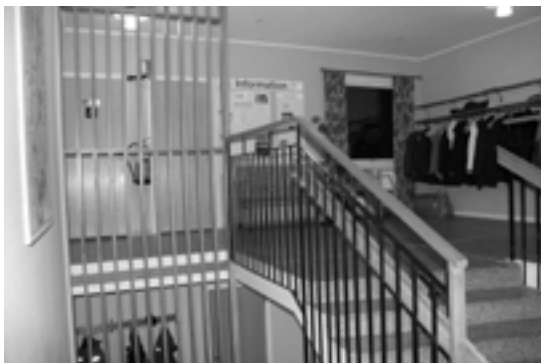
KYRKSAL

KYRKSAL (FRÅN SCEN)

ANDAKTSRUM

ENTRÉ

"KYRKTORG"

FÖRSAMLINGSSAL

SAMMANTRÄDESRUM

ALLRUM

SOFFRUM

Diskussioner om att låta upptöra en ny kyrkobyggnad har förts i många år men har först i och med nya planer på kommunal nivå för Floda samhälle tagits till nästa steg.

Nuvarande kyrkobyggnad ger idag ett välkomnande men något osammanhållet och labyrintartat intryck. Byggnaden har mer karaktären av byggnad för föreningsverksamhet än sakral byggnad.

Man har i församlingen i fråga i kyrkobyggnaden ett stort behov av ytor utöver det faktiska kyrkorummet, och antalet närvarande vid samlingarna varierar från 20 till 400 personer. Församlingen bedriver liksom många andra frikyrkoförsamlingar en omfattande barn- och ungdomsverksamhet. Man har budgeterat nybyggnationen för ca 30 miljoner kr. Finansiering sker via försäljning av nuvarande tomt, banklån, gåvor och lokaluthyrning.

Floda Missionskyrka arbetar för närvarande med två arkitektkontor som kommer att framlägga varsitt förslag till ny kyrkobyggnad. Tanken är att färdiga handlingar skall finnas till sommaren (2014) och att det bästa ur de båda förslagen skall föras samman till ett tredje slutgiltigt förslag. Detta examensarbets idéer kommer att beaktas i detta skede.

Tillsammans med Svenska Baptistsamfundet och Metodistkyrkan uppgick Svenska Missionskyrkan 2011 i det nya samfundet Equmeniakyrkan. Floda missionsförsamling kommer troligen att byta namn följande och med färdigställandet av den nya kyrkan.

PLATSEN

THE SITE

FLODA

Floda har omkring 8000 invånare. Orten är belägen vid Västra stambanan i Lerums kommun, mellan Göteborg och Alingsås, och ligger invid sjön Sävelången.

Floda har sitt ursprung i Floda Säteri och det stationssamhälle som uppstod efter tillkomsten av Västra stambanan.

Orten har under senare delen av 1900-talet vuxit i omgångar med framför allt småskalig bostadsbebyggelse i skiftande uttryck.

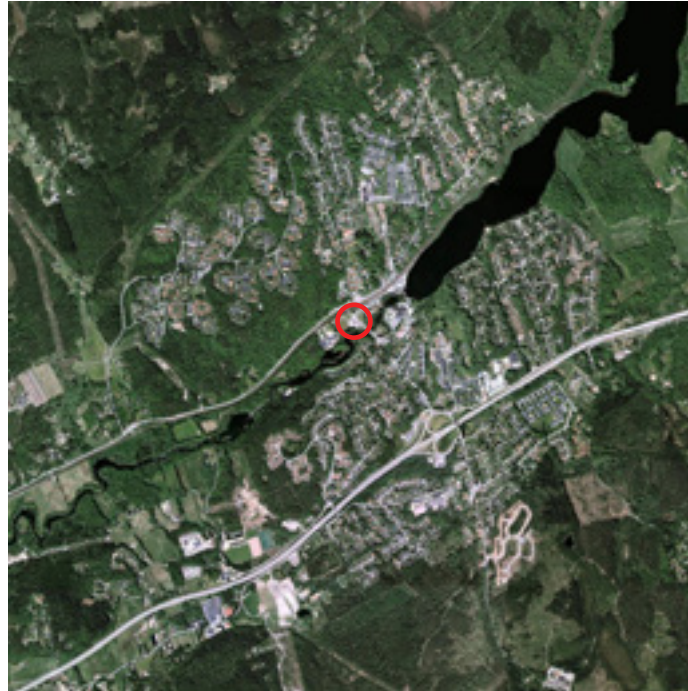
Floda är en utpräglad bostadsort och centrum kring järnvägsstationen har ett begränsat utbud av handel. En relativt stor andel av invånarna pendlar till Göteborg, dit man även tar sig för kultur, shopping och nöjen.

Mycket av Flodas attraktiva karaktär kommer av läget vid sjön Sävelången och vid Säveån, som Sävelången mynnar i.

BEFOLKNINGSUTVECKLINGEN I FLODA 1960-2010 (SCB)

ÅR	FOLKMÄNGD
1960	1514
1965	2474
1970	4529
1975	6384
1980	7325
1990	8081
1995	8017
2000	7850
2005	7981
2010	8021

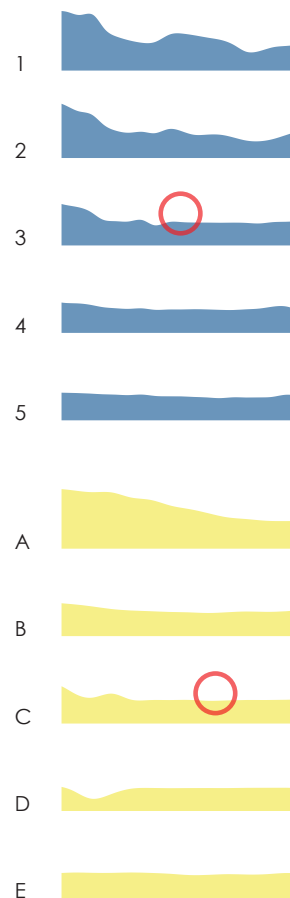
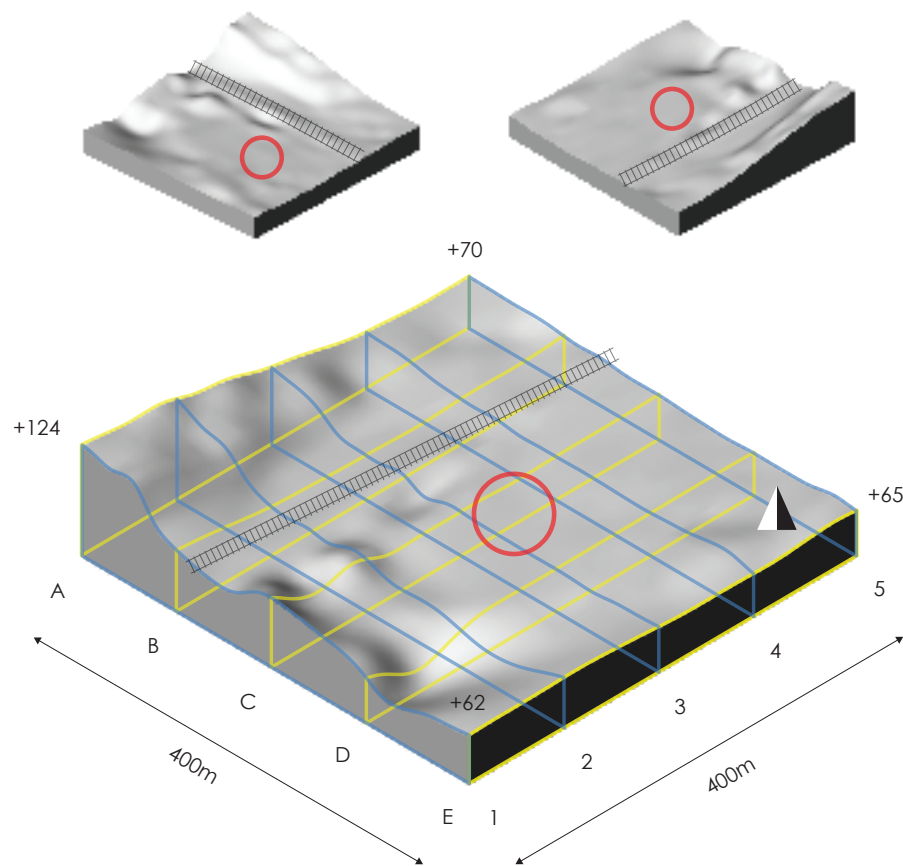
PLATSEN THE SITE

Platsen har en tydlig karaktär av att vara en oslipad diamant. Den består idag i en outnyttjad och svårtillgänglig leryta i vars mitten återfinns en mindre restaurang med relativt slitna fasader.

Bortser man från dessa förhållandevis lättåtgärdade förutsättningar tramträder dock påtagliga kvaliteter, framförallt närheten till Sävveåns årum (synligt i bilder till vänster) och dess omkringliggande omfattande trädbestånd.

Som tidigare noterats är platsens läge dessutom mycket centralt, vilket naturligtvis ger goda förutsättningar avseende till kommunikation och tillgänglighet. Längs med platsen passerar Brovägen, vilken är Flodas mest trafikerade väg.

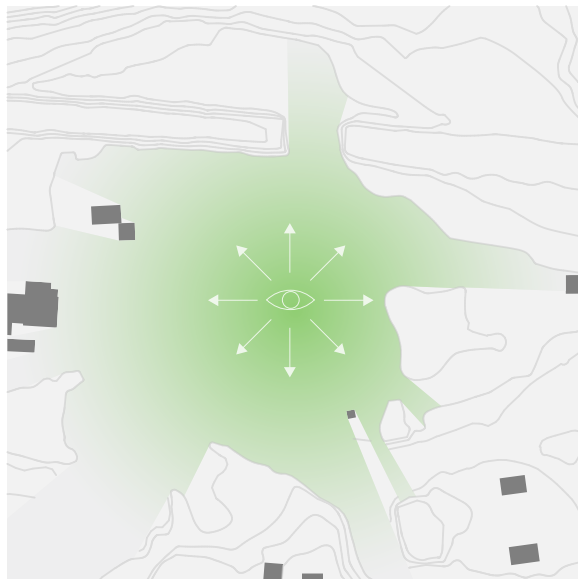
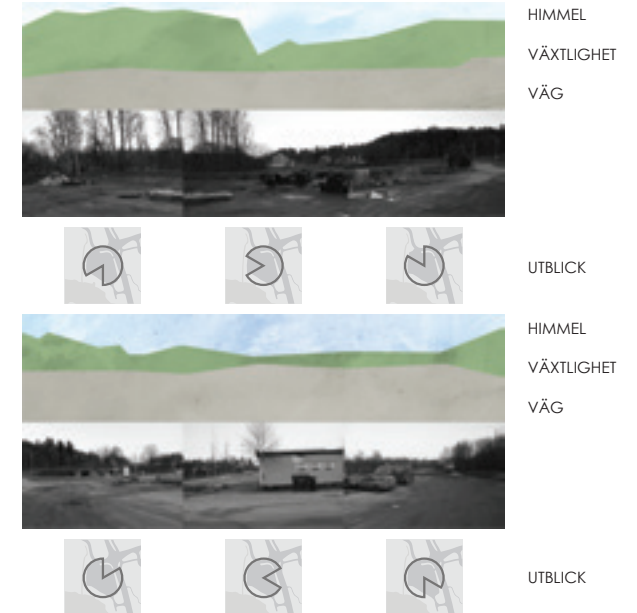
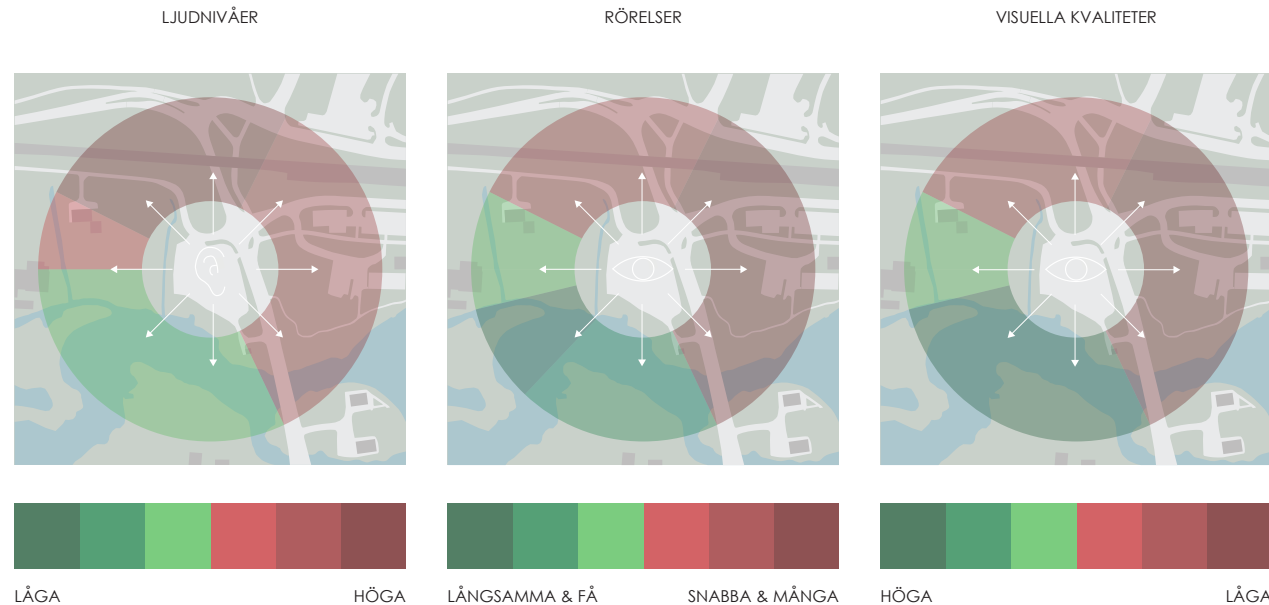

TOPOGRAFI TOPOGRAPHY

Detta diagram påvisar platsens topografi. Påtagliga höjdskillnader förekommer några hundra meter från platsen, medan själva platsen är mycket platt.

Detta ger exempelvis goda ljusförutsättningar och underlättar byggnation och tillgänglighet. Västra stambanan strax norr om platsen fungerar som en fysisk barriär men ger också en känsla av inramning av platsen.

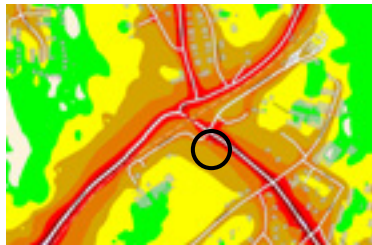
UPPLEVELSER AV/PÅ PLATSEN EXPERIENCES OF THE SITE

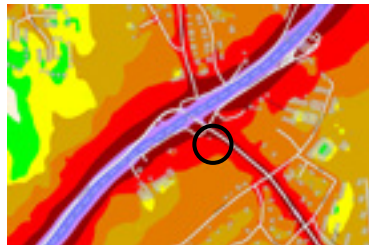
Diagrammet ovan till vänster visar upplevd aktivitet inom 360 grader från platsens mitt. Värt att notera är överensstämmelsen mellan att den vy som erbjuder tystnad även erbjuder visuella kvaliteter och minst rörelse — vyn över årummet. Åt andra hållet finner vi Västra stambanan, och Brovägen med dessa digra trafik.

Diagrammet nedan till vänster förevisar det ungefärliga område en person som står i mitten av platsen kan se (taget på 2m höjd). Mindre hinder t ex träd ej beaktade. Det är tydligt att järnvägsvallen i norr utgör en visuell barriär. Söderut blir sikten något längre, ut över Säveån och dess attraktiva årum med träd och växtlighet.

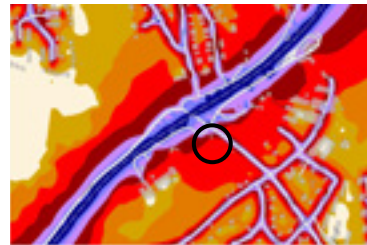
Ovan till höger ges ytterligare en bild av vad som upplevs på platsen. Färgfälten korresponderar mot nedanliggande svartvita foto, och påvisar himmel/växtlighet/väg. Cirkeln med en skåra visar var vyn är tagen. Återigen är det tydligt att årummet i en jämförelse tycks erbjuda kvaliteter.

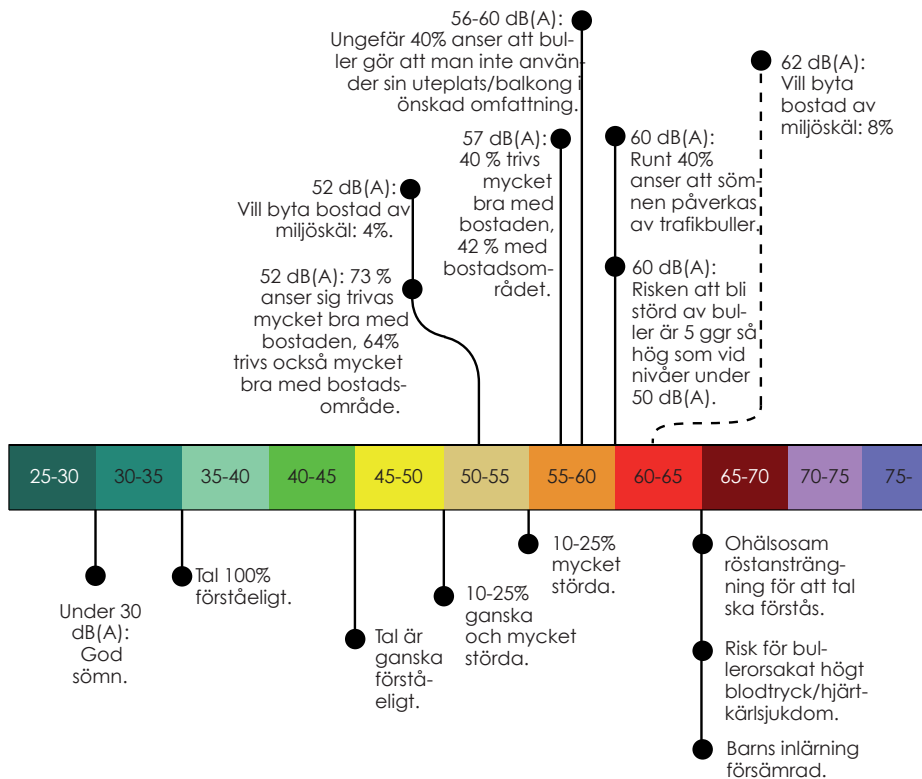
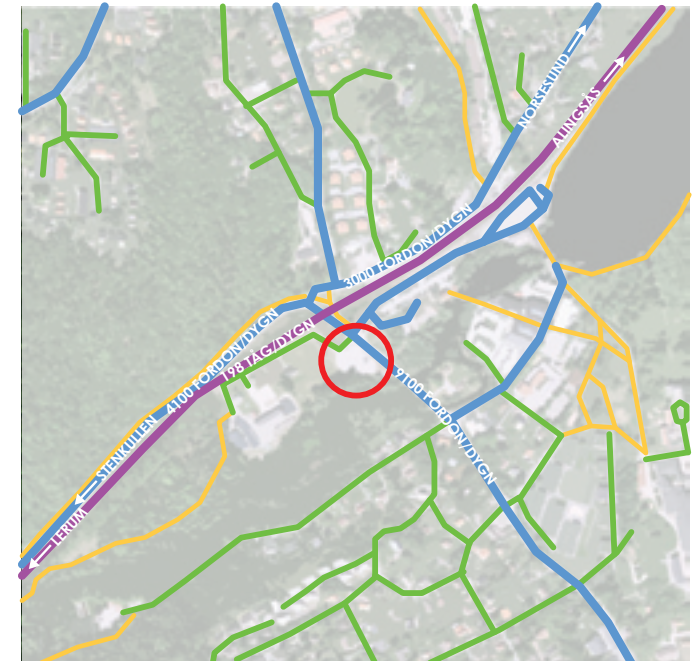
EKVIVALENTNIVÅ dB VÄG

EKVIVALENTNIVÅ dB VÄG
OCH JÄRNVÄG

MAXNIVÅ dB VÄG OCH JÄRNVÄG

(LERUMSSTUDIEN/WHO)

Ljudnivåerna på projektplatsen måste betraktas som anmärkningsvärda (se diagram ovan till vänster). På Västra stambanan ca 50m från platsen passerar dagligen nära 200 tåg, varav nära 60st godståg (källa: Trafikverket) som orsakar påtagligt buller även på relativt långt avstånd från platsen.

Som noteras på diagrammet till vänster är nivåerna sådana att hälsorisker föreligger. Därav tillåts ej bostäder på platsen, och tillbörlig ljudisolering är nödvändig. På den första bilden uppe till vänster syns att även biltrafiken utgör en bullerfaktor, om än liten i jämförelse med tågtrafiken.

ÅTERKOMMANDE TEMAN

Här förevisas ett urval av de återkommande teman som noterats i katalogiseringsundersökningen av den moderna svenska kyrkobyggnaden.

Urvalet är baserat på vilka teman som har tydligast koppling till examensarbetets utformningsförslag. Den främsta skillnaden mellan den nedan presenterade kategorin *återkommande teman* och de senare diskuterade *implementerade koncepten* är att de förra återfinns hos *somliga* kyrkobyggnader, medan de senare kan anses återfinnas hos den absoluta *majoriteten* och därmed utgör oundgängliga karaktäristika för den moderna kyrkobyggnadens väsen.

För en fullständig förteckning av samtliga noterade teman, se bilaga C. För en diskussion om undersökningen, se metodikavsnittet i denna rapports inledning.

REOCCURING THEMES

Below are presented a selection of the reoccurring themes noted in the investigation and cataloging of the modern Swedish church building, based on the themes with the strongest connection to the thesis building proposal.

The main difference between this category of *reoccurring themes* and the latter presented category of *implemented concepts* is that the former can be said to describe themes found in *certain* church buildings, while the latter can be found in the great *majority* of such buildings and thus be thought of as comprising the main characteristics of the modern church building.

For the complete catalog of reoccurring themes, please see appendix C. For a discussion of the investigation, please see the summary in the beginning of this rapport.

SLÄPLJUS RAKING LIGHT

Ett av de återkommande teman jag noterat i mina studier av moderna svenska kyrkobyggnader och som gjort starkast intryck är vad jag kommit att kalla *släpljus*. I *Närvarons budbärare*, den essä jag författat som en del av detta examensarbete, skriver jag om denna ljusimplementerings kraftfulla och mångfacetterade symbolik:

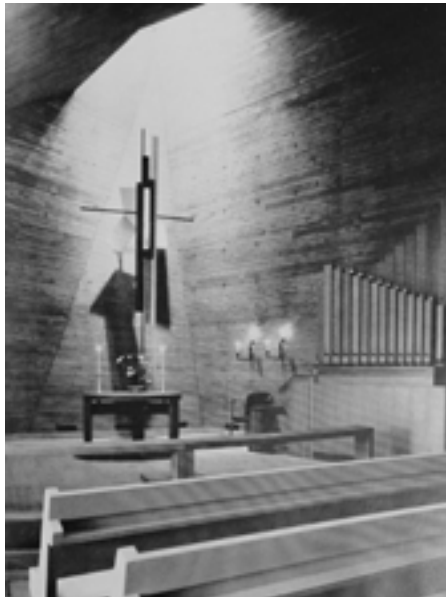
"En återkommande tillämpning av ljuset inom den nordiska moderna kyrkoarkitekturen är släpljuset. Dagsljuset träffar här en yta, ofta en vägg och inte sällan en tegelmur av relativt utförliga proportioner, men det faller in mot ytan i vinkel och tillhandahåller därför knappast ett funktionellt ljusinsläpp och påföljande upplysning av lokalen, ej heller utgör det en ljuskälla vars kägla kan anses vara avsedd att träffa ett specifikt objekt.

Det är snarast som att dagsljuset här är på väg mot helt annat mål och på sin väg endast råkar passera där en reva råkar återfinnas i byggnadskroppen.

Ljusets destination är alltså främmande, bortom den artefakt det passerar, men detsamma är även sant för dess ursprung, vilket är lika omöjligt att skönja vid släpljusets tillämpning då fönsteröppningen ljuset måste genomtränga som regel är dold för betraktaren, vilket gör att ljuset vid dessa tillfällen tycks infinna sig från ingenstans, på sin väg mot okänt mål.

På grund av släpljusets något kärva och oresonliga egenart vore dess förekomst i de flesta andra byggnadstypologier kontroversiell, då det som regel varken tillhandahåller ändamålsenliga luxtal eller via sin fönsteryta erbjuder kontakt med eller utblickar mot exteriören.

Och i kyrkobyggnaden har det sin självklara hemvist, där det är ett tecken på och en symbol för ett fenomen bortom vår föreställningsförmåga och vars uttryck och verkan vi endast kan få en fingervisning om genom de spår som lämnas på vägen."

Exempel ur katalogen
(Se bilaga C för samtliga exempel)

Västerorts kyrkan, Vällingby (Carl Nyrén, 1957)

HÖGT PLACERADE FÖNSTER HIGHLY PLACED WINDOWS

En fönstersättning som inom de flesta andra byggnadstyper vore kontroversiell då den varken medger särskilt mycket utblickar eller direktljus är vad jag här kallar högt placerade fönster.

I kyrkobyggnaden är dess symbolik dock träffande, och öppningarna blir här fönster mot himmelen. Jag skriver i essän:

"En annan vanligen förekommande ljussättning och som inte sällan kombineras med släpljustillämpningen är högt placerade fönster, ofta så högt att de inte medger några utblickar, vilket gör att även denna tillämpning måste anses kontroversiell ur traditionellt, funktionellt hänseende.

Men i kyrkobyggnaden behövs dess bevekelsegrund knappast berättigas, här vetter fönstren mot himmelriket som vi under jordelivet inte kan varsebli, endats fönimma.

Genom att påvisa exteriören utan att påvisa exteriören förvisas både denna och interiören, och fönstrets roll som tolk och kanal för det ljus som mynnar från högt ovan våra huvuden och dagliga liv och som i bästa fall lyser över oss för tillfället, blir viktigare än funktionen som öppning mot omvärlden utanför."

Exempel ur katalogen
(Se bilaga C för samtliga exempel)

Årsta kyrka, Årsta (Johan Celsing, 2011)

TEGELKYRKAN THE BRICK CHURCH

Jag var tidigare bekant med ett mindre antal tegelkyrkor, då jag t ex under min grundutbildning fått möjlighet att vid ett flertal tillfällen besöka Markuskyrkan av Sigurd Lewerentz. Det skulle dock visa sig att tegelkyrkan var vanligare än jag tidigare trott. I *Närvarons budbärare* diskuterar jag tegelkyrkan och tegelstensens och murens symbolik:

"Även en hastig överblick över de kyrkobyggnader som uppförts i Sverige sedan den moderna arkitekturen gjorde sitt intåg ger att en påfallande ansenlig mängd av dessa byggnader uppförts i tegel, och oftare ett brunt eller rött än ett ljusare sådant.

Då det vanligast förekommande materialet i byggnationer av någorlunda storlek under denna epok snarare är betong, uppstår frågan om det återkommande valet av tegel som kyrkobyggnadens byggnadsblock har andra orsaker än vad som kan spåras till arkitektoniska eller ens estetiska ställningstaganden.

[...] teglets rum är ett annats än betongens. Där betongen uttrycker sig i en homogen, slät massa, är tegelmuren resultatet av mötet mellan kader av enskilda tegelstenar, alla med egna särarter och mindre defekter, men i den renskurna och uppräta muren sammanstrålar de likt församlingsmedlemmarna i kyrkan under gemensam flagg och bildar tillsammans någonting som är större än enbart summan av delarna.

De är där förbundna av murbruket – tron – det medium de trots sina egenheter delar och genom vilket de möts på lika villkor. Muren uttrycker sig genom att inte uttrycka sig, och genom sin symbios av konstruktion och symbolik. De i kyrkobyggnaden ofta väl tilltagna murytorna upplöser sig själva i sitt avsaknad av uttryck och riktar istället fokus mot den rumslighet de formar."

Exempel ur katalogen
(Se bilaga C för samtliga exempel)

Årsta kyrka, Årsta (Johan Celsing, 2011)

FORTET THE FORT

Av det stora antal tegelkyrkor jag stötte på i förarbetet noterade jag snart att somliga av dem förutom sin tegelprägel utmärkte sig genom en utåt sluten och till synes tillknäppt karaktär, likt ett fort.

Detta förhållningssätt slog mig först som något av en paradox eftersom jag förutsatt att man från kyrkan vill påvisa en öppenhet både av teologiska skäl och för att vända en inbjudande sida mot en allt mer sekulariserad tid där antalet kyrkobesökare ständigt dalar.

Efterhand började det dock gå upp för mig att dessa murars uttryck och existensberättigande snarare stod att finna i deras framhävande inte av vad de själva är, utan av vad de inte är — vad de uttrycker genom att inte uttrycka. Jag skriver i *Närvarons budbärare*:

"... det [finns] inom modern nordisk kyrkoarkitektur en tradition av ett slags kärvhet och stränghet. [Ulf Hård af] Segerstad spårar detta drag av kärvhet till nordisk arkitekturtradition, och möjligen även till den protestantiska kyrkans tradition av protest mot det förfalskade, ovidkommande och överdrivna.

Detta äkthetskrav stipulerar också att kyrkobyggnaden inte skall vara överdrivet iögonfallande eller avvikande. Kärvheten artikuleras stundtals i höga, bara murar, vid första anblick möjligen ett paradoxalt återkommande inslag i en ljusets och salarnas arkitektur.

Men Segerstad skriver: 'De innebär dock i sin nakenhet ingen negation utan markerar istället negationens aktiva motpol, frambär ett tomhetens budskap, karakteriserar en sida av den religiösa verkligheten.'"

Exempel ur katalogen
(Se bilaga C för samtliga exempel)

Grängesbergs kyrka (Janne Feldt, 1974)

BIYTOR SECONDARY FUNCTIONS

Ett sätt den moderna nordiska kyrkobyggnaden skiljer sig från äldre kyrkobyggnader t ex den på landsbygden vanligt förekommande vitputsade s.k. "Tegnér-ladan", står att finna i den stora yta i byggnaden som är tillägnad vad jag här kallar *biytor*, dvs utrymmen och funktioner utöver kyrkobyggnadens primära rum, kyrksalen.

Medan Svenska Kyrkans kyrkobyggnader ibland är kompletterade med ett församlingshem där dessa funktioner återfinns, ingår de ofta i den moderna kyrkobyggnaden och i frikyrkans kyrkobyggnader, där de sålunda utgör en proportionellt mycket stor andel av kvadratytan i byggnaden.

Dessa ytor består ofta främst av samlingslokaler (vänster bilder) i olika storlekar, matberedningsfunktioner (höger) och serveringslokaler, men här finns även ofta kontor, rum för musikrepetition, förråd, snickeri, och hos frikyrkan ibland även en fullt utrustad lägenhetsdel med övernattningsmöjligheter.

I programmet för projektet återfinns ett betydande antal lokaler utöver kyrksalen, varav de flesta har karaktären av samlingslokal.

Exempel ur katalogen. Kyrksal i gult.
(Se bilaga C för samtliga exempel)

Sankt Mikael's Kyrka, Örebro (Janne Feldt, 1983)

IMPLEMENTERADE KONCEPT

Här förevisas de *implementerade koncept* som hämtats ur tidigare beskrivna katalogiseringsundersökning och studiebesök, och som kan anses utgöra oundgängliga karaktäristika för den moderna kyrkobyggnaden.

Dessa koncept återkommer regelbundet i detta arbete i diskussionen om kyrkobyggnadstypologin, och har explicit och implicit informerat det i arbetet ingående utformningsförslaget.

Den främsta skillnaden mellan den nedan presenterade kategorin *implementerade koncept* och den tidigare diskuterade kategorin *återkommande teman* är att de senare återfinns hos *somliga* kyrkobyggnader, medan de förra kan anses återfinnas hos den absoluta *majoriteten* och därmed utgör oundgängliga karaktäristika för den moderna kyrkobyggnadens väsen. För en mer utförlig diskussion om tillämpningen, se metodikavsnittet i denna rapports början.

IMPLEMENTED CONCEPTS

Below are presented the *implemented concepts* which have been gathered from the previously displayed catalog and from the study visits, and that could be said to show characteristics typical for the modern Swedish church building.

These concepts reoccur frequently in this thesis in the discussion of the church building, and they have explicitly and implicitly informed the thesis building proposal.

The main difference between this category of *implemented concepts* and the previously presented category of *reoccurring themes* is that the latter can be said to describe themes found in *certain* church buildings, while the former can be found in the great *majority* of such buildings and thus be thought of as comprising the main characteristics of the modern church building. For a more thorough discussion of this method, see the English summary in the beginning of this report.

MATERIAL MATERIAL

Som tidigare nämnts har jag i min undersökning av moderna kyrkobyggnader i Norden noterat att ett relativt stort antal kyrkor har uppförts i tegel. Vid första anblick tycks detta anmärkningsvärt då flertalet av dem utformats under en tid då det dominerande byggnadsmaterialet snarare har utgjorts av betong.

Jag tror dock att även anledningen till varför vi har ett så digert bestånd av tegelkyrkor i Sverige står att finna i det språk av symbolik som är så återkommande inom kyrkoarkitekturen.

Jag citerar här igen ur min essä, om teglet som material och dess relevans inom kyrkobyggnaden:

"... tegelmuren [är] resultatet av mötet mellan kader av enskilda tegelstenar, alla med egna särarter och mindre defekter, men i den renskurna och uppräta muren sammanstrålar de likt församlingsmedlemmarna i kyrkan under gemensam flagg och bildar tillsammans någonting som är större än enbart summan av delarna."

"De är där förbundna av murbruket – tron – det medium de trots sina egenheter delar och genom vilket de möts på lika villkor. Muren uttrycker sig genom att inte uttrycka sig, och genom sin symbios av konstruktion och symbolik. De i kyrkobyggnaden ofta väl tilltagna murytorna upplöser sig själva i sitt avsaknad av uttryck och riktar istället fokus mot den rumslighet de formar. "

Teglet ger också till följd av sin heterogenitet en större perspektivverkan än ett slätt material, vilket bidrar till större och tydligare rumsupplevelse, något som lämpar sig mycket väl till kyrkans ofta spatiösa rum.

Ljuset når mot teglet och syns, blir till först när det studsar över stenarnas grova ytor och över fogdjupen. I modern svensk kyrkoarkitektur återfinns byggnader främst i rött eller brunt tegel, men även ett flertal exempel i gult tegel.

Jag har valt det senare till projektet, då det ger en ljusare, mänskligare och vänligare interiör mer i linje med en kyrka för tvåtusentalet.

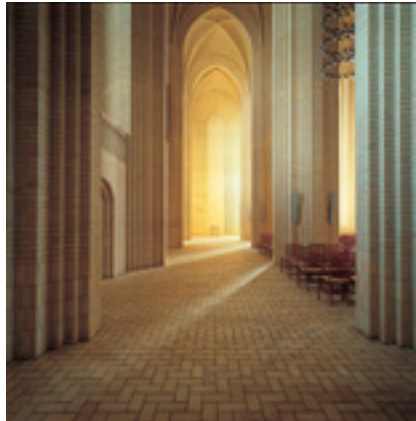
Antvorskov kyrka, Antvorskov, Danmark
Regnbuen arkitekter, 2005

Grønnevang kyrka, Hillerød, Danmark
Friis & Moltke 2008

Västerkyrkan, Lund
Carl Nyrén, 1965

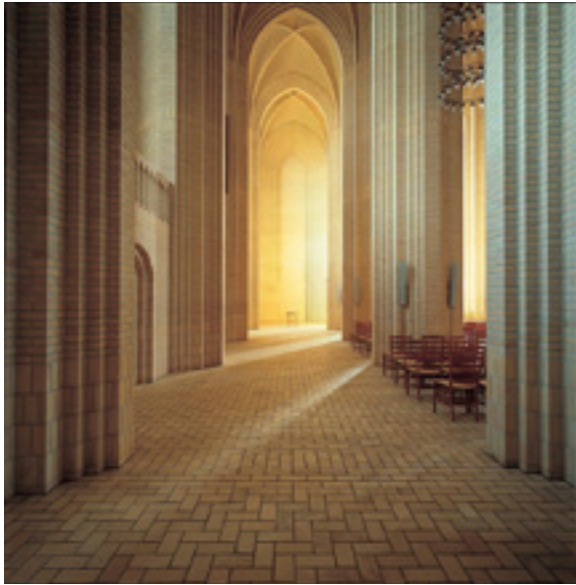

Grundtvigs kyrka, Köpenhamn
Peder Vilhelm Jensen-Klint, 1921-1940

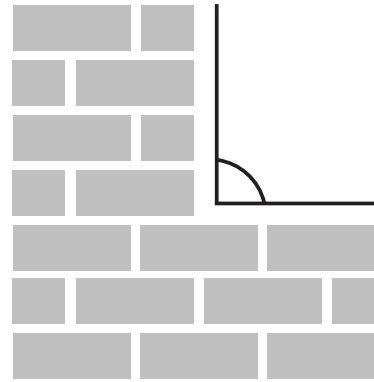

Västerkyrkan, Lund
Carl Nyrén, 1965

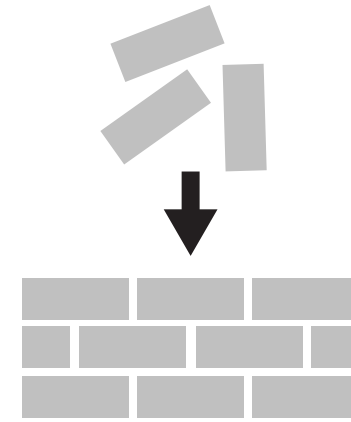
Ur katalogiseringsundersökningen av återkommande teman återfinns här några exempel på gult (eller ljus) tegel. Valet av en ljusare nyans ger även ett ljusare rum, vilket ger godare möjligheter att tillvarata och arbeta med både dagsljus och artificiellt ljus. Exemplet Västerkyrkan av Carl Nyrén är ett mycket bra exempel på hur väl det gula teglets trivsamma och vänliga karaktär fungerar i kontrast mot de mer majestätiska och himmelska proportionerna i rummet i övrigt, och hur kontrastverkan gör att dessa båda poler förstärker varandra.

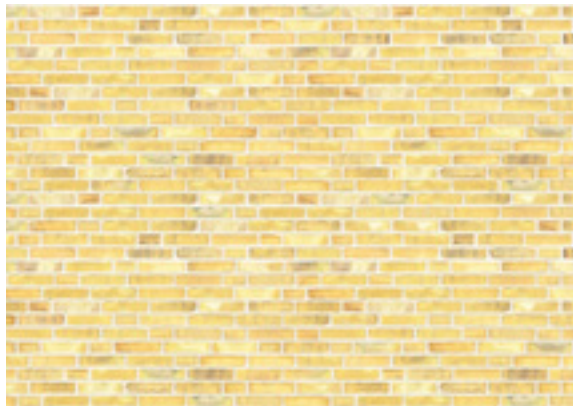
Tegel ger en större perspektivverkan
Grundtvigs kyrka, Köpenhamn
Peder Vilhelm Jensen-Klint, 1921-1940

Teglets inneboende geometri avgör till viss del
byggnadens utformning då den i synnerlig
grad medger endast ett rätlinjärt formspråk

Tegelstenen och muren är symboler
för individen och församlingen

Valt tegel: "D32" från Petersen Tegl

"D32" i Antvorskov kyrka, Antvorskov, Danmark
Regnbuen arkitekter, 2005

LJUS LIGHT

I katalogen finns ett stort antal fantastiska exempel på olika ljusföringslösningar. I kyrkobyggnadens symbolmättade språk relaterar fler ord till ljus än till något annat.

I min i examensarbetet ingående essä skriver jag utförligt om ljuset i kyrkobyggnaden: "Om tystnaden är den frånvaro som får oss att förnimma en närvaro, är ljuset närvarons budbärare. Steven Holl, professor i arkitektur vid Columbia University, skriver: 'For me, light is for space what sound is for music. ... You have spatial configurations, the concepts, architecture landscape and urbanism but none of it comes to life without the light.'"

Ljuset är kanske det uttryck som allra starkast förknippas med sakral arkitektur, och dess symbolik är lika självklar som mångfacetterad: ljuset får oss att se klart, det är mörkrets (i sig en symbol för ondska och dunkel) motsats och frånvaro, det är dagens och himlavalvets skyddsängel och bundsförvant, det är upplysning, det är livgivaren, det är Gud.

Att tända ett stearinljus kan lysa upp den svartaste sal, men att öppna ett fönster ut mot nattmörkret gör ingen skillnad för ett redan upplyst rum. Ljuset färdas med ljusets hastighet och bibehållen styrka genom mörkaste rymd [...]

Men ljusets symbolik och dess relevans för kyrkobyggnaden gör sig påmind genom det faktum att det inte går att skönja, och på sätt och vis därmed inte finns till, förrän det studsar mot en yta och ljusstrålen därefter vidarebefordras till vår näthinna. Men inte ens då kan vi varsebli dess kropp, dess väg mot målet, vi kan endast förnimma dess destination och ana dess ursprung."

Dagsljusets karaktär av naturfenomen i det att det opererar bortom mänsklig inverkan är inte bara ytterligare en sannolik anledning till dess tyngd som uttryck då det tycks påminna om och påvisa en kraft bortom vår föreställningsförmåga och därmed även vår litenhet, det medger också en tacksam arkitektonisk prägel av dynamik i och med dagsljusets styrka och karaktärs inneboende variation över väderlek, dygn och årstid.

I japanske Pritzker-prisvinnaren Tadao Andos världskända Church of Light (Osaka, 1989) består korset vid altaret av en korsformad väggdjup urskärning som sträcker sig över väggen bakom altaret. Detta kors synliggörs eller döljs allteftersom solljuset rör sig över fasaden.

Ando skriver: 'Light, alone, does not make light. There must be darkness for light to become light — resplendent with dignity and power. Darkness, which kindles the brilliance of light and reveals light's power, is innately a part of light ... Today, when all is cast in homogenous light, I am committed to pursuing the interrelationship of light and darkness.'

Petruskyrkan, Danderyd
Jan Wahlman, 1962

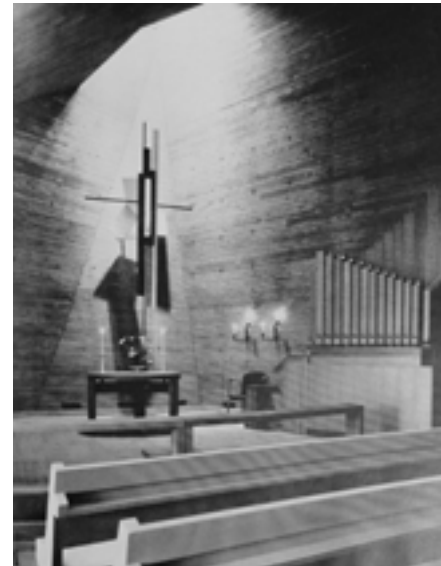
Uppståndelsens kapell, Stockholm
Sigurd Lewerentz, 1925

Grängesbergs kyrka, Grängesberg
Janne Feldt, 1974

Årsta kyrka, Årsta
Johan Celsing, 2011

Västerorts kyrkan, Vällingby
Carl Nyrén, 1957

PROPORTIONER PROPORTIONS

Ulf Hård af Segerstad skriver i *Nya Kyrkor i Skandinavien* om hur kyrkorummet bör "genomsyras av det majestätiska" och hur det då det är Guds boning "i hela sin gestaltning [skall] vittna om Hans närvaro". Denna typ av proportionering är en lika traditionellt förekommande som självklar del av kyrkoarkitekturen.

Kyrkobyggnaden är församlingens samlingspunkt, där de befäster och uttrycker sin tro, möts i gemenskapen och vilar en stund någonstans bortom vardagen.

Men den är också hemvist åt Gud och bör därför symboliskt och fysiskt inbjuda och rymma Guds närvaro, genom en proportionering av mått vi normalt inte finner inom den profana arkitekturen. Genom denna mer storslagna måttsättning agerar arkitekturen också symbolik i det att den påminner om människans litenhet och Guds allsmäktighet.

Tillräckliga proportioner är också nödvändiga för att inrymma det tomrum som påminner om en närvaro, för att inrymma den tystnad som i kyrkobyggnaden talar.

Grundtvigs kyrka, Köpenhamn
Peder Vilhelm Jensen-Klint, 1921-1940

Sankt Tomas kyrka, Vällingby
Peter Celsing, 1960

Allhelgonakyrkan, Göteborg
Olov Geggen, 1956

Söderledskyrkan, Farsta
Hans Borgström & Bengt Lindroos, 1961

Västerkyrkan, Lund
Carl Nyrén, 1965

Sankt Andreas kyrka, Malmö
Thorsten Roos, 1959

SYMBOLIK SYMBOLOGY

I *Närvarons budbärare* skriver jag återkommande om symbolikens avgörande vikt för kyrkobyggnadens funktion och uttryck, och inleder essän med påståendet att *"Troligen ligger kyrkobyggnadens reella värde och uttryck inte så mycket i materialiserat byggnadsverk som i dess roll som abstrakt fokalpunkt och symbolsamling."*

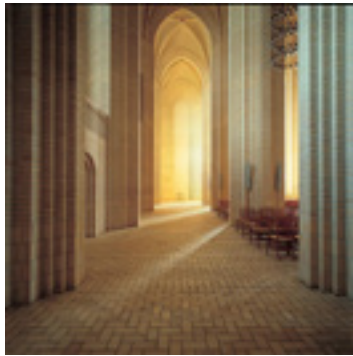
Liksom diskuteras mer utförligt i essän uppbär kyrkobyggnaden delvis till följd av sin månghundraåriga kulturella roll som fysiskt manifesterad fokalpunkt för människors tro inte bara en funktion som symboluttryck för kyrkans medlemmar, utan även för samhället i stort, där den symboliserar kontinuitet, hopp, moral och påminner oss om värden som ibland hamnar i skymundan i dagens samhälle, och om dessa världens aktualitet för våra liv.

Men antagligen är denna funktion beroende av kyrkobyggnadens mer arkitektoniskt präglade symbolspråk, ett språk av ljus, material, rymd och något obeskrivbart. Jag fortsätter i *Närvarons budbärare*:

"Allt det som inte tillåter sig att uttryckas explicit, verbalt, eller alls, kan ibland uttryckas eller åtminstone antydast via symbolik, som i kyrkobyggnadens språk av ljus, proportioner, rumsligheter och materialverkan."

Detta är kyrkoarkitektens uppdrag och raison d'être: '... to materialize an abstract spiritual principle through the interplay of form and content.'¹⁸ Byggnationen är kanske endast en nödvändighet för att kunna gestalta den symbolik som uttrycker det outtryckliga, för att få oss att höra det ljud som ständigt ljuder.

I kyrkobyggnaden övergår estetiska komponenter sin roll som vad som annorledes skulle betraktas som ornamentik och sin eventuella funktionella nytta, för här har de ett grundläggande representatoriskt värde som i bästa fall samspelar med estetiska värden och kanske ännu hellre gör de förra svåra att skilja åt från de senare."

Grundtvigs kyrka, Köpenhamn Peder
Vilhelm Jensen-Klint 1921-1940

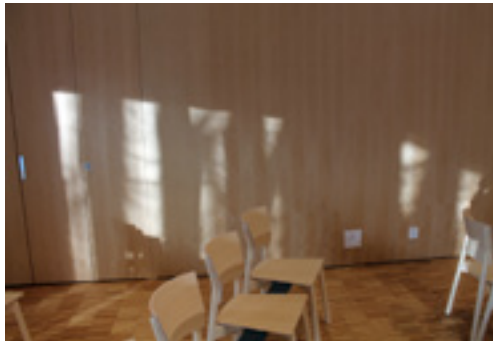
Sankt Olovs kyrka, Västertälje
Fritz Voigt, 1966

Allhelgonakyrkan, Kortedala
Olov Geggen, 1956

Markuskyrkan, Skarpnäck
Sigurd Lewerentz, 1961

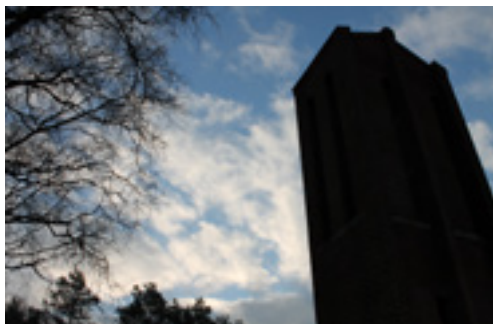
Livereds kapell, Källered
Christer Malmström, 2013

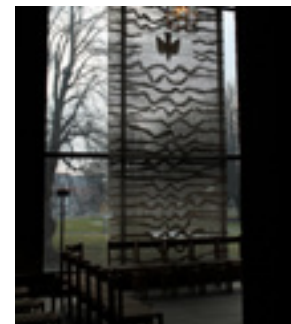
Sankt Tomas kyrka, Vällingby
Peter Celsing, 1960

Västerkyrkan, Lund
Carl Nyrén, 1965

Allhelgonakyrkan, Kortedala
Olov Geggen, 1956

Härlanda kyrka, Göteborg
Peter Celsing, 1957

RUMSUPPLEVELSE SPATIALITY

Jag har i förarbetet sett i litteraturen och även fått möjlighet att på plats uppleva en rad kyrkobyggnader som påminner om det värde rumsupplevelsen har för den sammantagna upplevelsen av arkitekturen, och hur denna kan samverka med övriga arkitektoniska fenomen och grepp.

Det kan exempelvis handla om en dynamisk och varierad sektion, där rumshöjderna skiftar och därmed även möjligheterna till ljusinsläpp. Det kan även handla om liknande variationer i plan, där en linjär rörelse bryts här och var av olika rumsbredder.

Dessa förändringar av rumsupplevelsen kan vara plötsliga eller förändrade. I projektförslaget har jag försökt inarbeta samtliga av dessa tillämpningar.

Sankt Tomas kyrka, Vällingby
Peter Celsing, 1960

Västerorts kyrkan, Vällingby
Carl Nyrén, 1957

Sankt Tomas kyrka, Vällingby
Peter Celsing, 1960

Brunnsbergs kyrka, Varberg
Pelle Nilsson, 1974

Härlanda kyrka, Göteborg
Peter Celsing, 1957

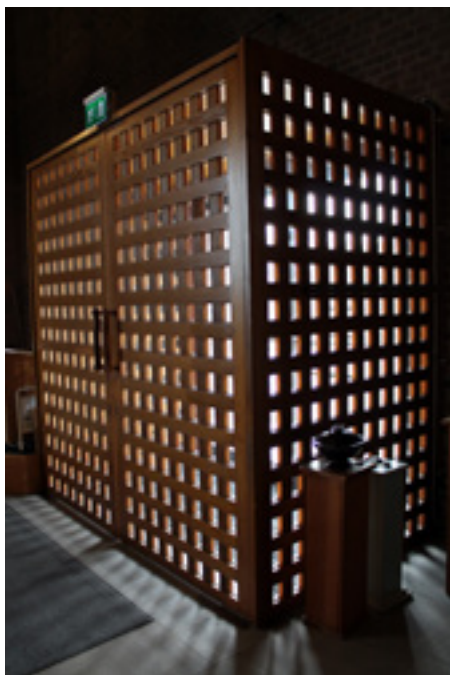
DETALJERING DETAILING

Ett antal av de kyrkobyggnader jag studerat utmärker sig genom en påfallande hög detaljeringsgrad avseende t ex fasta och lösa installationer och materialhantering. Som i exemplet Härlanda kyrka av Peter Celsing (se avsnittet studiebesök) samverkar dessa installationer och ornament i bästa fall i en sorts gemensamt språk och bidrar till en sammanhållen och starkare arkitektonisk upplevelse.

Detaljen, oavsett exteriör eller interiör, blir i dessa fall en del av arkitekturen i samma utsträckning som en väggyta eller ett ljusfall och blir därmed lika viktig. Detta allrahelst eftersom kyrkobyggnadens salar ofta är av ansenliga proportioner, och därtill sparsamt möblerade, vilket gör att installationer blir extra tydliga.

En erfoderligt hög detaljeringsgrads främsta motivering ligger dock troligen i att den bör vara proportionelig mot och minna om den vördnad med vilken den kristne närmar sig Guds hus.

Tidigare var det betydligt vanligare att arkitekten ritade en påfallande stor del av interiöra installationer, som t ex i Markuskyrkan utanför Stockholm, där t om orgeln är utformad av arkitekt Sigurd Lewerentz.

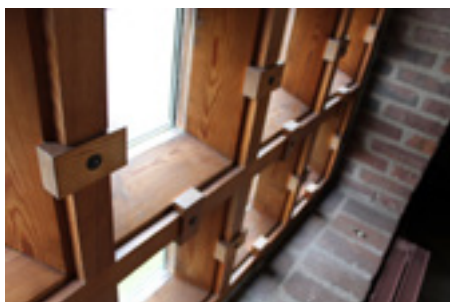
Härlanda kyrka, Göteborg
Peter Celsing, 1957

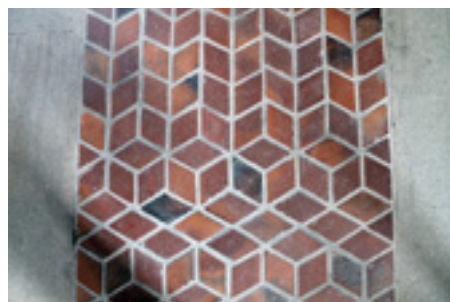
Härlanda kyrka, Göteborg
Peter Celsing, 1957

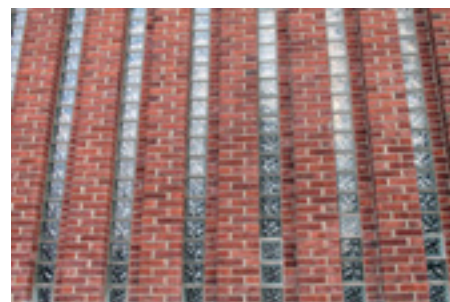
Mortensrud kyrka, Oslo
Jensen & Skodvin Architects, 2002

Härlanda kyrka, Göteborg
Peter Celsing, 1957

Härlanda kyrka, Göteborg
Peter Celsing, 1957

Allhelgonakyrkan, Göteborg
Olov Geggen, 1956

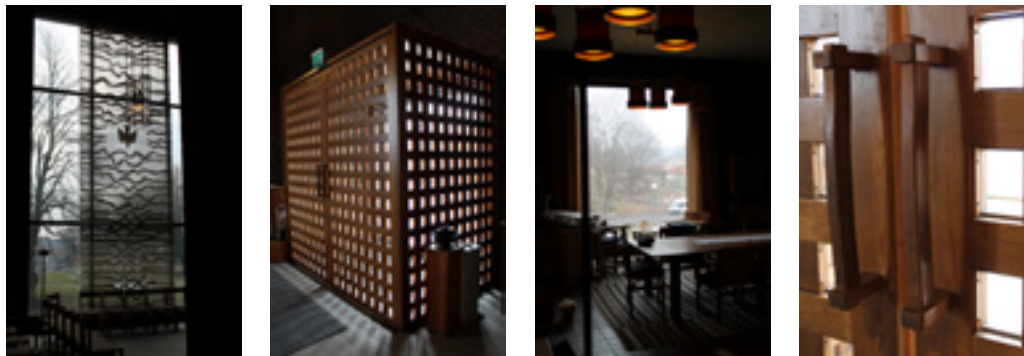

Kuokkala kyrka, Jyväskylä, Finland
Anssi Lassila & Teemu Hirvilammi, 2010

STUDIEBESÖK

STUDY VISITS

HÄRLANDA KYRKA, HÄRLANDA (PETER CELSING, 1957)

Det första som slog mig vid mitt besök i Härlanda kyrka var de monumentala proportionerna hos de samlade byggnadskropparna (kyrka, administrationsbyggnad, klocktorn). Jag noterade även att andelen biutor var större än tidigare anat, enbart kyrkobyggnaden inrymmer ett flertal pentryn.

Det mest anmärkningsvärda med Härlanda kyrka torde dock vara den fina detaljeringsgraden avseende exempelvis tegelbehandling (se bilder) och i kyrksalen förekommande inredning t ex predikstol och entréportik.

Kyrksalen är storslagen i sin spartanska ödmjukhet och talande i sin tystnad. Det vilar en tidlöshet och en närvaro i dess värdiga och högresta tegelväggar.

Härlanda kyrka är slutligen ett ypperligt exempel på en av de av flertalet tegelkyrkor jag studerat där teglet övergår sin konstruktiva funktion och dess inneboende symboluttryck (se diskussion om materialval) skänker ytterligare en dimension till byggnaden i fråga.

SKÅRS KYRKA, ÖRGRYTE (JOHAN TUVERT, 1959)

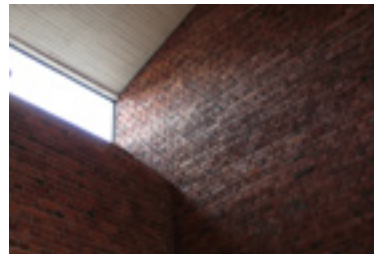
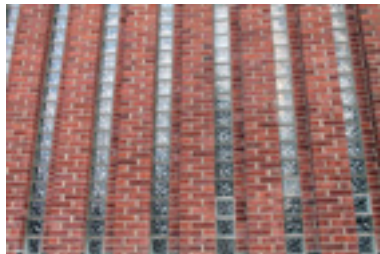
Skårs kyrka var ytterligare en av de sentida kyrkobyggnader jag besökte som uppförts i tegel. Här kom dock teglets inneboende kvaliteter till betydligt mindre uttryck än hos t ex exemplet Härlanda, och teglets har inte utnyttjats i någon större utsträckning.

Ett första intryck var entrésituationen som landar besökaren i mitten av en ospecificerad korridor (bild längst ned till vänster) från vilken jag som förstagångsbesökare hade svårt att notera åt vilket håll kyrksalen låg.

I kyrksalen (bild längst ned till höger) som visserligen med sin karaktär av romansk katedral är ett intressant rum, blir det extra tydligt hur tegelkaraktären inte tagits till vara, och tegelstenens inneboende geometri framstår här som intvingad i ett formspråk den är oförmögen att tala.

Liksom flertalet andra studerade kyrkor inrymmer Skårs kyrka ett betydande antal biytor t ex olika samlingslokaler.

ALLHELGONAKYRKAN, KORTEDALA (OLOV GEGGEN, 1956)

Liksom Skårs kyrka gav Allhelgonakyrkan invändigt intrycket att vara lika mycket församlingshem och byggnad för administration som faktisk kyrkobyggnad, inte minst efter den något oförsiktiga tillbyggnad som gjorts på senare tid.

Även i Allhelgonakyrkan återfinns kyrksalen på påtagligt avstånd från den förvisso här rymligare entrésituationen. Här ser man dock återigen en djupare aktning för och utnyttjande av teglets inneboende kvaliteter, som dess förmåga att låta ljuset komma till liv över sin skrovliga och repeterade yta, se bild längs ned till höger.

Bilden längst ned till höger återknyter tydligt till den tidigare diskuterade katalogiseringen av återkommande koncept, i det att den förevisar implementering både av släpljus och en mycket högt placerad fönsteröppning.

Den tidlöshet och vördiga enkelhet som jag tyckte mig finna i exempelvis Härlanda kyrka kunde jag dock inte finna här utan utformning och inredning ger ett betydligt mindre sammanhållet intryck.

BETLEHEMSKYRKAN (MISSIONSKYRKAN), GÖTEBORG (JOHANNES OLIVEGREN, 1966)

Betlehems kyrkan kan anses utgöra ett gott exempel på hur likheterna mellan före detta statskyrkans respektive frikyrkans moderna kyrkobyggnader är betydligt mer påtagliga än skillnaderna.

Betlehems kyrkan utmärker sig dock i sin storlek avseende kvadratmetrar. Byggnaden på sju våningar inhyser förutom kyrkoavdelningen äldreboende i Missionskyrkans regi samt livsmedelsbutik.

I kyrksalen (bild 1, 2 övre raden, bild 1 mellersta raden samt bild längst ned till höger) utgör det stora blyglasfönstret (bild längst upp till vänster) tydligt blickfång. Liksom hos Svenska Kyrkan återfinns motsvarande altare (*nattvardsbord*) samt predikstol (*talarestol*) vid slutet av kyrksalens axel.

I Betlehems kyrkans arkitektur sker ett förhållandevis trovärdigt möte mellan betongen och teglet. Teglets möjligheter tas inte tillvara i påtaglig utsträckning, arkitekt Johannes Olivegren har dock utnyttjat betongens plastiska egenskaper (se bild längst upp till höger samt bild två rad två) för att forma geometrier normalt ej tillgängliga via tegel.

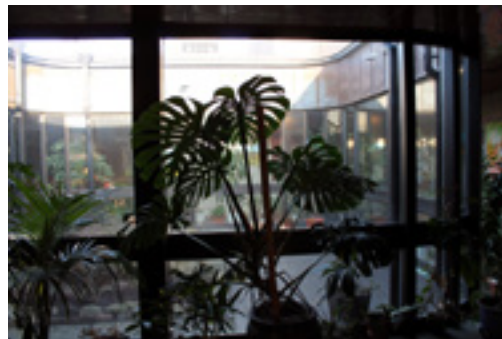
Liksom i många andra moderna kyrkor är barn- och ungdomsarbetet en stor del av verksamheten och i Betlehems kyrkan återfinns en ansenlig mängd både mindre och större samlingslokaler.

VÅRFRUKYRKAN, KORTEDALA (JOHAN TUVERT, 1972)

Vårfrukyrkan är relativt unik då den är en av de enligt mina efterforskningar få moderna svenska kyrkobyggnader som är uppförd i betong, och med betongen exponerad såväl interiört som exteriört.

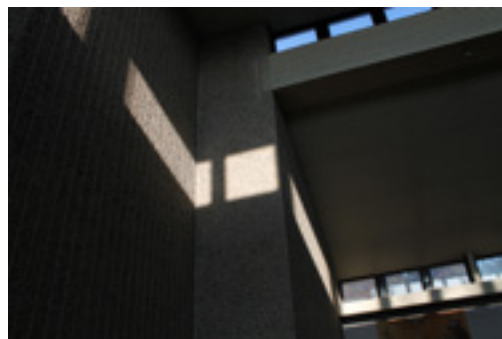
Vårfrukyrkan såldes nyligen till Serbisk-Ortodoxa kyrkan, varefter ett visst förändringsarbete skett främst vad gäller kyrksalens fasta och lösa inredning, se t ex bild två övre raden.

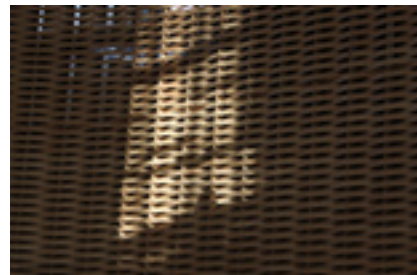
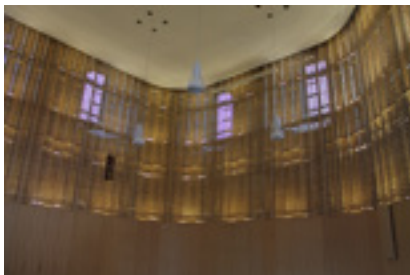
Jag hade vid mitt besök något svårt att avgöra om den tveksamhet jag upplevde inför kyrkobyggnaden i fråga kunde härledas enbart till subjektiva associationer och erfarenheter eller om jag närmade mig ett svar på varför betongen lyser med sin frånvaro som byggnadsmaterial inom kyrkoarkitekturen till skillnad från t ex tegel och trä.

Jag upplevde såväl interiör som exteriör som karg, dock inte på det kärleksfullt kärva vis som hos tegelkyrkan, utan snarare på ett ogästvänligt manner. Betongens grå färg och denna färgs symboliska uttryck färgar varje rum och dess ljus.

Även om materialet här har givits någon form av taktilitet via ytbehandling, saknar det fortfarande det tydliga geometriska och repetitiva språk som ges av exempelvis teglet.

LIVEREDS KAPELL, KÅLLERED (CHRISTER MALMSTRÖM, 2013)

Livereds kapell är en av de s.k. *konfessionslösa* byggnader som på senare år uppförts i Sverige för att möta en växande förfrågan på t ex borgerliga begravningar och ceremonier tillhörande ickekristna samfund.

Arkitektoniskt är Livereds kapell mycket intressant i sin trovärdiga fusion av olika trämaterial och nordiska uttryck, även om den slutna karaktär som till följd av avsaknaden av funktionella fönsteröppningar i huvudsalen kan ifrågasättas.

Man rådfrågade vid projekteringen företrädare från olika religiösa samfund om deras önskemål för byggnaden. Därav t ex den i golvet infällda pilen som pekar mot Mecka (bild), och fotbadet innanför entrén (bild).

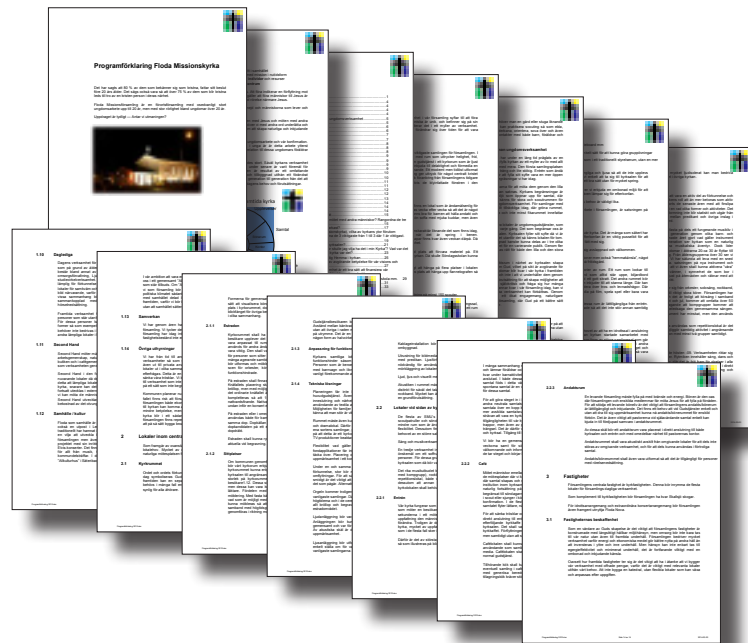
Jag kände mig som en främling i detta eklektiska byggnadsverk, som tillhör alla och därmed ingen. I en kristen kyrkobyggnad förnimmer jag ett möte mellan individuell identitet och månghundraårig kulturell identitet.

Jag kommer att tänka på ett citat av Kenneth Frampton ur min essä: *"The tautology of a secular spirituality surely touches on the crisis that lies at the heart of a great deal of contemporary culture"*.

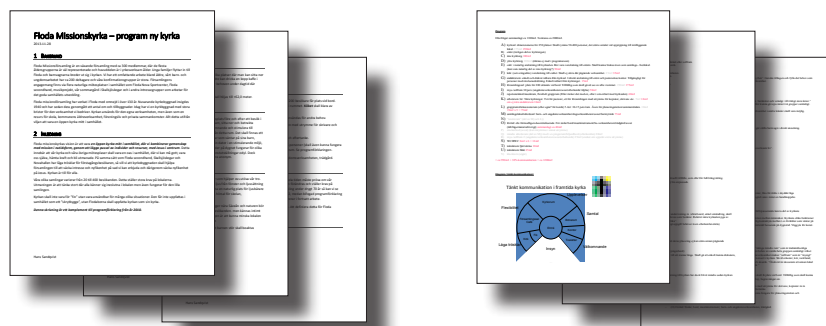
Detta är intrycket jag får vid mitt besök. Man har i sin strävan efter frånvaro av något oönskat påmint om dess närvaro, man har i sin strävan efter att vara allt, blivit ingenting.

STUDIE PROGRAM & UTFORMNING

PROGRAM AND DESIGN STUDY

PROGRAMFÖRKLARING (2010)

PROGRAMTILLÄGG (2013)

MIN SAMMANFATTNING

LOKALPROGRAM THE PROGRAMME

Eftersom diskussionerna om en ny kyrkobyggnad pågått i många år inom Floda Missionskyrka hade man då jag påbörjade mitt arbete hunnit utarbeta en diger programförklaring samt en kompletterande uppdatering av samma.

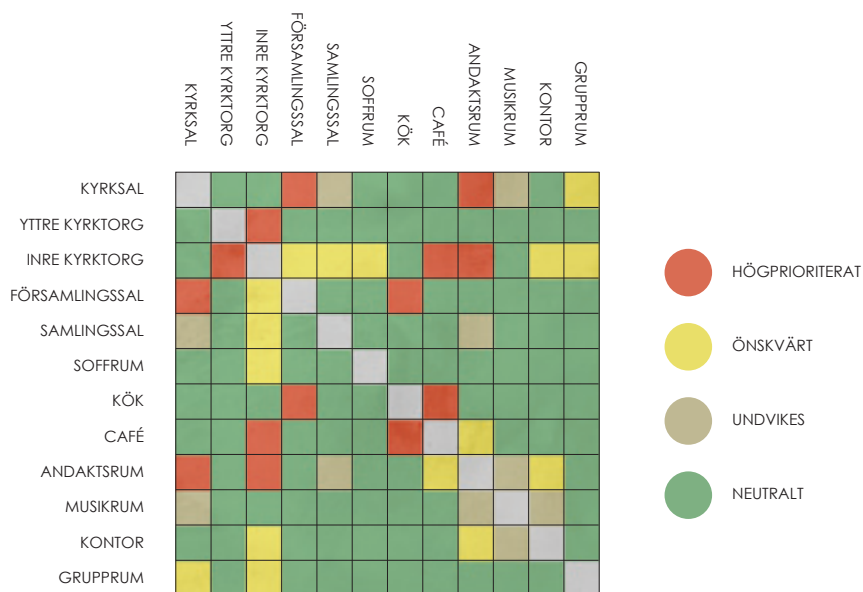
Man beskriver i dessa dokument församlingens teologi, identitet och verksamhet. För varje verksamhet (t ex scout) anges önskemål om lokaler, dess storlekar och funktioner. Därefter följer en diskussion om önskemål och krav på vissa av funktionerna i byggnaden, samt tekniska installationer, uthyrning etc.

Dokumentet innefattar dock inget specifikt lokalprogram, varför en del av mitt inledande arbete bestod i att sammanfatta dokumenten och författa ett program jag kunde arbeta vidare med. Jag diskuterade därefter detta program med beställaren, varefter erforderliga revideringar gjordes. Det slutgiltiga förslaget följer detta program relativt troget.

Undantag har gjorts då detta ansetts rimligt ur t ex prioriteringshänseende, och då programmet hela tiden varit relativt flexibelt avseende t ex vilka verksamheter som kan dela på vilka lokaler och de senares storlekar. För en mer utförlig beskrivning av lokalerna med orientering på plan, se avsnittet *Utformningsförslag*. Angivna ytmått på följande sidor avser de mått som använts i studien, slutgiltiga mått skiljer sig något, se avsnittet *Utformningsförslag*.

LOKALKLOSSAR

SPECIFICERADE RUMSSAMBANDSPRIORITERINGAR

För en fullständig förteckning och utförligare diskussion av i denna studie studerade alternativ, se bilaga D. Efter att jag i dialog med beställaren bearbetat det program jag tagit fram och gjort erforderliga revideringar, ville jag studera lokalerna i fråga, sambanden dem emellan, deras respektive storlekar, proportioner och hierarkier mellan de olika rummen. Detta även för att närma mig ett grundläggande utformningskoncept.

Jag tog därför fram en platsmodell till vilken jag sågade ut och kolorerade tråklossar i samma skala motsvarande lokalerna, för att studera och bekanta mig med förutsättningarna på platsen och hur de kunde inverka på och samverka med byggnaden i fråga. Studien skulle även visa sig vara utmärkt för att bekanta mig med programmet och lära mig de olika lokalerna och deras mått och efterfrågade samband utantill.

Till en början förhöll jag mig mycket fritt till studien och den byggnad som började ta form och lät alla tänkbara någorlunda rimliga varianter få en chans för att eventuellt kunna vara aktuella att arbeta vidare med.

Efter dessa inledningsvis antal friare förhållningssätt till möjliga samband och den resulterande byggnaden och dess utformning och inbördes kommunikation och hierarkier, tittade jag på hur rumssambanden skulle kunna se ut om jag förhöll mig strikt till de förslag och önskemål jag fått från beställaren (se diagram vänster).

Slutligen började jag föra in och därmed även studera och utveckla olika utformningskoncept med relevant koppling till kyrkobyggnadstypologin, som en tydligare variabel. Jag studerade därefter dessa närmare och kopplade dem till katalogen med återkommande teman. Av dessa sex olika alternativ (se sidan efter kommande) valde jag slutligen ut det alternativ jag betecknade *axeln* som det koncept jag ville gå vidare med (beskrivet senare).

FASAD MOT VATTENRUM

TVÅ VÅNINGAR

HALVKORSFORMATION

TRE VÅNINGAR

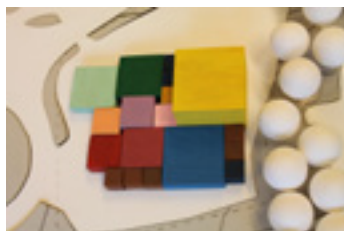
UTSTRÄCKT

TORNET

ENL. DIAGRAM FRÅN BEST.

ENLIGT SPEC. PRIORITERINGAR

KOMBO DE BÅDA SENASTE

LIVETS TRÄD

TRAPPAN

KLÄTTERTORNET

KORSPLAN

PELARSKOG

AXELN

KYRKSAL
250m²

INRE KYRK-
TORG 100m²

SAMLINGS-
SAL 75m²

SOFFRUM
50m²

KÖK
35m²

ANDAKTS-
RUM 15m²

FÖRSAMLINGS-
SAL 175m²

YTTRE KYRK-
TORG 100m²

CAFÉ
50m²

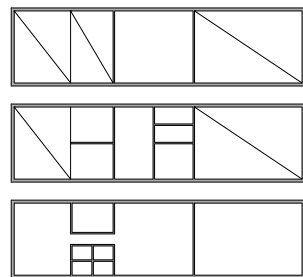
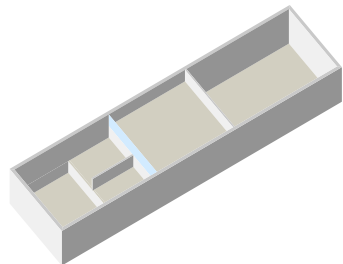
MUSIKRUM
40m²

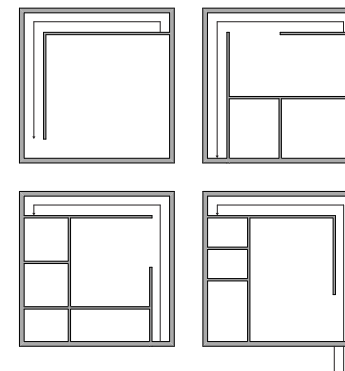
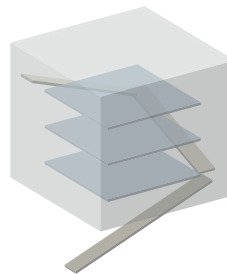
GRUPPRUM
15m²

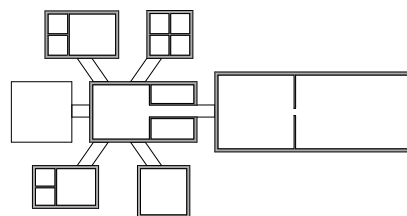
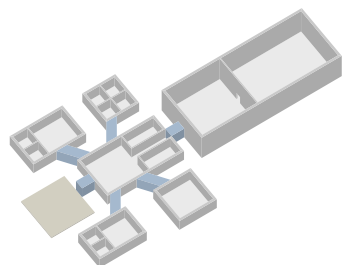
KONTOR
14m²

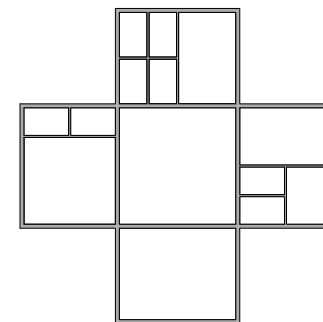
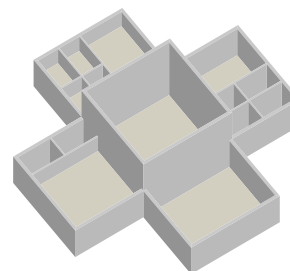
TRAPPAN

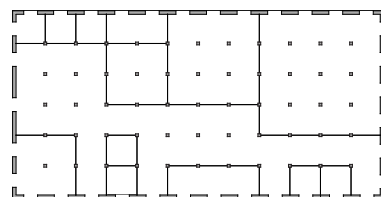
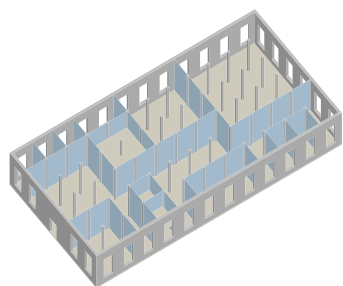
KLÄTTERTORNET

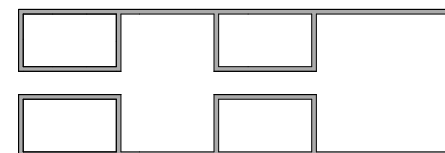
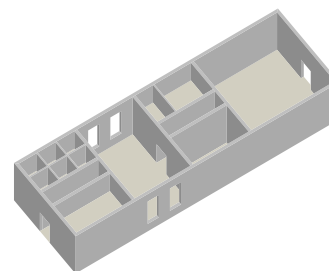
LIVETS TRÄD

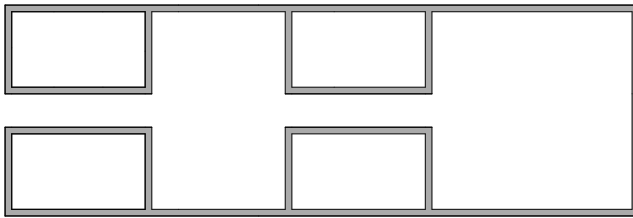
KORSPLAN

PELARSKOG

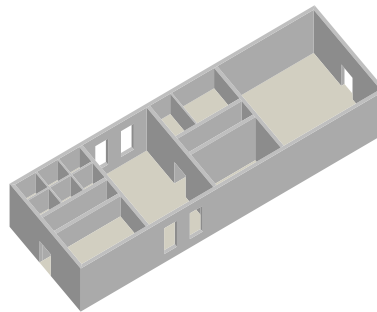
AXELN

KONCEPTPLAN BV

AXELN I PROGRAM- OCH UTFORMNINGSTUDIEN

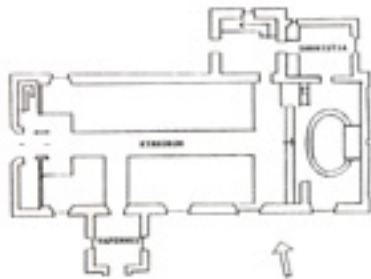
AXONOMETRISKT PERSPEKTIV KONCEPTUPPBYGGNAD

AXELN THE AXIS

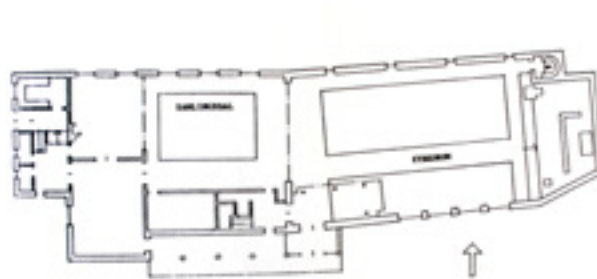
Av de ovan förevisade alternativen bedömdes det med arbetsnamnet *axeln* ha störst potential att informera resterande process, främst till följd av sin starka inneboende symbolik, se nästa sida.

I detta alternativ utgör en tydlig längsgående axel den bärande idén. Axeln börjar i entrén och löper längs med byggnadens längd fram till och genom kyrksalen. En mycket tydlig och lättnavigerad plan erhålles. Lokalprogrammets inre kyrktorg med dess funktion av kommunikationsnav placeras naturligt i mitten.

Bland referenserna finns flera exempel på hur axeln tydligt implementeras i kyrkobyggnaden i plan, där den ibland benämns *Via Sacra*. Oftast påbörjas axelns riktning vid entrén, och fulländas vid altaret i kyrksalen. I Högsbo kyrka (nedan) ser vi ett tydligt exempel på hur den skär rakt genom rummet på sin väg mot altaret.

Envikens kyrka, Enviken,
Sven Ahlbom, 1957

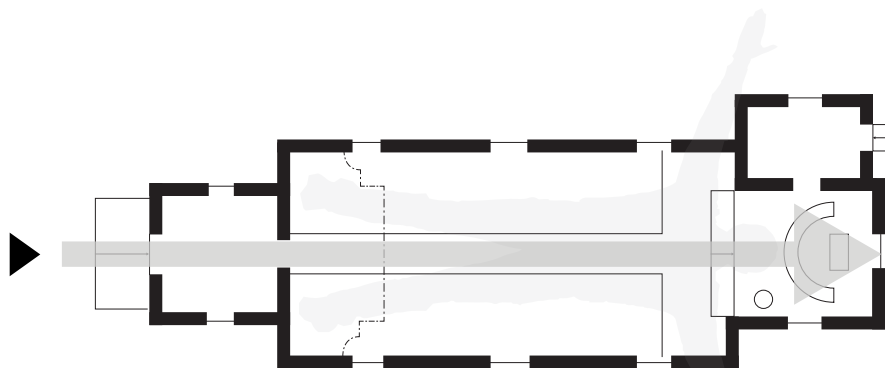
Storfors kyrka, Storfors
Tor Engloo, 1959

Uppståndelsens kapell, Stockholm
Sigurd Lewerentz, 1925

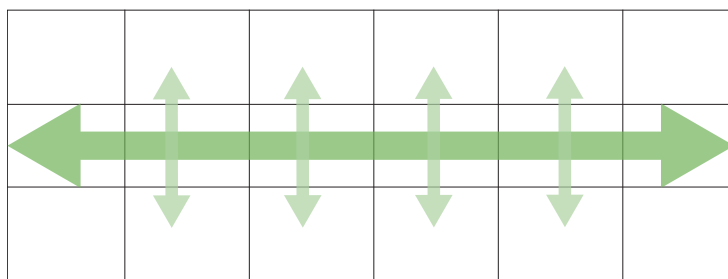

Högsbo kyrka, Göteborg
Thorsten Roos, 1963

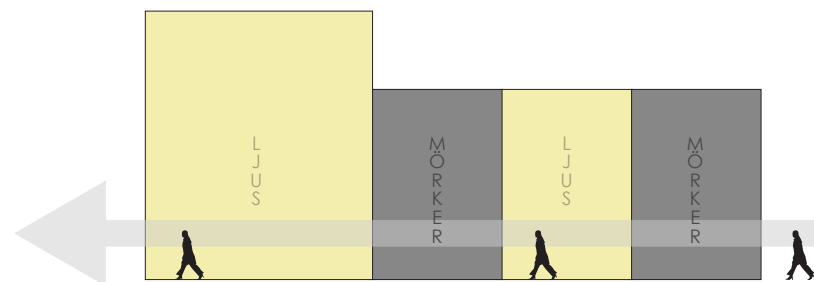

AXELN I DEN HISTORISKA KYRKBYGGNADSPLENEN
(NATANAELSKYRKAN, TOLFTA)

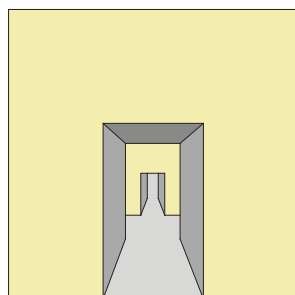
Axeln är historiskt en mycket vanligt förekommande bild i kyrkobyggnadens plan, där den är en symbol både för den kristnes vandring genom livet och för Jesu kropp. Axeln är även en tydlig symbol för början och slut, för mål och mening, och dess tydliga materialisering i arkitekturen får oss därmed att beakta dessa begrepps roll och värde i vår vardag. Den får oss att beakta livets ändlighet och därmed att inte ta saker och ting för givet. Den står också för fortsättning, att livet alltid går vidare. Slutligen ger axeln möjlighet till en mycket tydlig, effektiv och lättorienterad planlösning.

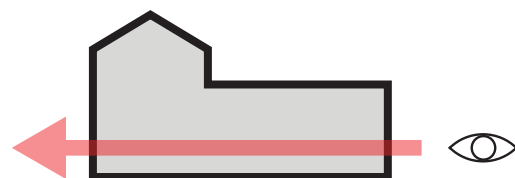
AXIALPLANENS FUNKTION OCH EFFEKTIVITET

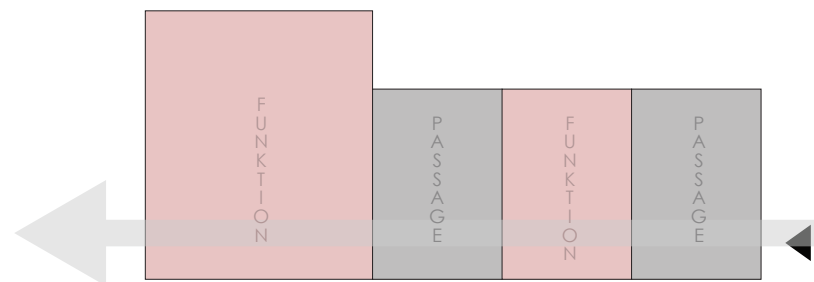
MÄNNISKANS VANDRING GENOM LIVET

FÖRUTSÄGBARHET OCH
OFÖRUTSÄGBARHET

GENOMSIKTLIGHET OCH UPPLEVELSE

UTRYMMEN I SEKTION, PROJEKTFÖRSLAGET

MISSIONSKYRKAN

THE MISSION CHURCH (THE PARISH CHURCH)

SVENSKA MISSIONSKYRKAN & EQUMENIAKYRKAN

Svenska Missionskyrkan (till 2003 *Svenska Missionsförbundet*) bildades 1878, under samma relativt korta tidperiod som flertalet andra frikyrkor såg sin början. En *frikyrka* är enligt Nationalencyklopedins definition ett kristet trossamfund som är självständigt i förhållande till staten.

PAUL PETTER WALDENSTRÖM, FÖRGRUNDSGESTALT
INOM SVENSKA MISSIONSFÖRBUNDET

Den svenska frikyrkan spårar sina rötter till rörelser i Tyskland och den anglosaxiska delen av världen. Den uppstod i Sverige delvis som en reaktion på de rigida ramverk för religionsutövande som vid tiden rådde, och dess ursprung sammanföll väl med den sociala rörlighet industrialismen åstadkom och tankar idéer emigrationen förde med sig.

Svenska Missionskyrkans karaktär kunde delvis beskrivas i dess vilja att bedriva mission och i dess tradition av frihet för individer och församlingar i teologiska frågor. År 2011 gick Svenska Missionskyrkan tillsammans med Svenska Baptistsamfundet och Metodistkyrkan upp i *Equmeniakyrkan*. Innan sammanslagningen innefattade Svenska Missionskyrkan över 750 församlingar.

Equmeniakyrkan hade år 2011 ca 141 000 medlemmar. Samfundet styrs av en föreståndare, en kyrkostyrelse samt det årliga kyrkomötet. Equmeniakyrkans lära är sammanfattad i dokumentet *Vår tro*. Här behandlas bl a kyrkosyn, församlingsmedlemskap, nattvard och dop. De tidigare tre samfunden har delat sin syn på nattvarden, men haft olika uppfattningar om dopet. I det nya samfundet praktiseras nu både barn- och vuxendop.

Floda Missionskyrka kommer troligen att behålla sitt nuvarande namn till färdigställandet av sin nya kyrkobyggnad.

(Källor: Nationalencyklopedins nätupplaga (ne.se), 2014-04-16,
Wikipedia (wikipedia.org), 2014-04-25)

JÄMFÖRELSE MISSIONSKYRKOR LANDET RUNT

COMPARISON OF MISSION CHURCH CHURCHES

Även en kortare studie i och jämförelse av missionskyrkans kyrkobyggnader runt om i landet ger att skillnaderna tycks överväga likheterna i än större utsträckning än hos Svenska Kyrkan (där den vitputsade rymliga s.k. *Tegnérladan* troligen dominerar), se exempel motsatt sida, även om möjligen en viss övervikt råder på landsbygden för kyrkor av typen bönekapell i trä, se t ex exemplet Vrångö längst ned till höger.

I större utsträckning än hos Svenska Kyrkan tycks det även gå att finna exempel på kyrkobyggnader där den senares funktioner inryms i en byggnad ursprungligen uppförd för andra syften än att fungera som kyrkobyggnad, se t ex exemplet Lutherska Missionskyrkan Göteborg (nästa sida, mittenraden, längst till höger).

Vad gäller samtliga exemplen i den mittersta raden tycks dessa antyda att en mer eklektisk prägel hos kyrkobyggnaden möjligen accepterats i större utsträckning inom Missionskyrkan jmf Svenska Kyrkan. Slutligen visar den övre raden ett antal exempel som sett till utformning troligen lika gärna kunde tillhört det senare samfundet.

MISSIONSKYRKOR LANDET RUNT

SOLNA

UPPSALA

GISEBO

STOCKHOLM

SÖDERHAMN

BOLLNÄS

TRANÅS

GÖTEBORG

MOCKFJÄRD

VENDEL

HERRLJUNGA

VRÅNGÖ

(www.aguiden.com)

EXEMPEL MISSIONSKYRKA (MISSIONSKYRKAN ALINGSÅS)

EXAMPLE MISSION CHURCH BUILDING

Alingsås Missionskyrka kan anses vara en relativt typisk frikyrkobyggnad. Lokalerna utgörs till en klar majoritet av olika typer av samlingslokaler, t ex större rum för aktiviteter i större samlingar, men består även betydligt mindre rum för mindre grupper.

Kyrksalen är placerad något avsides, även om den har tilldelats egen entré. Lokalerna tycks ge goda förutsättningar för det barn- och ungdomsarbete som ofta utgör en stor del av frikyrkans arbete.

Planen är funktionell, utrymmeseffektiv och assymetrisk. På bottenplan går mycket liten yta åt till kommunikation, exempelvis fungerar det s.k. kyrktorget som en sorts central hall från sin position innanför huvudentrén.

Byggnaden är fullt utrustad för matberednings- och serveringsmöjligheter, innefattar ett café öppet för allmänheten, och innehåller ett flertal kök och pentryn. Därtill finns på andra våning en fullt utrustad lägenhet med övernattningsmöjlighet.

JÄMFÖRELSE KYRKOBYGGNADER SAMFUND

COMPARISON CHURCH BUILDINGS CHURCHES

En av utmaningarna och uppgifterna i projektet har varit att utarbeta ett förslag baserat på å ena sidan svensk kyrkobyggnadstradition enligt de studerade referenserna och å andra sidan den moderna missionskyrkans förutsättningar, vilket här sammanfaller med beställarens önskemål.

I diagrammet till vänster förevisas några av de mest uppenbara skillnader och likheter som står att finna mellan de på nästa sida redovisade kyrkobyggnadsexemplen. Förteckningen är inte avsedd att vara en fullständig lista över samtliga teoretiskt jämförbara element utan är tänkt att ge en fingervisning. Ej heller är jämförelsen tillämpbar på landets samtliga kyrkobestånd då som tidigare påvisats skillnader mellan enskilda kyrkobyggnader ofta är större än skillnader mellan samfundens kyrkobyggnader generellt.

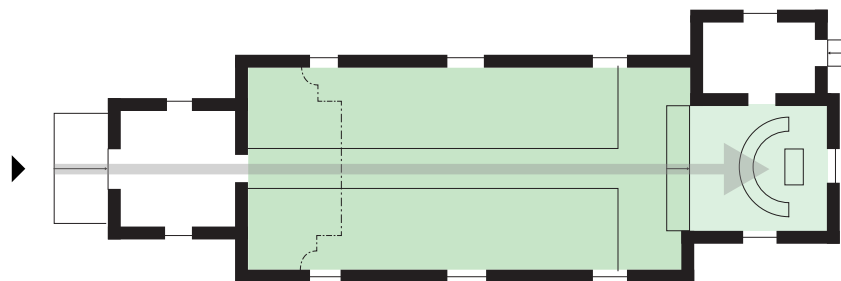
I jämförelsen framgår att vissa skillnader både i plandisposition och förefintlighet eller frånvaro av arkitektoniska och funktionella element kan skönjas mellan exemplen. Där vi exempelvis hos Natanaelskyrkan finner i princip ett enda rum, är Missionskyrkan i Alingsås och projektförslaget betydligt mer mångfasetterade och funktionsuppdelade, detta är naturligt då de senare byggnaderna innefattar fler funktioner än gudstjänstfirande.

Exemplet Natanaelskyrkan är anmärkningsvärt då den trots sitt uttryck är uppförd så sent som 1934, men är även ett gott exempel på den vitputsade och rymliga s.k. *Tegnér-ladan*, troligen den vanligaste kyrkobyggnadstypologin i Sverige sedan 1800-t. Vidare innefattar Natanaelskyrkan ett flertal klassiska kyrkobyggnadselement, t ex vapenhuset, sakristian och koret, vilka samtliga saknas i övriga exempel. En mycket tydlig axialitet står att finna både i den klassiska statskyrkan och i projektförslaget, dock återfinns även en axel genom kyrksalen i exemplet Missionskyrkan.

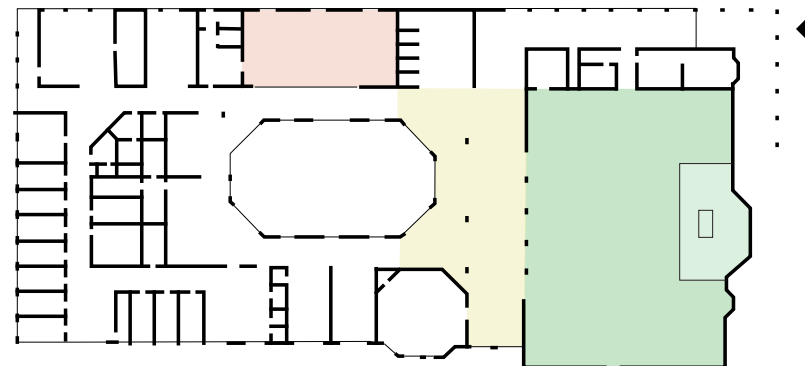
Även om dessa skillnader oftast står att finna mellan Svenska Kyrkans kyrkobyggnader och Missionskyrkans dito kan det vara värt att ånyo notera att skillnaderna mellan enskilda byggnader generellt är större än skillnaderna mellan respektive samfunds byggnader.

	EXEMPEL TRADIT. SVENSKA KY.	EXEMPEL MODERN SVENSKA KY.	EXEMPEL MODERN MISSIONS- KYRKA	PROJEKT- FÖRSLAGET
FLERA VÅNINGAR				
AXIALITET				
UTSTRÄCKT VOLYM				
PLANSYMMETRI				
DJUPA VÄGGAR				
KYRKTORN				
ALTARE I ÖSTER				
KYRKORG				
SCEN/PODIUM				
LÄKTARE				
VAPENHUS				
SAKRISTIA				
KOR				
MATBEREDNING				
CAFÉ				
ÖVERNATT. MÖJL.				

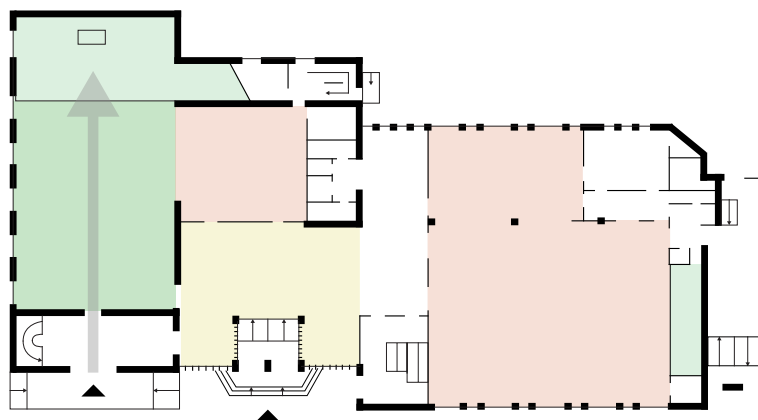
DIAGRAM LIKHETER & SKILLNADER
MELLAN EXEMPEL PÅ KYRKOTYPOLOGIER

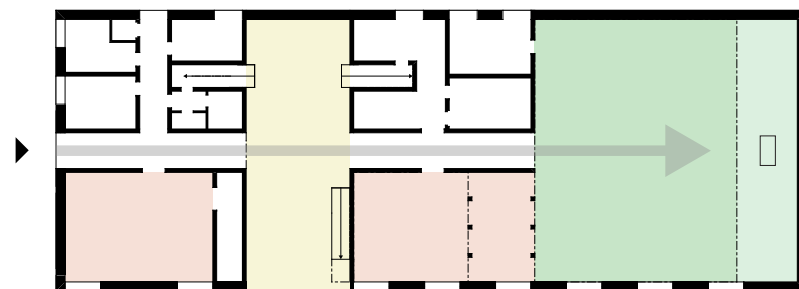
EXEMPEL TRADITIONELL KYRKOBYGGNAD SVENSKA KYRKAN
(NATANAELSKYRKAN, TOLFTA, 1934)

EXEMPEL MODERNARE KYRKOBYGGNAD SVENSKA KYRKAN
(GOTTSUNDA KYRKA, UPPSALA, 1980)

EXEMPEL MISSIONSKYRKA
(ALINGSÅS MISSIONSKYRKA, 1976)

UTFORMNINGSFÖRSLAGET

KYRKSAL

SCEN/
PODIUM

SAMLINGSSAL

KYRKTORG

SKILLNADER I KYRKORUMMET SVENSKA KYRKAN/MISSIONSKYRKAN

DIFFERENCES IN THE CHURCH HALL THE SWEDISH STATE CHURCH/THE MISSION CHURCH

Även om de ibland är svåra att urskilja och är av varierande grad från kyrkobyggnad till kyrkobyggnad finns ofta vissa skillnader i kyrkorummet mellan Svenska Kyrkan och Missionskyrkan. Som förevisas i nedanstående diagram rör detta sig huvudsakligen om ett antal fysiska element/funktioner som antingen är närvarande eller frånvarande eller går under annan beteckning hos de olika samfundet.

Dessa beteckningar är inte officiellt vedertagna och man kan mycket väl höra någon i Missionskyrkan hänvisa till nattvardsbordet som altare. Den kanske mest påfallande skillnaden är att det inom Missionskyrkan oftast återfinns funktion för vuxendop (höger bild) i form av ett större kar, kallat *dopgrav* eller *dopkälla*.

Detta kar är inte sällan nedsänkt i golvet och döljs då av en lucka. Det i sammanhanget till synes något besynnerliga suffixet *grav* kommer sig av att den kristne symboliskt måste dö och begravas för att sedan återuppstå, innan de kan bli en del av den nya gemenskapen. Inom frikyrkan anser man att den kristne själv skall få avgöra om och när de vill döpas.

SVENSKA KYRKAN	MISSIONSKYRKAN
ALTARE	NATTVARDSBORD
PREDIKSTOL	TALARSTOL
DOPFUNT	DOPFUNT
	DOPGRAV/DOPKÄLLA

SKILLNADER OCH LIKHETER I KYRKORUMMET

DOPGRAV, PINGSTKYRKAN NÄSSJÖ

ALTARBORD, TALARSTOL (BAKGRUNDEN)
BETLEHEMSKYRKAN (MISSIONSKYRKAN), GÖTEBORG

UTFORMNINGSFÖRSLAG

THESIS BUILDING PROJECT

SITUATIONSPLAN 1: 2000

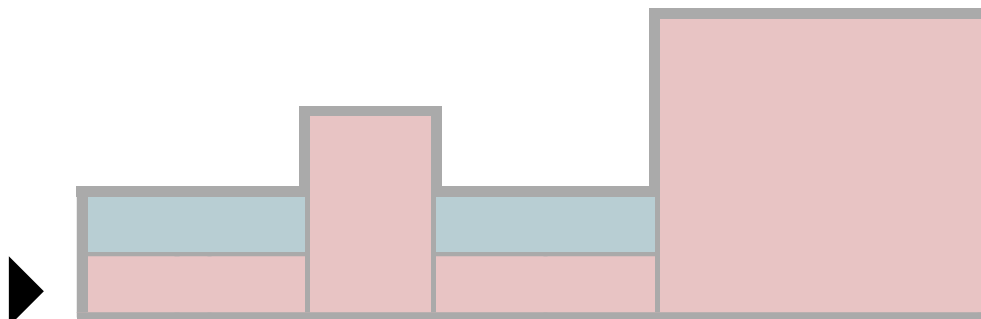
BYGGNADENS PLACERING PÅ PLATS OCH INTERNORGANISATION

PLACEMENT OF BUILDING ON SITE AND INTERNAL ORGANIZATION

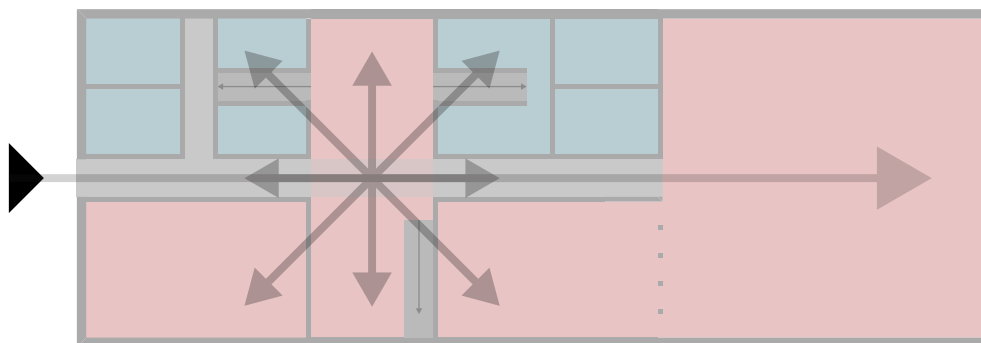
Byggnaden förlägges parallellt längs med vattenrummet och de utblickar, det lugn och den tystnad det erbjuder. För att dra nytta av dessa kvaliteter i högsta mån förläggs här utrymmen av "publik" karaktär och som används oftare och av ett större antal personer.

Dessa publika utrymmen får södersol, rummen i fråga är även större och kan därmed erbjudas än mer dagsljus genom generösare fönsterytor med högre höjd. I mitten av byggnaden placeras kyrkorget.

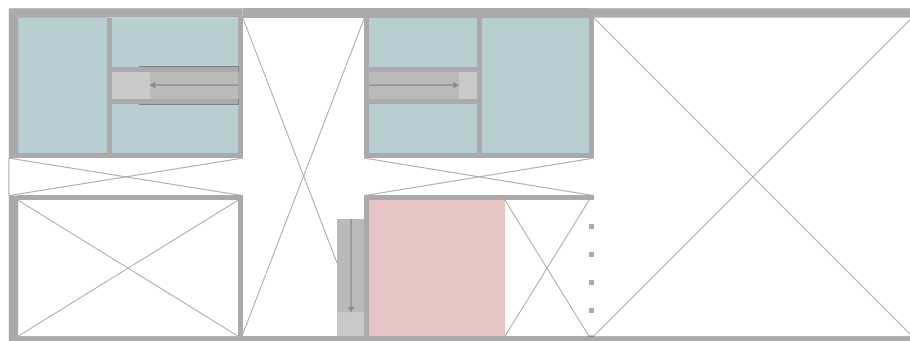
Genom byggnadens placering på platsen ges också en väst-östlig orientering med kyrksal och altare i öst enligt gammal kyrkotradition.

KONCEPTSEKTION

KONCEPTPLAN BOTTENVÅNING, PILAR VISAR KOMMUNIKATION OCH RÖRELSERIKTNINGAR

KONCEPTPLAN ÖVERVÅNING

Den längsgående axeln skär genom hela byggnaden. Längs med den är de olika funktionerna placerade, vilket ger en mycket effektiv och lättorienterad plan. Interiört uppenbarar sig hela byggnadens rumslighet för besökaren samtidigt som nya rum kan skjönas bakom hörn längre bort i perspektivet, vilket skapar spänning.

Axeln, materialiserad i tre dimensioner i form av två större passager, är mörkare då den ligger i mitten av byggnaden, en önskad effekt enligt den symbolik av mörker och ljus som används i byggnaden. Detta leder samtidigt till att få faktiska rum placeras i mörker, utan de flesta ligger längs med fasad. Utrymmen oftare använda och av fler personer har förlagts till bottenvåning för att underlätta kommunikation till och användning av lokalerna i fråga.

Dessa "publika" utrymmen har även placerats i söder för bästa möjliga dagsljusförutsättningar. Centralt placerat i byggnadskroppen återfinns det inre kyrktorget, en naturlig placering utifrån dess funktion som kommunikationsnav (även vertikalt) i byggnaden. Placeringen fungerar också mycket väl utifrån kyrktorgets funktion som social huvudsaklig mötesplats. På andra våning har förlagts mindre ofta brukade funktioner och som fungerar bra i mer avskild placering.

"PUBLIK" UTRYMME
(OFTARE ANVÄNT OCH
AV FLER PERSONER)

"PRIVAT" UTRYMME (MER
SÄLLAN ANVÄNT OCH
AV FÄRRE PERSONER)

HORISONTELL
KOMMUNIKATION

VERTIKAL
KOMMUNIKATION

PROPORTIONERING, GYLLENE SNITTET OCH *DEUS GEOMETRA*

PROPORTIONING, THE GOLDEN RATIO AND *DEUS GEOMETRA*

Eftersom programmet består av ett relativt begränsat antal rum är det extra viktigt att uppnå goda proportioner i de rumsliga dimensionerna. Jag har delvis av denna anledning använt mig av det *gyllene snittet*, ett matematiskt förhållande som återfinns såväl inom konst, klassisk arkitektur och inte minst i naturen, för att proportionera lokalerna.

Gyllene snittet kan härledas på ett flertal sätt (se motsatt sida), varav ett av dem har sin grund i *Fibunaccis talserie*, där ett tal kan divideras med det tidigare i serien för att ernå gyllene snittet. Denna talserie går att finna i naturen, exempelvis i en snäckas matematiskt förutsägbara uppbyggnad (se bild nästa sida).

Enligt den kristna tron är världen och därmed naturen Guds skapelse. Det gyllene snittet blir därmed en sorts Guds måttstock med vilken världen anbringats. Detta framstår som ytterligare ett gott skäl att göra bruk av förhållandet i fråga inom kyrkoarkitekturen.

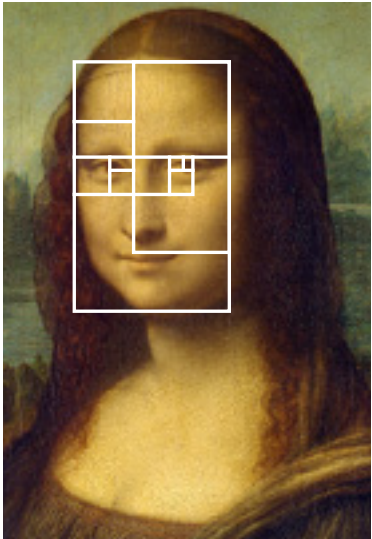
I *Närvarons budbärare* skriver jag: "*Västerländsk kultur har allt sedan antiken burit på idéer om de förutsättningar och regelverk som formar vårt skönjbara och fysiska universum. Under många sekel var en allmän uppfattning att Gud skapade världen med hjälp av geometrins heliga lagar.*"

"Gud är världsarkitekten, Deus Geometra, och världen följaktligen arkitektur. Därmed [utgör] kännedom om geometrins lagar inte enbart fundamentet för arkitektur skapad av människohand, utan [ger] även insikter i de lagar som styr kosmos. Byggnaden är kosmos, arkitekten Skaparen."

Eftersom det är praktiskt omöjligt att låta alla lokaler i en och samma byggnad vara uppbyggda enligt gyllene snittet i tre dimensioner (då detta skulle ge olika takhöjder för rum med olika ytmått), har jag utgått från programmets tydliga hierarki och låtit det centrala inre kyrkorget vara det rum som får åtnjuta full proportionering och givit det en passande måttsättning som tillsammans med programmet avgör förutsättningarna för övriga rumsmått i byggnaden.

Församlingssal, samlingssal, andaktsrum, och passager är dimensionerade enligt gyllene snittet i två dimensioner. Kyrksalen är likt hos Sigurd Lewerentz kyrka i Klippan i plan en perfekt kvadrat, och här även en perfekt kub.

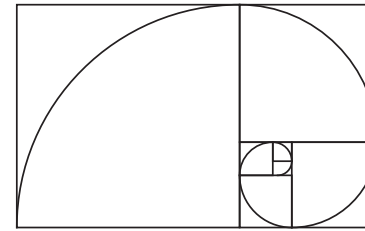
Slutligen är även t ex fönsteröppningar, dörröppningar, det yttre kyrkorget och det interiöra och det exteriöra korset proportionerade efter gyllene snittet.

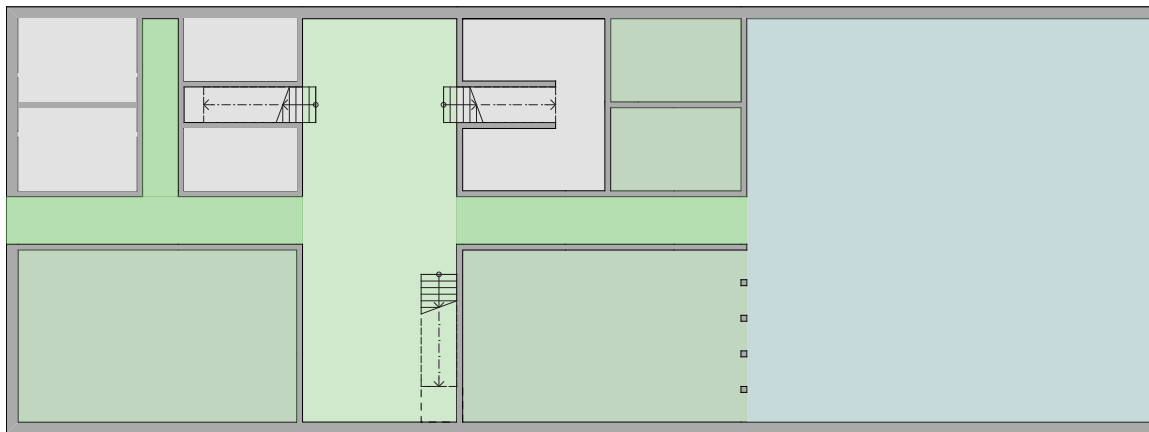
GYLLENE SNITTET HOS MONA LISA

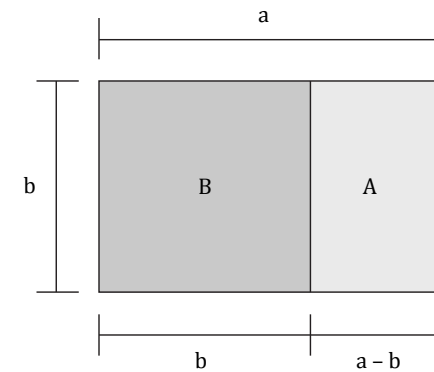
GYLLENE SNITTET I UPPSTÅNDELSENS KAPELL, STOCKHOLM
SIGURD LEWERENTZ, 1925

GYLLENE SNITTET I NATUREN

KONCEPTPLAN BOTTENVÅNING

$$\varphi = \frac{1 + \sqrt{5}}{2} \approx 1,618...$$

$$\varphi = a/b = 1,618...$$

$$\varphi = 1 + 1/\varphi$$

OLIKA BERÄKNINGAR AV GYLLENE SNITTET

GYLLENE SNITTET I
TRE DIMENSIONER

GYLLENE SNITTET I
BREDD OCH HÖJD

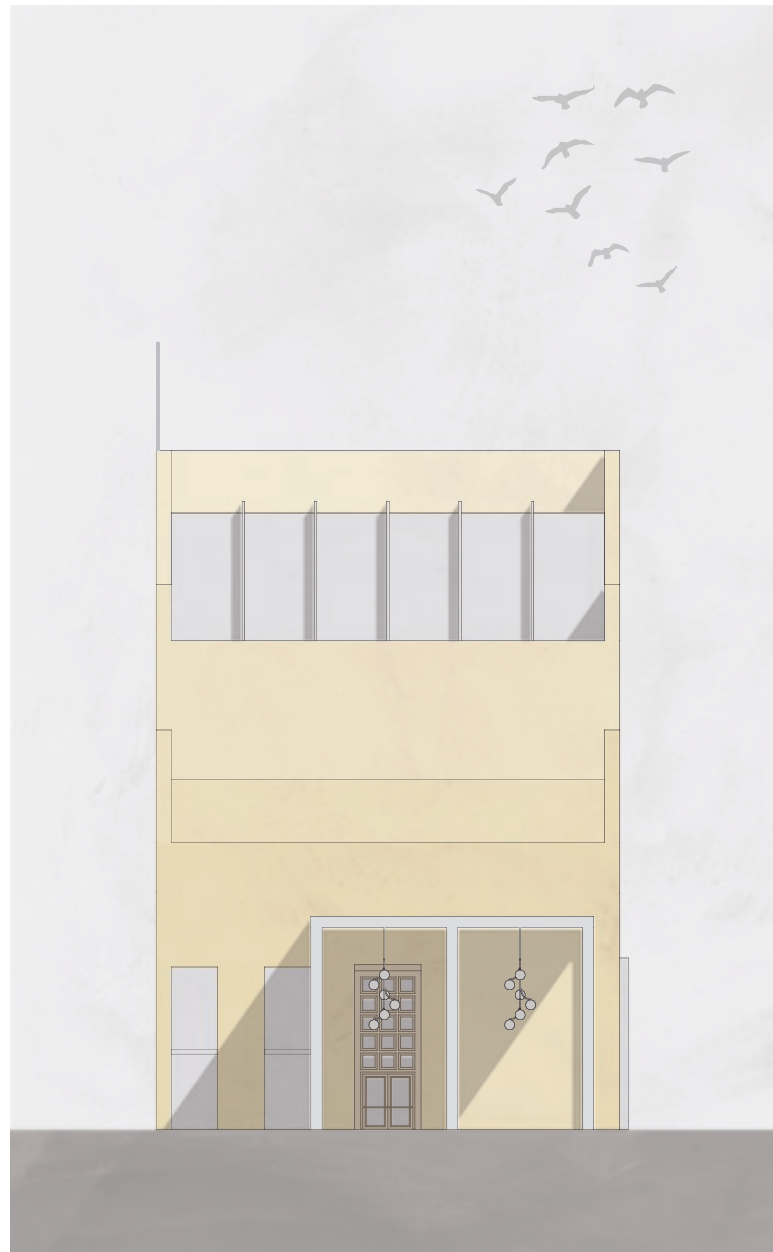

GYLLENE SNITTET I
BREDD OCH LÄNGD

KUB

ELEVATION VÄST 1: 300

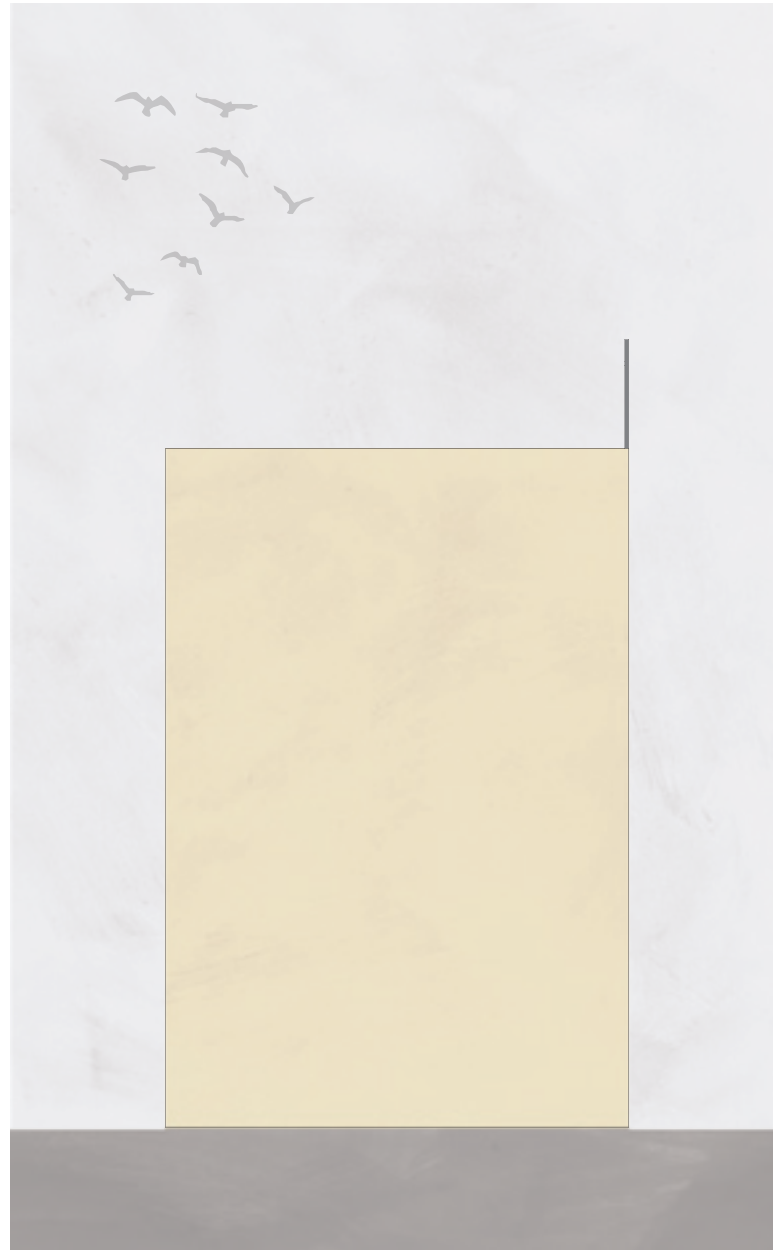
ELEVATION SYD 1: 300

ELEVATION NORR 1: 300

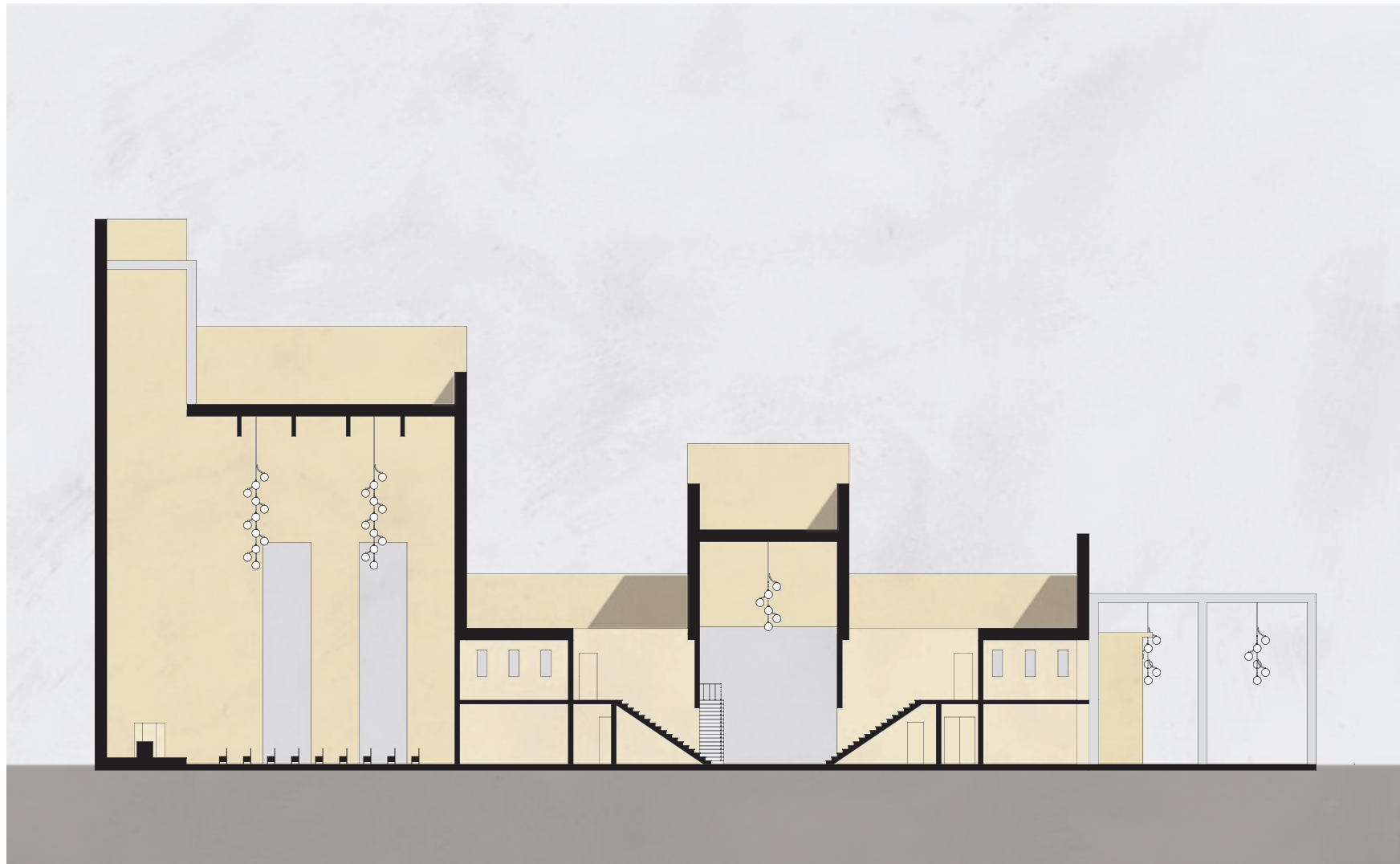
ELEVATION ÖST 1: 300

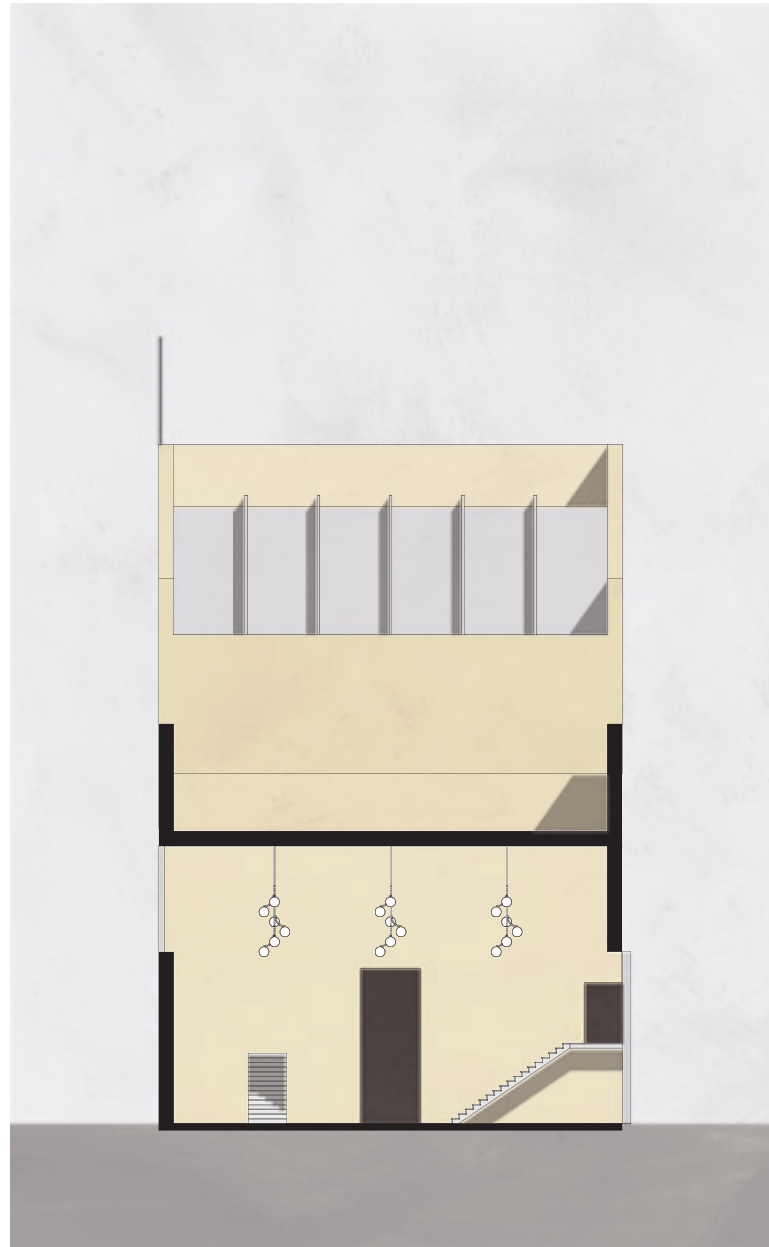
LÄNGDSEKTION A-A 1:300

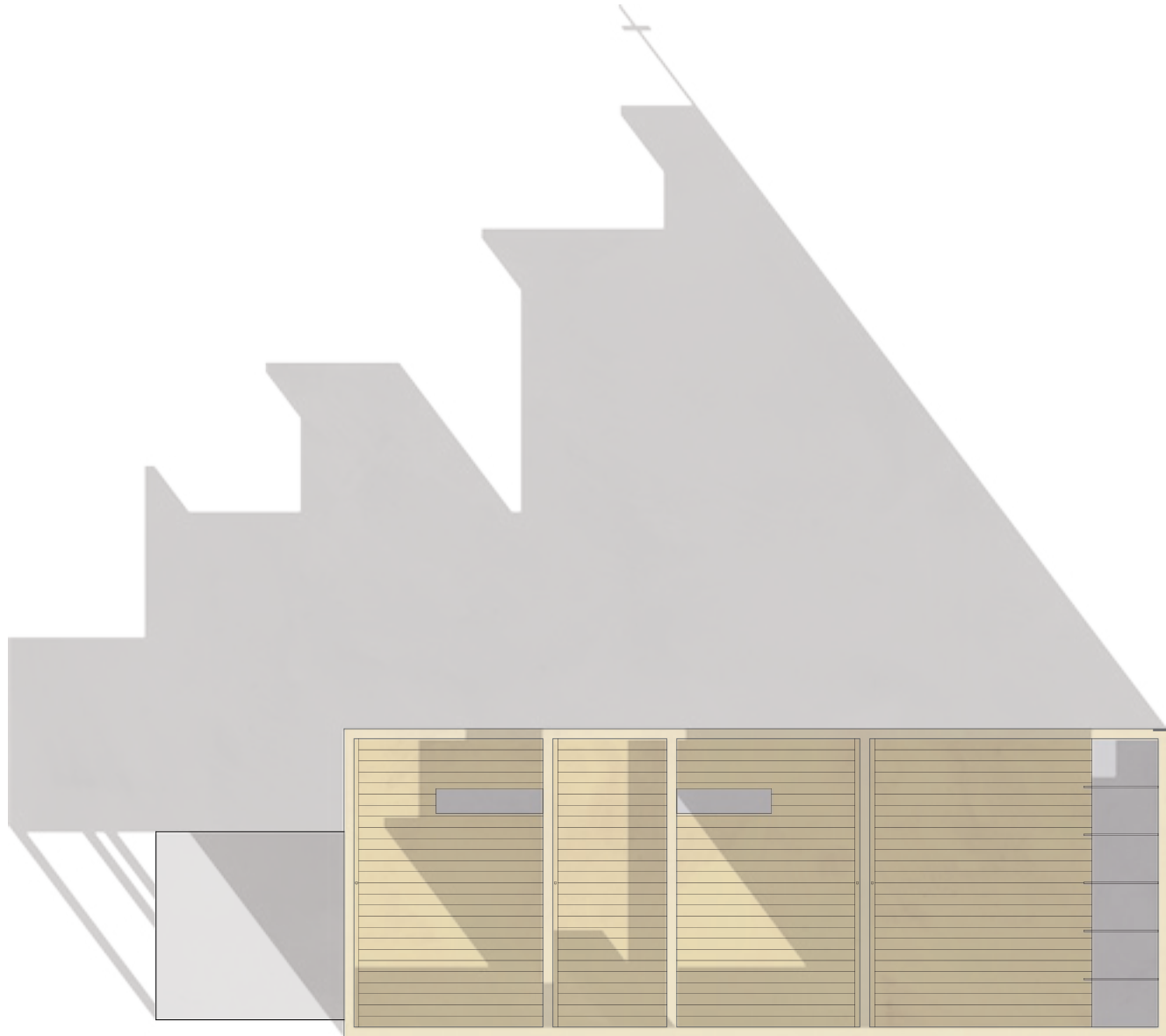
LÄNGDSEKTION B-B 1:300

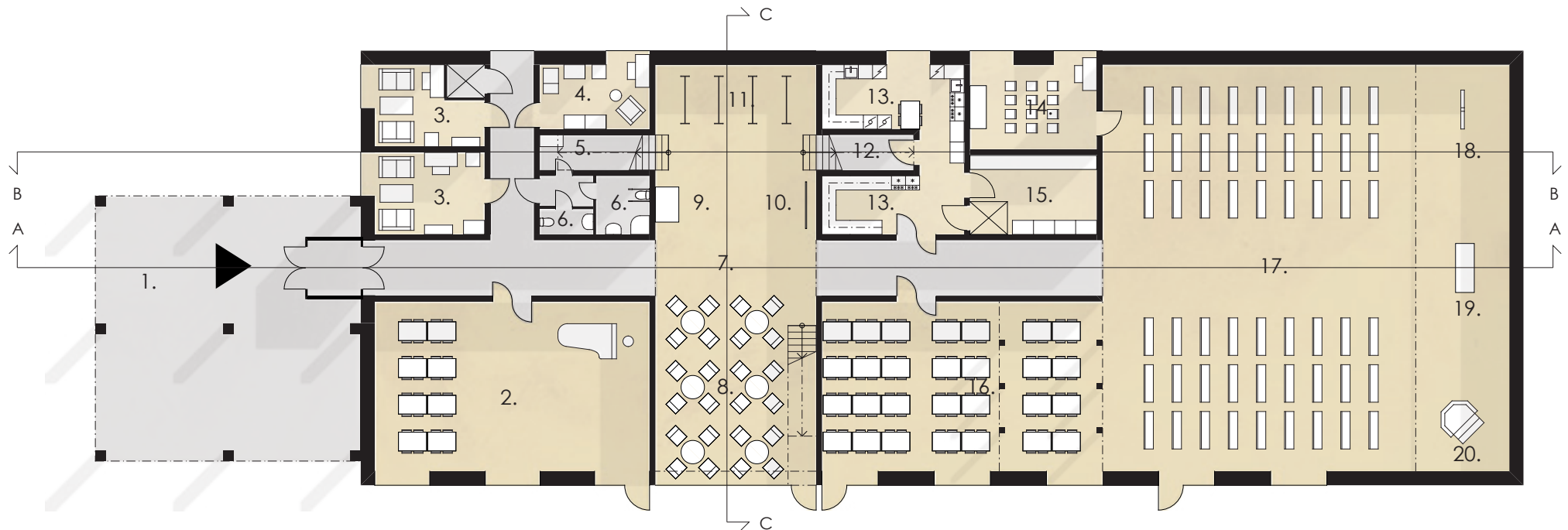
TVÄRSEKTION C-C 1:300

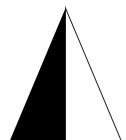
TAKPLAN 1: 400

PLAN BOTTENVÅNING GROUND FLOOR 1: 250

1. Yttre kyrktorg Exterior church square	11. Klädhängare Coat hangers
2. Samlingssal Gathering hall	12. Städ Cleaning
3. Kontor för pastorerna Minister's offices	13. Kök Kitchen
4. Kontor för församlingen Congregation's office	14. Andaktsrum Prayer room
5. Fjärrvärme District heating	15. Förråd Storage
6. WC	16. Församlingssal Congregation's hall
7. Inre kyrktorg Interior church square	17. Kyrksal Church room
8. Café	18. Talarstol Pulpit
9. Kaffautomat Coffee machine	19. nattvardsbord Communion table (altare)
10. Infoskärm Info screen	20. Kors Cross

PLAN ÖVERVÅNING SECOND FLOOR 1: 250

1. Musikrum Music room
2. Matteusrummet Matthew's room
3. Markusrummet Marc's room
4. Lukasrummet Luke's room
5. Johannesrummet John's room
6. Soffrum Couch room
7. Församlingssal entresol Congregation's hall entresol
8. Barnhörna Children's corner

RUNDVANDRING GENOM BYGGNADEN

TOUR THROUGH THE BUILDING

YTTRE KYRKTORG EXTERIOR CHURCH SQUARE

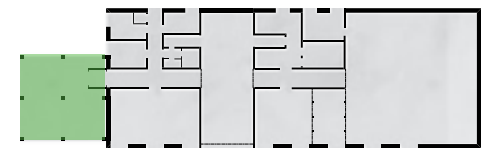
Det yttre kyrktorget fungerar som en zon någonstans mellan det privata och det publika, där det första mötet med kyrkan sker och där besökaren på sätt och vis befinner sig både i den vardagliga sfären och i kyrkobyggnaden samtidigt.

Denna yta, eller torg, är en mötesplats före och efter kyrkobesök, men även en plats där förbipasserande kan ta del av kyrkans veckoprogram, uppleva omgivningen och delta i spontanmöten.

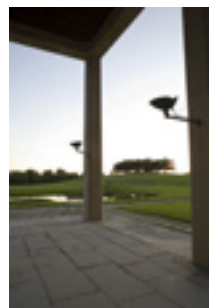
Här är besökaren skyddad mot regn och snö och samtal kan ske under något mer informella omständigheter. Redan här omsluts de dock av det gudomliga, genom proportioneringen som antyder att byggnadsverket är Någon Annans.

Entréportiken ger genom sin detaljeringsnivå en antydning om den vördnad och omsorg med vilken den kristne närmare sig Gud och Guds hus. Portiken har även den Guds proportioner, för att Gud genom sina vandringar på jorden skall kunna passera in i och igenom kyrkan (via axeln).

Samtidigt är den slutna portikens proportioner underordnade kyrktorget diffusa och öppna pelartakstruktur för att påvisa människans litenhet och oförmåga att omfatta Gud.

MONUMENTHALLEN, SKOGSKYRKOGRÅRDEN, STOCKHOLM
GUNNAR ASPLUND, 1940

SANKT GERTRUDS KAPELL, MALMÖ
SIGURD LEWERENTZ, 1943

PASSAGE PASSAGE

Som beskrivits tidigare har byggnadens utformning delvis sin grund i en axialplan där en längsgående axel, inom kyrkobyggnadstradition ibland kallad *Via Sacra*, utgör en tydlig geometri i planlösningen.

Axeln leder från det yttre kyrkorget, genom hela byggnaden och når sitt slut i altaret beläget på estraden i kyrksalen. Normalt manifesteras axeln i planen i kyrkobyggnaden endast som en diffus passage genom kyrksalen, avgränsad på bägge sidor av sittfunktionerna.

I projektförslaget återfinns denna yttring, men axeln och dess inneboende riktning och symbolik av progression har här givits en än tydligare identitet i form av en imposant passage. Denna bryts delvis i byggnadens mitt i och med kyrkorget, även om dess funktion kvarstår då kyrkorgets mittendel är omöblerad.

Passagens funktion som kommunikationsyta är dock helt underordnad dess roll som symboluttryck. Besökaren äntrar byggnaden i ljus, och träder in i den oupplysta passagen och som till följd av sin placering i mitten av byggnaden ej heller nås av dagsljus.

Ett sidosläpljus som anas längre fram på samma golvyta avslöjar dock att det finns skäl till hopp, och några meter längre fram öppnar sig plötsligt byggnaden i kyrkorgets ljusa och rymliga hall. Den mörka vandringen är tillfälligt över, och besökaren kan vila för en stund i det dagsljus som tillfälligt fyller rummet.

Därefter fortsätter den dunkla vandringen, mot alltings mål, kyrksalen, slutet. Här exploderar byggnaden igen i ljus och rum, och först nu upphör den långa vandringen på riktigt. Den tillfälliga besökaren, tas emot av Gud.

KONTOR OFFICES

Kontorens placering inne i kyrkobyggnaden reflekterar frikyrkobyggnadens moderna planlösning och hur den innefattar utrymmen som i den före detta statskyrkans byggnader ofta återfinns i församlingssal eller annan administrationsbyggnad eller helt utgår.

I utformningsförslaget återfinns i enlighet med programmets önskemål tre kontor. Två för vardera av de två pastorer som är anställda hos församlingen, och ett tredje något mindre öppet för den församlingsmedlem som behöver det, vid t ex kopiering.

Kontoren är placerade både nära entré och det inre kyrkorget för att pastorerna smidigt skall kunna ta sig till och från sina arbetsplatser under arbetsdagen, och för att pastorerna samtidigt skall vara lättillgängliga från både entré och kyrktorg.

De två kontoren för prästerna har möblerats med generösa sittytor, detta för att medge goda förutsättningar vid de enskilda samtal som äger rum med pastorn. Därtill återfinns skrivbord och förvaring. I anslutning till kontoret beläget i det nordvästra hörnet återfinns hiss till andra våning.

SAMLINGSSAL GATHERING HALL

Nära entré och kyrktorg men ändå i sin egen del av byggnaden återfinns den stora samlingssalen.

I beställarens förarbete var denna lokal den som flest verksamheter efterfrågade, den beskrevs dock på olika sätt och med olika önskemål. I förslaget har den givits en mycket neutral och därmed flexibel utformning för att fungera i flera sammanhang.

Huvudsakligen används samlingssalen av barn- och ungdomsverksamhet. Här försiggår lekar, lättare idrott och samlingar.

Samtidigt skänker materialvalen (marmor, tegel), fönstersättning och armaturdetaljering en tillräckligt värdig prägel åt rummet för att det skall fungera även vid andra aktiviteter. Den mycket generösa takhöjden (6m) gör att rummet i sig inte bör påbjuda några begränsningar.

Tre majestätiska uppglasningar (proportionerade enligt gyllene snittet, se tidigare diskussion) mot årummet utanför ger storslagna vyer och en upplevelse av att gränsen mellan ute och inne försvinner, något som förstärks ytterligare av det i byggnaden återkommande greppet att låta fönsteröppningar möta rummets hörn och därmed skenbart låta rummet fortsätta ut i oändlighet.

Liksom i majoriteten av byggnaden fortsätter fönsteröppningarna även upp ovanför bjälklag och ger därför även de intrycket av att fortsätta vidare in i evigheten. Samlingssalen är mått satt efter gyllene snittet i längd och bredd.

SAMLINGSSAL

INRE KYRKTORG INTERIOR CHURCH SQUARE

I byggnadens mitt återfinns vad som inom modern svensk kyrkobyggnadsarkitektur ofta kallas ett *kyrktorg*. Beteckningen som är relativt ny och tycks ha uppkommit på åttiotalet, betecknar ett utrymme som i mångt och mycket söker efterlikna stadsrummets *torg*, med andra ord en plats för möten och dialog.

Detta inre kyrktorg är här från entrén det första upplysta utrymmet efter den första, mörkare passagen, och får därmed en kraftig symbolik i sitt uttryck av mål, av oas, av frälsning. Medan stadens torg kanske ofta uppstod naturligt i knutpunkter mellan stråk och gatornas riktningar, förlägges kyrktorget i byggnaden för att efterlikna denna funktion, dvs som ett sorts interiört kommunikationsnav. Projektförslagets placering i byggnadens mitt bör därför fungera väl i sammanhanget.

Kyrktorget förlägges ofta i direkt anslutning till sekundära funktioner, så är även fallet här, där t ex klädavhängning återfinns i kyrktorgets norra del. I den södra delen, med en enorm uppglasning enligt gyllene snittets kvadrat och som vetter mot årummet, har förlagts caféfunktion. Denna har karaktären av en lobby, och här finns möjlighet att landa, koppla av, samtala och dricka en kopp kaffe.

Rummet är som tidigare diskuterat proportionerat efter det gyllene snittet, och är det enda utrymme i byggnaden som åtnjuter denna behandling i tre dimensioner. Proportioneringen blir kanske tydligast i vardera kortsida, där fönsteröppningen tydligt påvisar väggens proportionering enligt nämnt förhållande (se perspektiv).

I norrsidans kortsida avslutas rummet med en sluten mur och en fönsteröppning längst upp, genom vilken himmelen endast kan anas. I de flesta andra byggnadsverk där människor vistas regelbundet hade denna implementering varit kontroversiell,

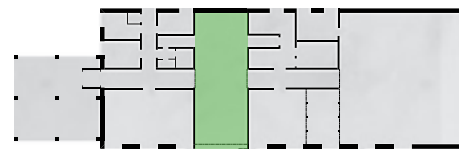
men i kyrkobyggnaden ansluter den till det symbolspråk som präglar typologins uttryck. Jag skriver i *Närvarons budbärare* om den kala murytan: "... [det finns] inom modern nordisk kyrkoarkitektur en tradition av ett slags kärvhet och stränghet. ... Kärvheten artikuleras stundtals i höga, bara murar, vid första anblick möjligen ett paradoxalt återkommande inslag i en ljusets och salarnas arkitektur.

Men [Ulf Hård af] Segerstedt skriver: 'De innebär dock i sin nakenhet ingen negation utan markerar istället negationens aktiva motpol, frambär ett tomhetens budskap, karakteriserar en sida av den religiösa verkligheten.'

I essän kommenterar jag en annan essä, författad av Mark C. Taylor (dekan vid religionsfakulteten vid Columbia University) och med den till synes paradoxala titeln *Revealing Concealment* (svåröversatt, ung. "att förevisa det dolda", eller "det fördoldas påvisande").

Jag skriver: "Taylor pekar på det paradoxala i det sakralas beroende av att uppfattas genom att inte uppfattas för att kunna bibehålla sin sakralitet: '... revelation and concealment, in other words, are inseparable.' ⁴ Detta samtidigt pågående förskylande och blottläggande bidrar troligen till kyrkobyggnadens sakralitet, och det är kanske endast genom dessa processer, inte genom aktiva försök till att konstruera, som vi kan förnimma det heligas utmarker."

Den slutna muren förevisar alltså lika mycket som en fönsteröppning om än något annat och på ett annat sätt, och den avslöjar och påminner om lika mycket som den döljer.

INRE KYRKTORG (VY MOT SYD)

INRE KYRKTORG (VY MOT NORR)

INRE KYRKTORG, VY UPP MOT TRAPPHUS

TRAPPHUS ANDRA VÅNING

FÖRSAMLINGSSAL CONGREGATION'S HALL

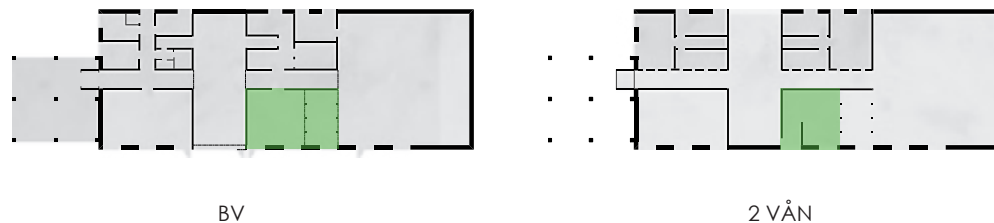
I den södra delen av byggnaden längs med årummet, återfinns församlingssalen. Här fortsätter gemenskapen efter gudstjänsten i kyrkkaffet, och här sker även andra sammankomster.

Församlingssalen kan nås från tre håll: från kyrksalen, från den andra av de två passagerna längs med byggnadens längdaxel, och slutligen från en trappa som leder från kyrktorget upp till den halv våning som är en del av församlingssalen. Denna halv våning fungerar även som läktare och innefattar en barnhörna, varför den lämpar sig extra väl för barnfamiljen, då det går att delta i gudstjänsten men enkelt slinka ut bakvägen om omständigheterna kräver.

I församlingssalen finner vi på nytt det pelarspråk som inledningsvis möter besökaren i det yttre kyrktorget. Här har den funktionen av att tillhandahålla en sorts semipermeabel vägg, som varken är helt sluten eller helt öppen, mellan kyrksal och församlingssal, enligt flera av referenserna.

Lösningen söker uppnå att ej kräva dörrar eller annan förslutningsanordning mellan de båda utrymmena, vilket gör att de kan föra en dialog med varandra. Den sakrala kyrksalen blir ej helt öppen mot församlingssalen, och dess sakrala identitet riskerar ej att inkräktas på.

Enligt samma logik kan servering och andra aktiviteter försiggå i församlingssalen utan att deltagarna behöver känna att de inkräktar på det heliga rummet intill. Vid behov kan dock vertikal förslutningsanordning installeras mellan pelare för att möjliggöra helt slutna rum. Församlingssalen är proportionerad enligt gyllene snittet i längd och bredd.

FÖRSAMLINGSSAL (VY FRÅN KYRKSAL)

FÖRSAMLINGSSAL (VY MOT KYRKSAL)

ANDAKTSRUM/PRAYER ROOM

I det centrala heliga rummets omedelbara närhet finner vi andaktsrummet, i förarbetet stundom även kallat *bönerum*.

Rummet är förlagt så att det både är en naturlig förlängning av kyrksalen, men tillräckligt avskilt för att medge förtroliga samtal och personlig förbön under värdiga förutsättningar.

I församlingens eget förarbete beskrivs hur det *"... finns ett behov att vid gudstjänster enkelt och utan att dra till sig uppmärksamhet kunna nå andakts/bönerummet för enskild förbön."*

Andaktsrummet är idag möblerat för att kunna rymma en mindre grupp för bön eller mindre sammankomst av gudstjänstkaraktär, men är samtidigt av tillräckligt måttliga proportioner för att fungera väl vid enskilda möten mellan exempelvis pastor och församlingsmedlem.

GRUPPRUM/GROUP ROOM

På de två andra våningarna i byggnaden finner vi naturligt utrymmen av mer privat karaktär, och där kan till följd av den fysiska avskildheten även aktiviteter pågå utan att inkräkta på den sakrala prägel som färgar markplanet.

Fyra grupprum har placerats på andra våning, två för vardera av de två avskilda våningsplanen. Rummen har givits namn efter de fyra bibliska evangelisterna: Matteus, Markus, Lukas och Johannes.

Detta underlättar även praktiskt då man kan referera till t ex Markusrummet istället för "det lilla grupprummet på nordvästra sidan av kyrktorget".

Grupprummen är idag möblerade för att inrymma 5-10 personer (företrädevis ungdomar). Två av dem har utsikt mot omgivningarna och de två resterande har en mer avskild och kanske mysigare karaktär med fönster mot passagerna.

MUSIKRUM

SOFFRUM

MUSIKRUM & SOFFRUM/ MUSIC ROOM & COUCH ROOM

På vardera av de två avskilda andra våningsplanen återfinns ett större rum. I den västra delen av byggnadskroppen har detta möblerats för att tillhandahålla förutsättningar för musikrepetition.

Det avskilda läget långt från de kollektiva lokalerna torde ge goda förutsättningar för att kunna musicera utan att störa andra samtidigt pågående verksamheter, detta även ett önskemål från beställaren.

Musikrepetition kan vid behov även ske i samlingsalen eller i kyrksalen.

På det andra avskilda våningsplanet utgörs motsvarande yta av ett rum främst möblerat med bekväma sittmöbler, och av beställaren refererat till som *soffrum* (bild).

Detta är i likhet med samlingsalen en lokal önskad av ett flertal av verksamheterna som uttalat sig i förarbetet, och som därmed kan antas inrymma lika många olika aktiviteter, som t ex sammanträden, scoutmöten, ungdomsträffar, gruppsamtal, etc.

KYRKSALEN/CHURCH HALL

I den östra delen av byggnaden och i slutet av dess längsgående axel, *via sacra*, återfinns naturligt kyrksalen. Hela byggnaden leder fram mot och kulminerar i detta rum. Detta är kyrkobyggnadens centrala funktion utan vilket resterande rum vore överflödiga.

Här möter församlingen Gud i gudstjänsten, här sammanstrålar församlingsmedlemmarna i den kristna gemenskapen och delar både flertusenårig tradition och den gångna veckans erfarenheter.

Medan viss frihet står att finna vad gäller utformning av övriga rum i byggnaden, finns tydliga referenser både avseende ändamålsenlighet och tradition att ta hänsyn till vid utformningen av kyrksalen.

Projektet har delvis haft som ambition att söka åstadkomma en trovärdig fusion mellan kyrkobyggnadstradition, frikyrkobyggnaden och den moderna kyrkobyggnaden. Till större delen ur den första härstammar axialplanen, diskuterad tidigare. Denna föranleder placering av bänkar och altare. Altarets exakta placering i mitten av slutet på byggnadens längdaxel motiveras i traditionen av Jesu närvaro i nattvarden.

Rummets storslagna proportioner är direkt sprungna ur rummets nödvändighet att inrymma och påminna om Guds närvaro. Jag citerar i *Närvarons budbärare* Ulf Hård af Segerstedt som skriver om hur kyrkorummet *"i hela sin gestaltning [skall] vittna om Hans närvaro."*

Liksom i det inre kyrktogets ena sida avslutas kyrksalen med en sluten vägg, bakom altaret. Fokus ligger i den heliga gudstjänsten. Jag har i mina studier av kyrkobyggnaden enbart kunnat hitta två exempel där någon tillstymmelse till öppning stått att finna i denna vägg, och traditionen är här tydlig, hela vägen från traditionell statskyrka till frikyrka och modern kyrkobyggnad.

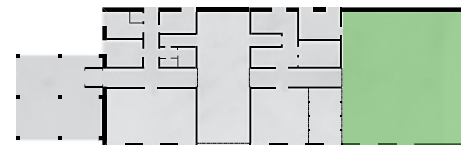
Och återigen påminns vi om *Revealing Concealment*. Genom att påvisa någontings frånvaro förevisas dess närvaro. Världen finns där utanför, och den kristne tar sin plats i den här i aktning genom att för en stund beakta den inifrån Guds tempel.

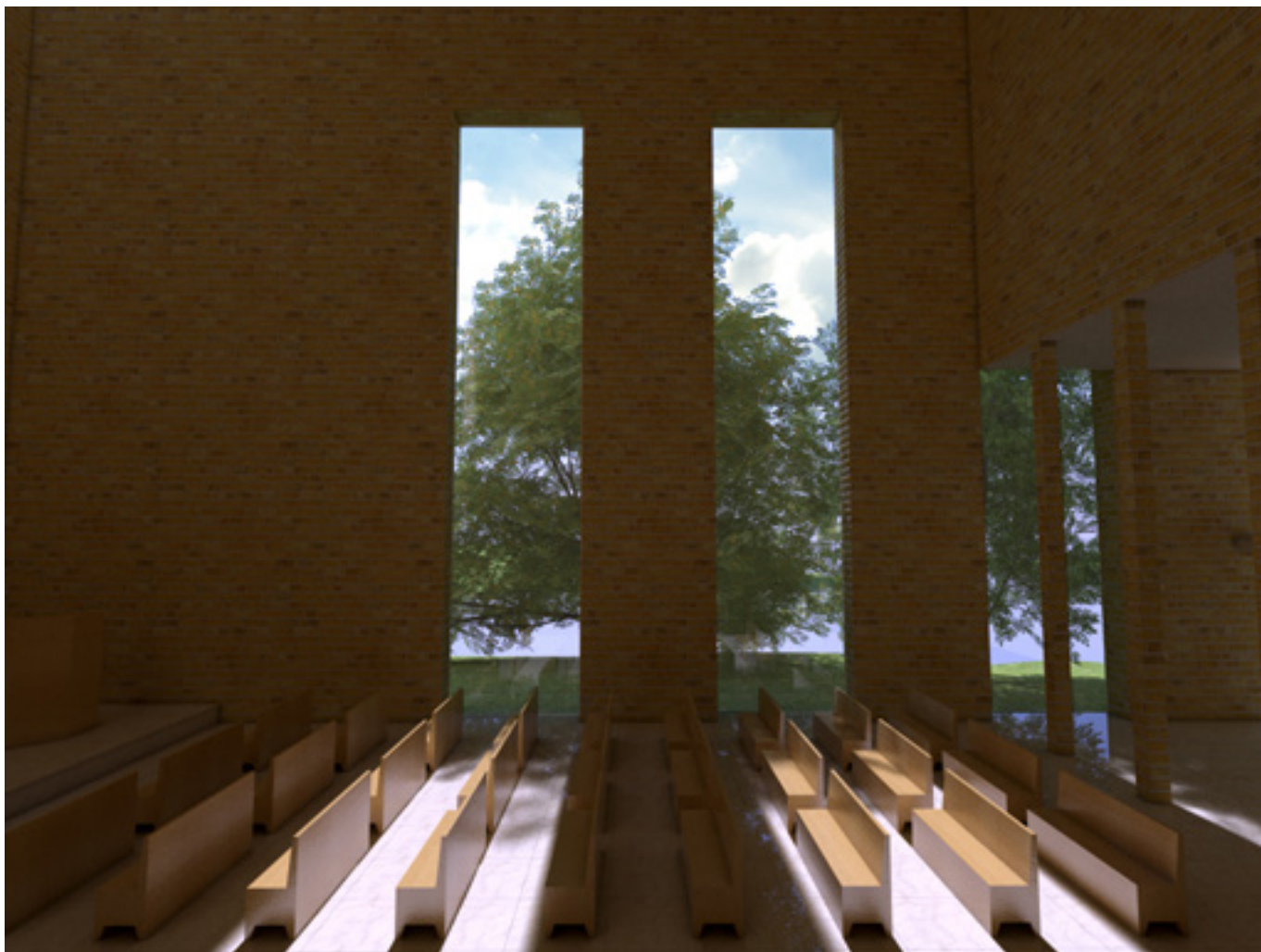
Blickfånget i projektförslagets kyrksal utgörs dock inte nödvändigtvis av den bakre väggens muryta, utan snarare av den senares roll som projektyta. I taket ovanför den estrad på vilket altare, kors och talarstol står, återfinns en öppning på omkring fyra meters vidd.

Genom denna tar Gud plats i rummet. Dagsljuset spelar ned över tegelfogarna och blir till liv medan dagen fortskrider. Det dör, det återuppstår. Jag skriver om släpljustillämpningen i essän: *"Det är snarast som att dagsljuset här är på väg mot helt annat mål och på sin väg endast råkar passera där en reva råkar återfinnas i byggnadskroppen."*

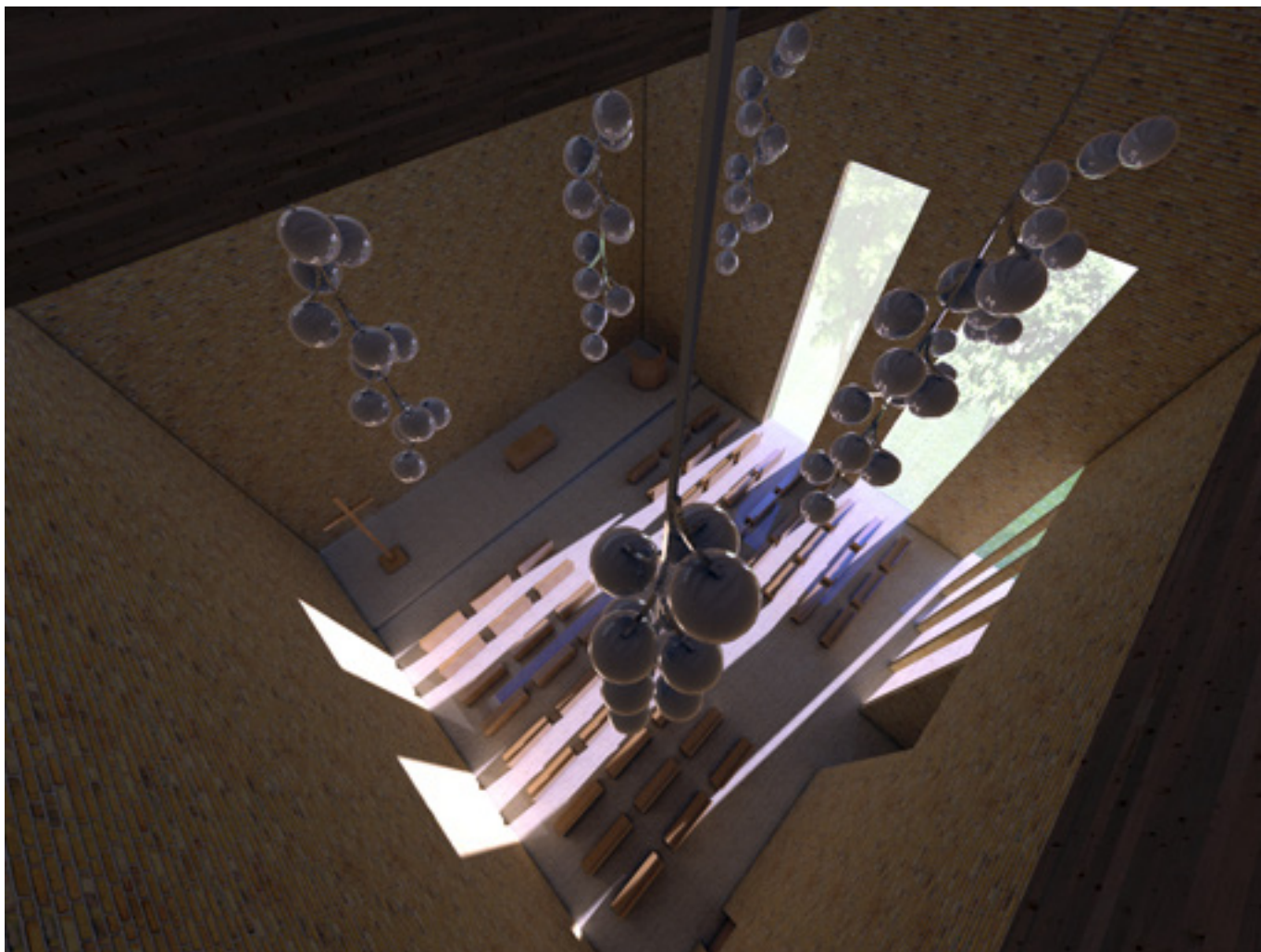
Ljusets destination är alltså främmande, bortom den artefakt det passerar, men detsamma är även sant för dess ursprung, vilket är lika omöjligt att skönja vid släpljusets tillämpning då fönsteröppningen ljuset måste genomtränga som regel är dold för betraktaren, vilket gör att ljuset vid dessa tillfällen tycks infinna sig från ingenstans, på sin väg mot okänt mål." Beteckningen är kristen tro, inte förvissning, inte vetskap.

Segerstad skriver om hur kyrkoarkitekten bör beakta rummets höjd och dess upplevda gräns *"eller skönjbara frånvaro av en sådan gräns."* Då den bakre muren fortsätter flertalet meter ovan öppningen i bjälklaget, kan murens avslut inte med lätthet skönjas inifrån rummet, och intrycket ges av att muren och öppningen fortsätter upp mot källan ut i oändligheten.

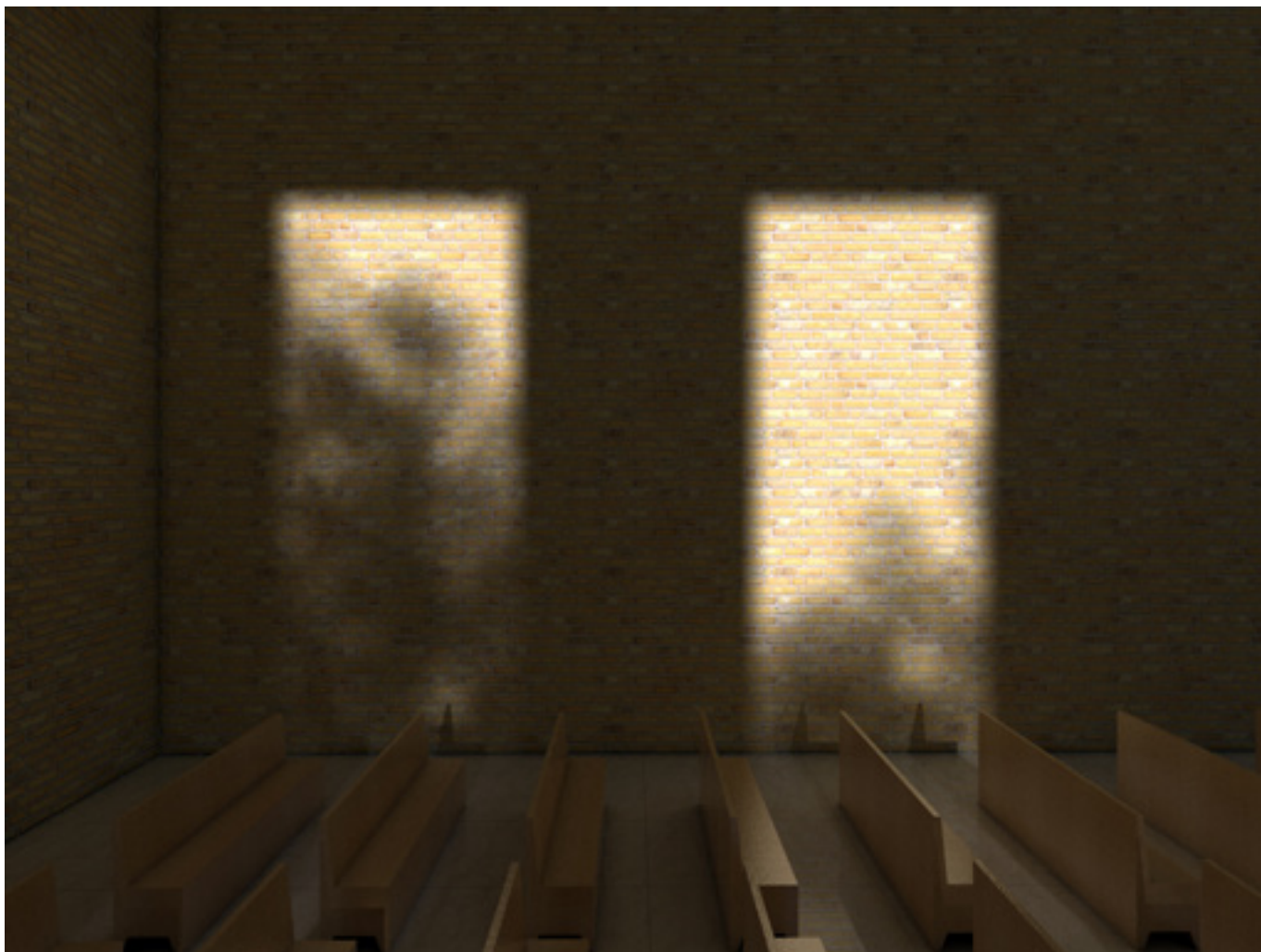

KYRKSAL, VY SÖDERUT ÖVER ÅRUMMET

KYRKSAL, VY FRÅN MELLAN BJÄKLÄG

LJUSET FINNS I OCH RÖR SIG OBEHINDRAT GENOM DET MÖRKASTE RUM

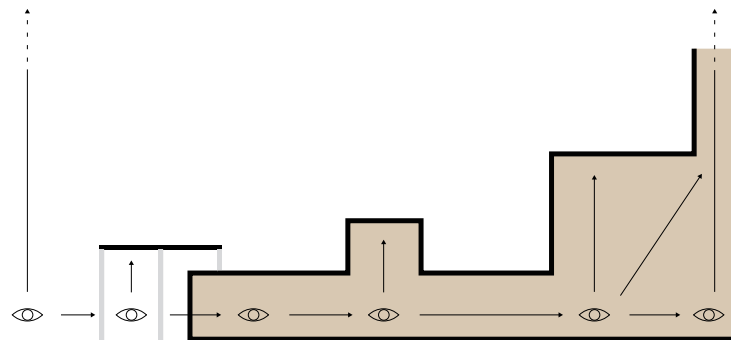
LJUSSHAKT OVAN ALTARE

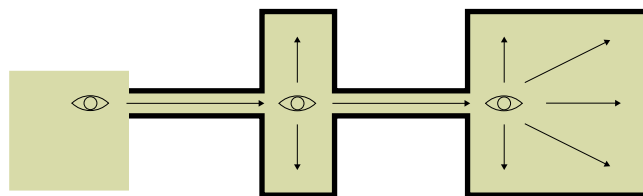
KYRKSAL (SOLLJUS ENLIGT KL 14.30 DEN 7:E JULI)

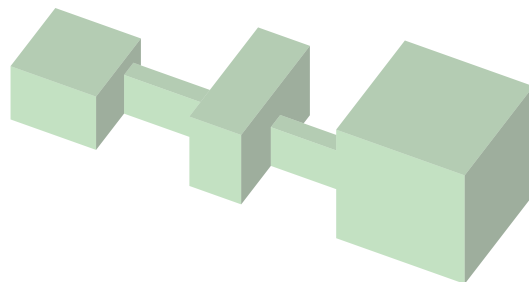
KYRKSAL (SOLLJUS ENLIGT KL 12.15 DEN 7:E JULI)

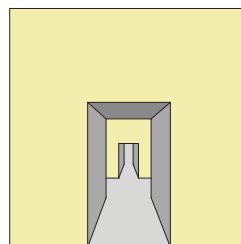
LÄNGDSEKTION RUMSLIGHET/RUMSUPPLEVELSE

PLAN RUMSLIGHET/RUMSUPPLEVELSE

AXONOMETRI KONTINUERLIG
RUMSLIGHET/RUMSUPPLEVELSE

PERSPEKTIV DYNAMISK
RUMSLIGHET/RUMSUPPLEVELSE

RUMSLIGHET

Tidigare har refererats till ett antal kyrkobyggnader där rumsligheternas utsträckning och sammankopplingar sinsemellan är av påtagligt dynamisk och skiftande grad, vilket tillhandahåller en lika dynamisk och skiftande upplevelse av rummet.

Det kan röra sig om en förändring i sektion, i plan, eller, vilket jag försökt tillföra projektet, både och. Denna implementering lämpar sig mycket väl för den axialitet som tillförts planen, då en tydlig riktning i byggnaden redan är på plats.

Besökaren rör sig sålunda längs denna axel, varefter upplevelsen av rummet/rummen skiftar allt eftersom. Vederbörande kan skönja att ett vidare och/eller högre rum återfinns bakom de hörn som syns en bit bort längs med axeln, men är oförmögen att ta in rummet förrän de nått dess gräns.

Genom detta skapas kontinuerligt en spänning som upplöses och skapas på nytt när nästa rum nalkas.

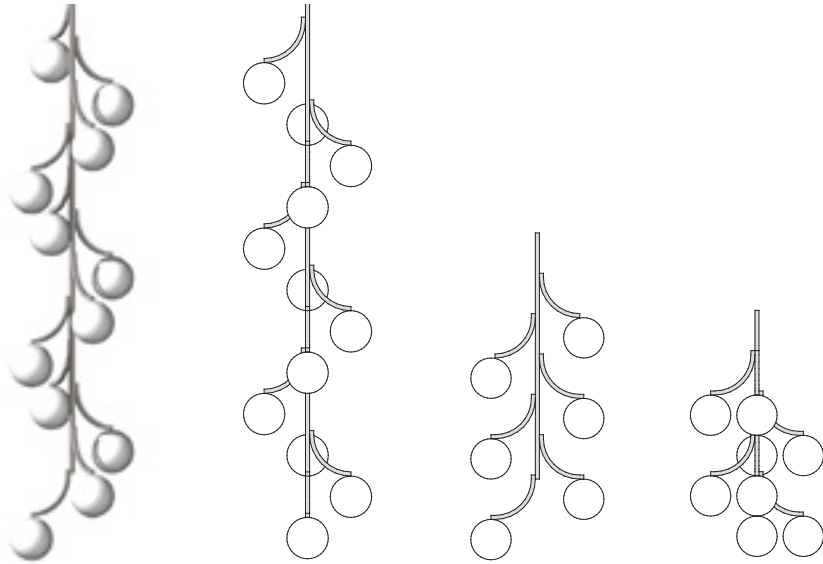
DETALJERING

Liksom tidigare noterat återfinns bland en rad av de kyrkobyggnader jag studerat ett flertal exempel där detaljeringsnivån är påfallande hög och där mycken omsorg lagts på att inte lämna något uttryck åt slumpen och på att låta de olika arkitektoniska uttrycken i såväl interiör och exteriör samspela för att skapa någonting bortom de enskilda uttrycken och det funktionella rummet (se exempelvis Härlanda kyrka i studiebesöksavsnittet).

Jag inspirerades av denna typ av tillämpning och respekt för det sammanhållna uttrycket där de olika elementen för en dialog med varandra och visar vördnad för det sakrala sammanhang i vilket de ingår.

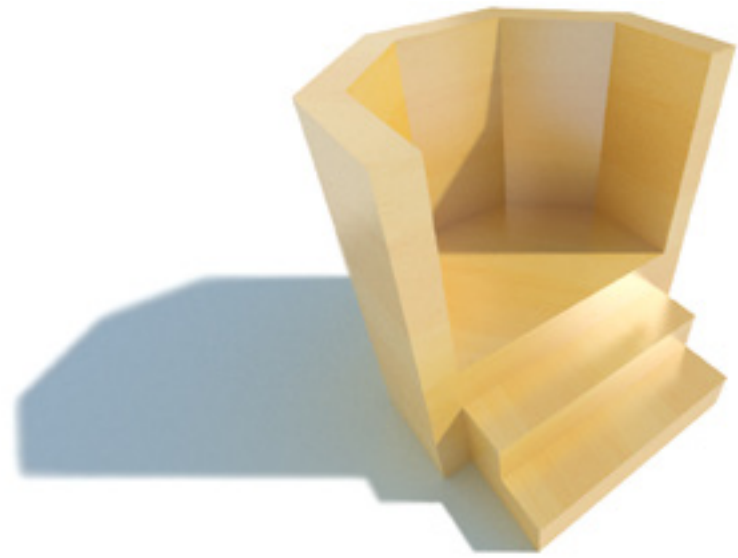
Därför har jag egenhändigt utformat ett antal av de element som förekommer i projektbyggnaden: kyrkbänk, talarstol, armaturer och entréportik.

TAKARMATUR

RENDERING OCH ELEVATIONER

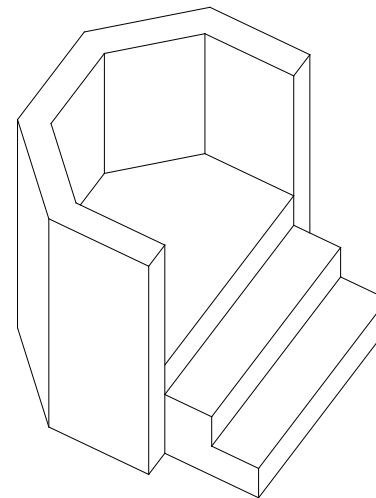
TALARSTOL

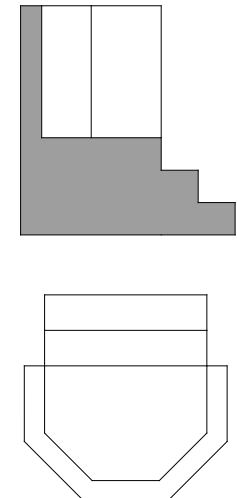
RENDERING

INSPIRATION

AXONOMETRI

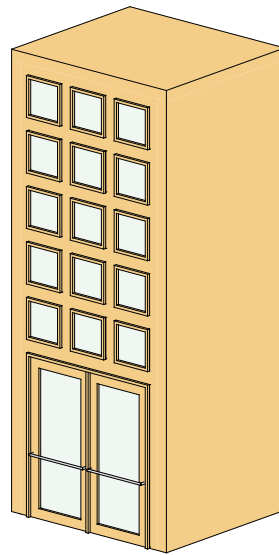

SEKTION, PLAN

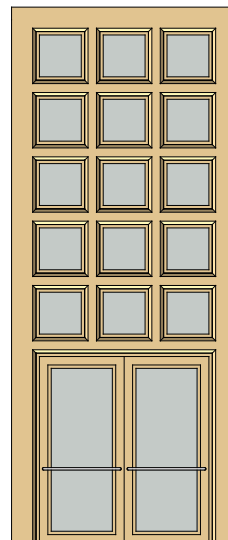
ENTRÈPORTIK

RENDERING

AXONOMETRI

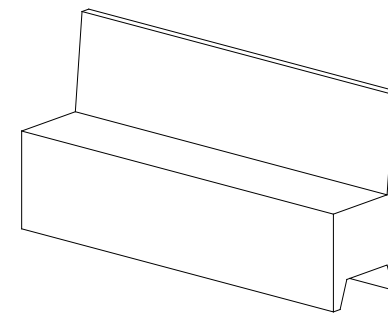

ELEVATION

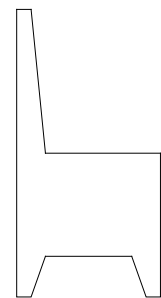
KYRKBÄNK

RENDERING

AXONOMETRI

SEKTION

PLAN

TEKNIK OCH KONSTRUKTION

TECHNOLOGY AND CONSTRUCTION

MATERIALVAL

Motiveringen av valet av byggnadens huvudsakliga material i gult tegel har diskuterats tidigare vid upprepade tillfällen i denna rapport.

Den valda tegeltypen har beteckningen D32 och kommer från leverantören Petersen Tegl i Danmark. Ljusa fogar har valts då dessa bedöms fungera väl med tegelfärgen och övriga här förevisade valda material.

Till flertalet element i både fast och lös inredning exempelvis dörrar, kyrkbänkar, talarstol och möbler i församlingssal och övriga utrymmen har valts träslaget björk.

Detta träslag har valts då det till följd av sin ljusa karaktär fungerar väl mot övriga material och även ger uttryck för ljushet och renhet som metaforer och desammas relevans i den kristna trons tempel.

Till golvmaterial på bottenvåningen och till trappor har valts ljus marmor.

Detta motiveras genom materialets inneboende kvalitetskänsla och därmed vördnad för den sakrala byggnaden, genom dess underhållsfrihet vilket lämpar sig väl i en tro där den kristne vill förvalta Guds skapelse, och liksom övriga material utifrån dess ljusa karaktär.

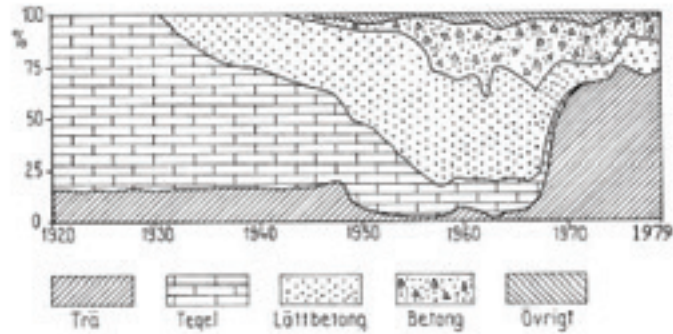

Till golvmaterial på övervåningen har valts parkett i björk.

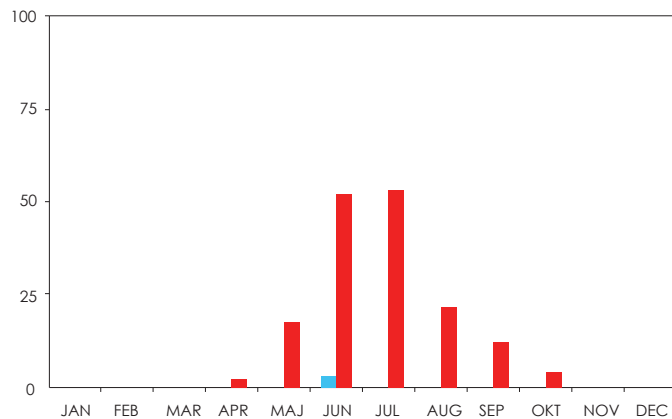
Detta främst då det av ekonomiska skäl är svårt att motivera en implementering av marmor i övervåningens jämförelsevis mindre utnyttjade ytor.

Liksom övriga valda material bör denna parketts ljusa och blonda karaktär fungera väl med övriga materialvals.

TEGELKONSTRUKTION

KONSTRUKTIONSMATERIAL I NYBYGGNATIONER I SVERIGE 1920-1979
(MODERNA MURVERK, TOMAS GUSTAVSSON, 2002)

TIMMAR MED ÖVERTEMPERATUR (ÖVER 26 °) TUNG (BLÅ) JMF LÄTT (RÖD) BYGGNAD (MODERNA MURVERK, TOMAS GUSTAVSSON, 2002)

Tegel inom arkitekturen förekommer sedan några decennier tillbaka i Sverige nästan uteslutande enbart som klimatskärm. Från 1900-talets början till och med 1950-talet var tegel dock det i särklass vanligaste materialet för bärande konstruktioner (vänster diagram), varefter det utkonkurrerades av material som lättare kunde anpassas till massproduktion och prefabrikation.¹

Senare tiders återkommande diskussioner om den byggda miljöns inverkan på hälsan och om hållbarhetsaspekter avseende t ex energiåtgång och livscykelkostnader för byggnationer har dock återaktualiserat tegel som ett byggnadsmaterial för framtiden.²

I projektbyggnaden används tegel både i inner- och ytterväggar. Detta leder till relativt djupa väggmått, 250mm respektive 620mm. Hos ytterväggarna är den inre muren i enstensedjup (se nästa sida) bärande, ett brukligt tillvägagångssätt då denna mur bär t ex bjälklag. För att försäkra sig om de i byggnaden ofta höga väggarna utan normalt förekommande horisontalstags bäring används håltegel armerat med armeringsjärn (se nästa sida) enligt samma tillvägagångssätt som hos armerad betong, en vedertagen teknik i Norge, USA och Storbritannien.¹

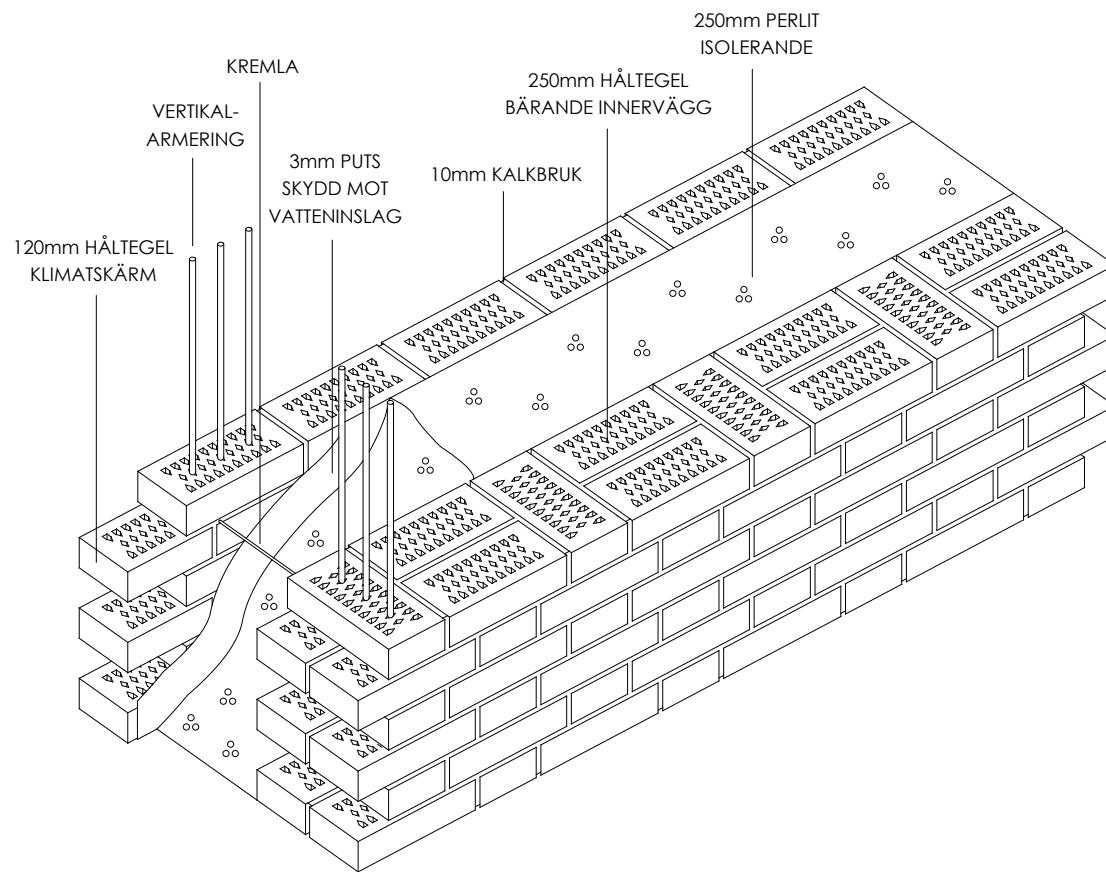
Perlit, en vulkanisk bergart som när den bränns skapar isolerande luftbubblor i de korn materialet i fråga består av, har valts som isoleringsmaterial till byggnaden.³ Detta ger en mycket ren och enkel konstruktion som andas och inte stänger in vare sig fukt eller föroreningar. Inga material med välkänt hälsovådliga effekter t ex träfiberskivor (innehållande formaldehyd) behövs därmed i konstruktionen. Ytterväggen förses med (diffusionsöppen) puts på insidan för att försäkra sig om att inte medge läckage inåt vid slagregn.

Den tunga konstruktionen skänker ett mycket behagligt klimat ur temperatursynpunkt, då den buffrar temperaturdifferenser (vänster diagram). Tegel kan därtill återanvändas ("återbruk") närmast hundra procentigt, vilket gör det till ett unikt material. Tegel är även närmast helt och hållet underhållsfritt, och kan inte brinna (det har redan brunnit).

1. *Moderna Murverk*, Tomas Gustavsson, Tekniska Högskolan i Lund, 2002

2. *Sustainable Preservation: Greening Existing Buildings*, Jean Carroon, John Wiley & Sons, 2010

3. *Perlit som isolering i kanalmur*, Tomas Gustavsson, Tekniska Högskolan i Lund, 2001

AXONOMETRI PRINCIPKONSTRUKTION YTERVÄGG

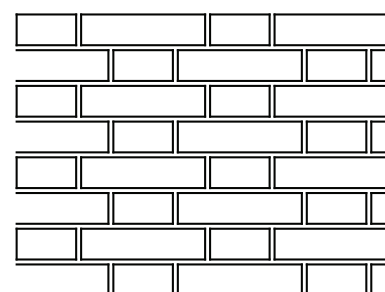
BÄRANDE VERTIKALARMERAT HÅLTEGEL
(HÖGER: TEGLEGÅRDEN, TRONDHEIM, 1989)

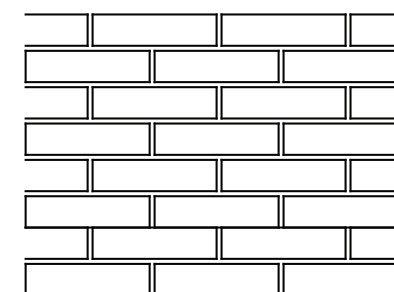
HÅLTEGEL 250 X 120 X 62mm

PERLIT

INNERMUR: VENDISKT FÖRBAND

YTERMUR: LÖPFÖRBAND

KONSTRUKTION FÖNSTERYTOR

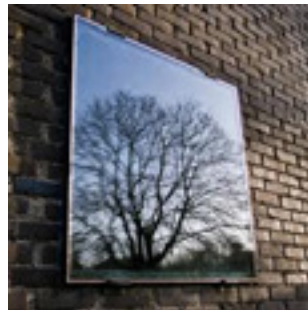
BÄRANDE GLAS, BROADFIELD HOUSE GLASS MUSEUM, ENGLAND (katuhisakida.com)

BÄRANDE GLAS, WATER GLASS HOUSE, SHIZUOKA, JAPAN (www.idesignarch.com)

REFERENS FÖNSTERLÖSNING
SANKT PETRI KYRKA, KLIPPAN (SIGURD LEWERENTZ, 1966)

REFERENSER FÖNSTERLÖSNING
MARKUSKYRKAN, STOCKHOLM/BLOMSTERKIOSK, MALMÖ
(SIGURD LEWERENTZ, 1960/1969)

Genomgående i byggnaden består fönsteröppningarna snarare av stora håltagningar i muren än av regelrätta fönster. Som tidigare visats har glasytan placerats i livd med fasad för att ge ett interiört intryck av avsaknad av glas och direkt kontakt med exteriören. Detta medför stora glasytor.

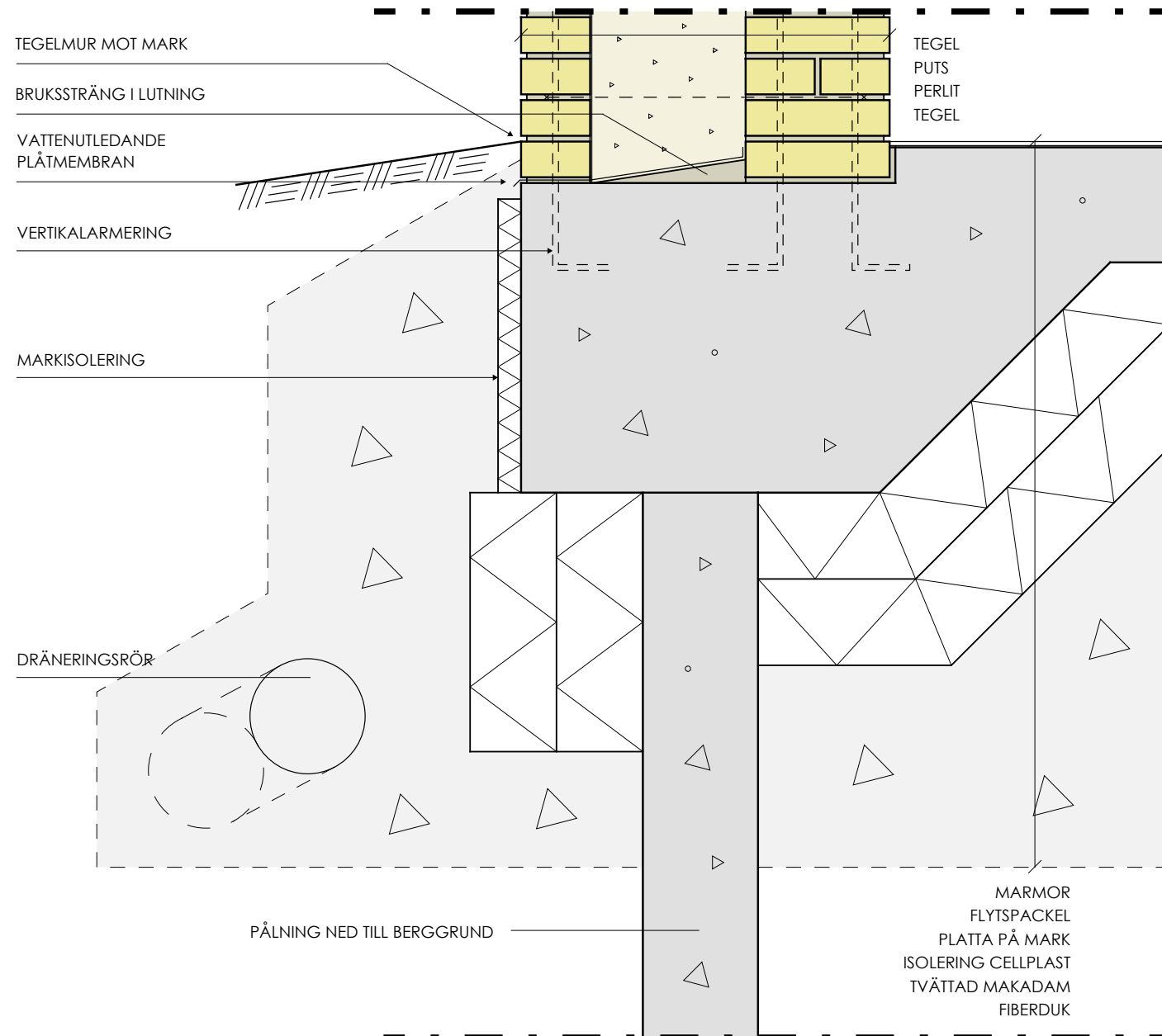
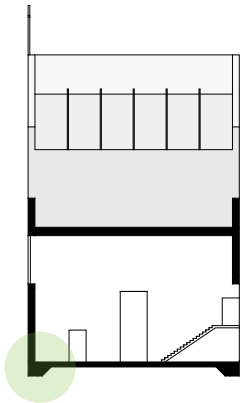
Normalt skulle en lösning kunna vara att använda sig av så kallade *curtain walls*, dessa har dock till följd av dess aluminium- eller stålprofiler ett inneboende arkitektoniskt uttryck som skulle fungera mindre bra med byggnadens arkitektur i övrigt. Därtill skulle profilerna på grund av sin ogenomskinlighet föranleda ett skuggspel som vore olämpligt inte minst i kyrksalens ljusschakt.

Ett alternativ är dock att använda sig av glas även till glasyornas strukturella system. Sedan flera år tillbaka erbjuds lösningar där glaset kompletterar eller helt ersätter den bärande och stabiliserande funktion stål eller aluminium tidigare haft i t ex curtain wall-system (se t ex Broadfield-muséet, ovan tv) , och det finns även bärande pelare och balkar i glas.

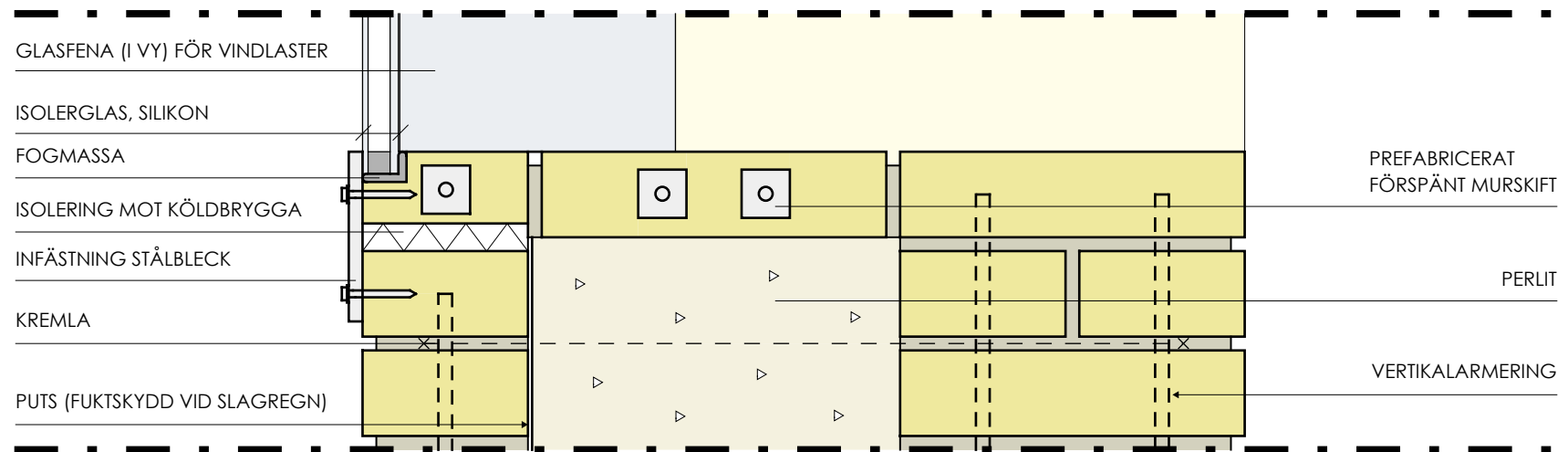
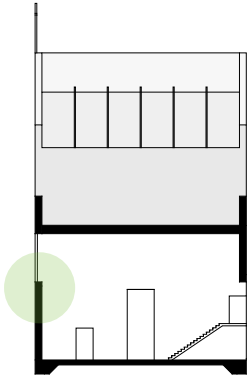
I projektet används därför glasfenor som vindstabilisatorer och bärande profiler till glasytorna när deras ytmått så kräver. För utförliga konstruktionsritningar, se tekniska snitt nedan.

Referens: *Bygga med Glas* (Per-Olof Carlson, Glasbranschföreningen, 2005)

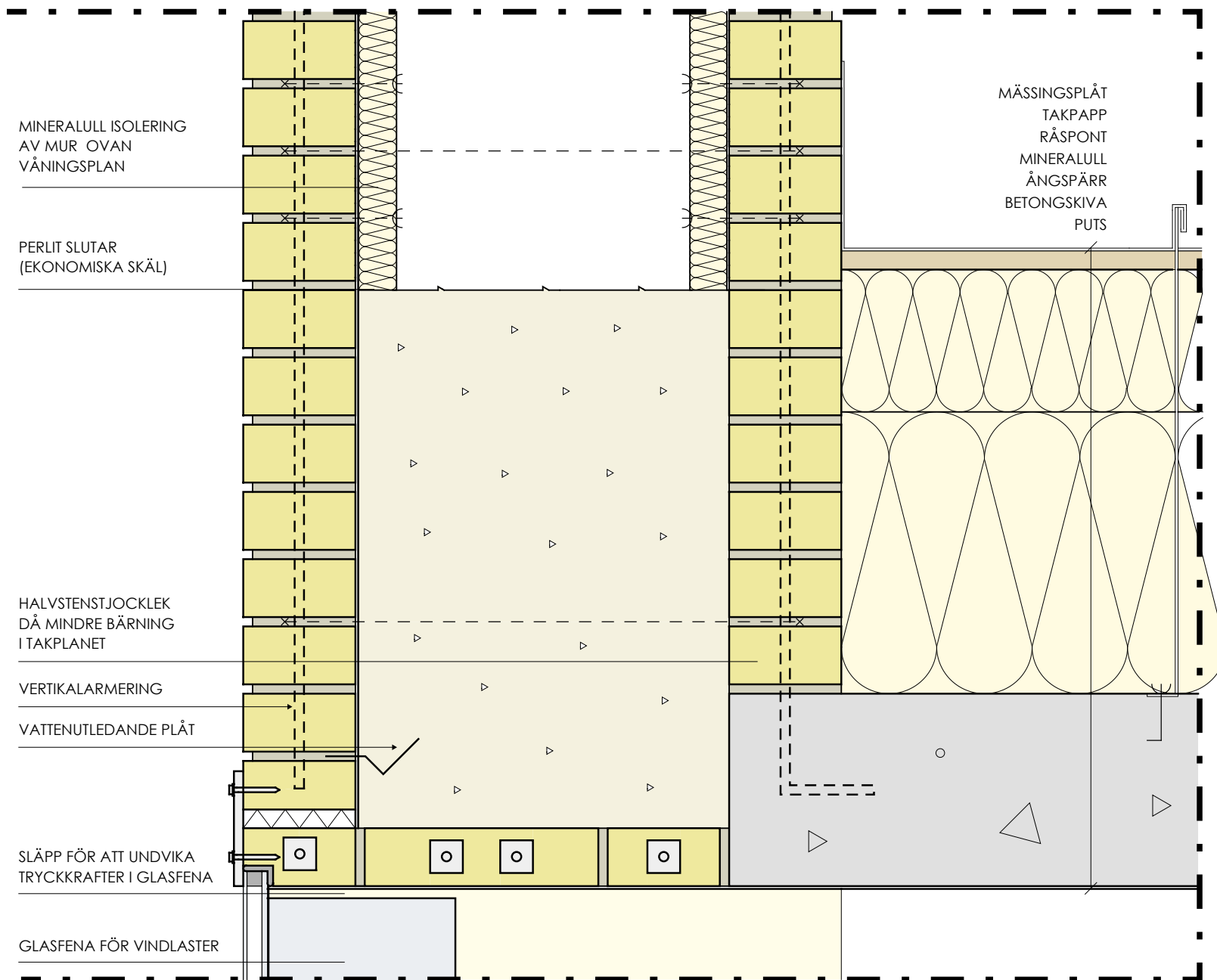
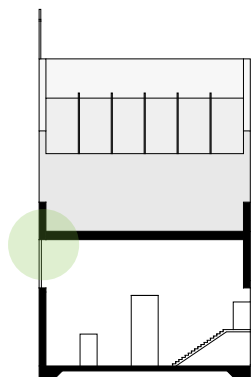
TEKNISKT SNITT SKALA 1:20

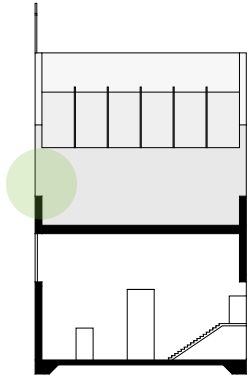
TEKNISKT SNITT SKALA 1:10

TEKNISKT SNITT SKALA 1:20

TEKNISKT SNITT SKALA 1:10

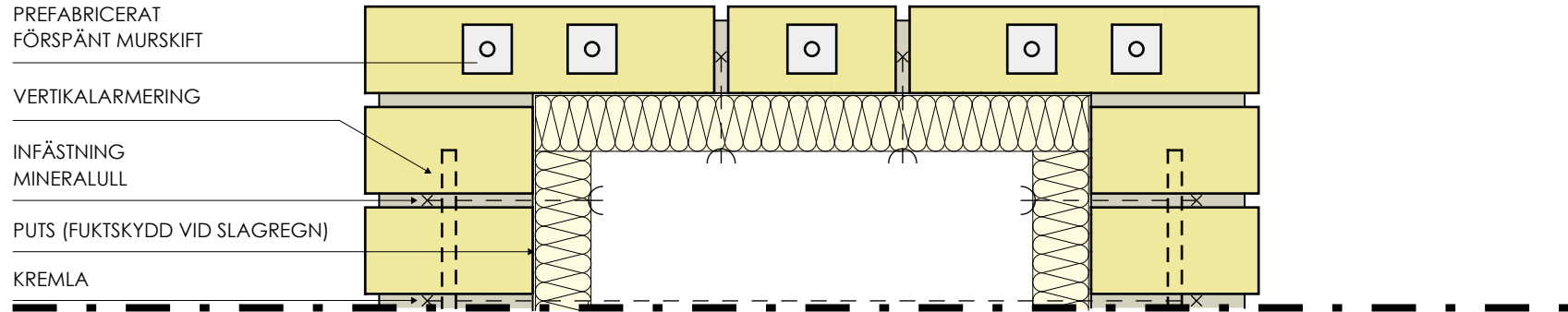
PREFABRICERAT
FÖRSPÄNT MURSKIFT

VERTIKALARMERING

INFÄSTNING
MINERALULL

PUTS (FUKTSKYDD VID SLAGREGN)

KREMLA

RESULTAT OCH SLUTORD RESULTS AND EPILOGUE

I någon mån har mitt arbetes resultat utgjorts av den pågående processen och dess inneboende karaktär av utforskande.

Utforskandet av den moderna kyrkobyggnaden, dess inre väsen och karaktär, och först senare det förhoppningsvis lika ödmjuka som djärva försöket att sammanställa mina upptäckter i det fysiskt manifesterade fenomen kring vilken min utbildning och framtida profession kretsar; *arkitektur*.

Som tidigare angivet har en av de främsta ambitionerna med detta examensarbete varit att tillhandahålla en trovärdig syntes mellan olika ingångar; kyrkobyggnaden som fenomen, den moderna svenska kyrkobyggnaden, och arkitektens beställares önskemål. Att utröna om det var möjligt att ernå en god balans här emellan.

Denna ambition växte fram relativt tidigt i projektet, men parallellt med denna fanns även ursprungligen en vilja att nå arkitektoniskt högre än tidigare projekt tillåtit, att åstadkomma någonting utöver det ordinära.

Att låta någonting abstrakt (tron) och teoretiskt (kyrkobyggnaden som fenomen) möta någonting verklighetsförankrat (beställaren) och fysiskt (byggnadsverket) och i detta möte finna någonting svårfunnet. Jag tror och hoppas att jag har lyckats fullfölja dessa båda ambitioner in i mål, även om vägarna dit onekligen är lika olika som arkitekternas personligheter.

Kyrkobyggnaden som fenomen har i första hand utforskats i den essä som är en del av examensarbetet. Här beskriver jag dess väsen, uttryck och roll. Jag beskriver bland annat hur dess symbolik är outhärlig för dess uttryck både i dess funktion av centrum för den kristna församlingen och i dess funktion i den urbana samhällsväven.

Jag beskriver hur den moderna kyrkobyggnaden har utvecklats parallellt med den moderna arkitekturen och vice versa, hur byggnadens proportioner skall rymma Guds närvaro, och hur ljusets olika tillämpningar utgör det kanske viktigaste och mest mångfaceterade uttrycket i kyrkobyggnaden.

Kyrkobyggnaden som fenomen beskrivs till stor del av dess funktion, vilken i sin tur delvis är ett resultat av dess uttryck, arkitektoniskt, estetiskt, symboliskt. Dessa uttryck har i detta arbete förutom i essän utforskats i en omfattande katalogiseringsundersökning av närmare tvåhundra representanter för den moderna svenska kyrkobyggnaden.

Denna katalog har inneburit en rundresa i denna byggnadstypologis landskap, och därmed ett successivt närmande av en förståelse för kyrkobyggnadens arkitektur, själ och uttryck. Detta har medfört en nödvändig grund att stå på som arkitekt i mitt arbete med att ta fram min egen tolkning av denna sakrala byggnadstyp.

Ur denna katalog har vidare femton återkommande teman noterats, framför allt som en ingång till att försöka ringa in eventuella arkitektoniska implementeringar som skulle kunna säga något om den moderna kyrkobyggnadens väsen och som därmed skulle kunna vara behjälpliga i mitt eget framtagande av arkitektoniska grepp, men även i syfte att organisera katalogen.

I rapportens huvuddel presenteras de av dessa återkommande teman som visat sig ha starkast koppling till processen och till det slutgiltiga utformningsförslaget. Dessa teman är: *släpljus*, *tegelkyrkan*, *fortet*, *högt placerade fönster* och *biytor*. För en fullständig förteckning, se bilaga C.

RESULTAT OCH SLUTORD RESULTS AND EPILOGUE

Förutom de "litteraturbaserade studieresor" katalogiseringsprocessen innefattade, har jag själv på plats besökt sex moderna kyrkor i regionen. Jag har talat med anställda på plats, studerade byggnaderna övergripande och i detalj, fotograferade och jämförde.

Den tidigare nämnda katalogen och dessa platsstudiebesök har utgjort ett bibliotek till vad jag skulle komma att kalla *implementerade koncept*: sex uttryck och karaktäristika jag bedömer oundgängliga för den moderna svenska (och troligen i hög utsträckning den internationella) kyrkobyggnadens väsen och identitet: *Ljus, material, proportioner, symbolik, rumslighet och detaljering*.

Dessa koncept, vilka presenteras mer utförligt i avsnittet *Implementerade koncept*, och deras innebörd, samverkan och vikt har vuxit fram och blivit allt tydligare i och med arbetets progression. De återkommer både implicit och explicit i utformningsförslaget, vilket i hög utsträckning bygger på dessa koncept.

I och med att arbetet fortskridit och jag allt mer närmast mig den moderna kyrkobyggnadens innersta, har jag parallellt successivt närmast mig det utformningsförslag som innefattar en viktig del av detta examensarbete.

Utformningsförslaget är i likhet med essän, både ett verktyg och ett slutresultat. I detta byggnadsverk à ca 1200m² har jag sökt implementera de upptäckter jag gjort under resans gång.

Byggnadens huvudsakliga geometri och formspråk är sprungna ur den modellbaseradestudie jag i rapporten kallar *Studie program och utformning* och som ledde fram till den utformningsingång jag kallat *axeln*, vilket som annorledes beskrivet valts ut främst till följd av sin inneboende mångfacetterade symbolik (ett av de ovan beskrivna koncepten).

Jag ser själv i byggnaden uttryck för de olika ingångar jag tidigare beskrivit. Den beskrivna axeln återfinns inom den överväldigande majoriteten av kyrkobyggnaden historiskt. På långt håll anas byggnaden och dess arketypiska kyrkoform i stadsbilden. Den resulterande långsmala men kraftfulla tegelfortifikationen ligger tydligt förankrad längs med grönskan och årummet på platsen.

Det lokalprogram jag utarbetat utifrån beställarens specifikationer och önskemål har troget implementerats i det slutgiltiga utformningsförslaget. Dessa lokaler avgör till stor del den resulterande byggnadens prägel av folkkyrka, av en ljus och vänlig jätte med en öppen famn för den lilla människan.

Min iver att omsluta den moderna svenska kyrkobyggnaden och de påföljande sammanställningarna och rubriceringarna *återkommande teman* och *implementerade koncept* syns även de tydligt i byggnadsverket, vars proportioner inrymmer Guds vandringar över jorden och vars både lekfulla och värdiga ljusspel över tegelfogarna minner om hans närvaro.

Denna majestätiska och blonda nya värld stöpt i ljus och rymd är ett möte mellan öppet och slutet, mellan dunkelt och tydligt, mellan dåtid och nutid, mellan Gud och människa.

Liksom angivet i denna rapports inledning är det min förhoppning att utformningsförslaget skall upplevas som en kyrkobyggnad för vår tid, där det förflutna och samtida influenser möts i trovärdig enighet i en portal mellan himmel och jord, i en kyrkobyggnad som är poetisk i sin klarhet, ljudlig i sin tystnad, och kraftfull i sin stillhet.

Göteborg i juni 2014

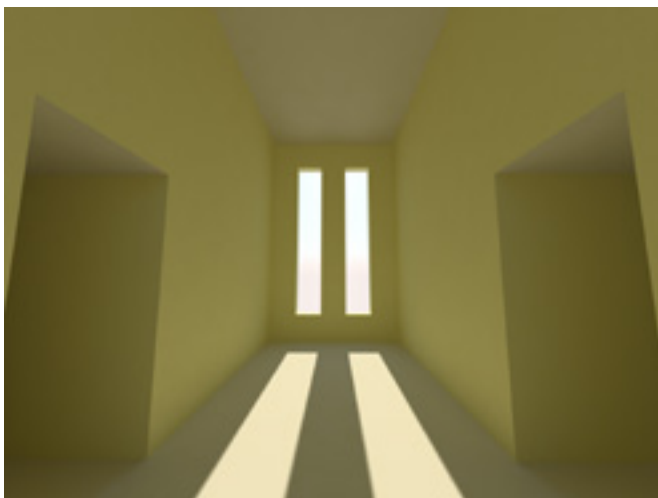
Olof Bern Antonsson

BILAGA A: LJUSSTUDIER

APPENDIX A: LIGHT STUDIES

STUDIE LJUS & FÖNSTER INRE KYRKTORG

(VRAY, MIDDAG, SEPTEMBER)

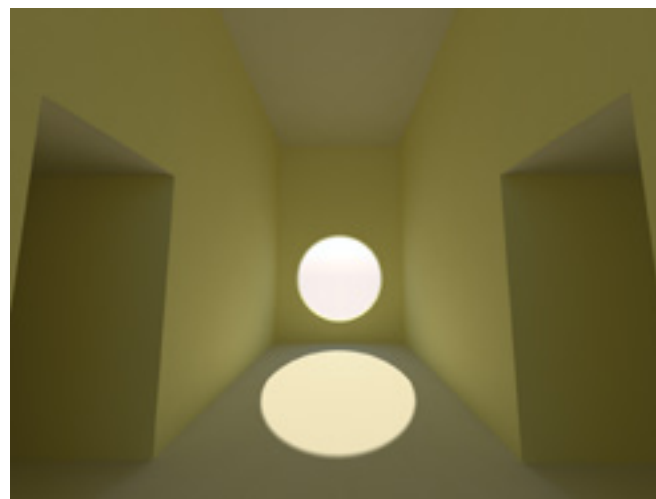
Fönsteröppningar vilkas geometri ansluter väl till kyrkobyggnadstradition, men teglets murverkan förloras och ljustillförseln blir tydligt lidande.

Ett relativt nydanande och spännande sätt att skapa öppningar, förankringen i projektet är dock vag och ljustillförseln i mitten av rummet blir lidande.

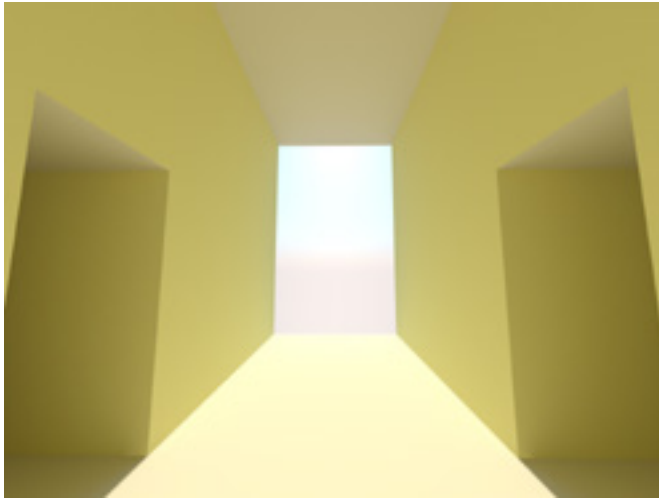

Fönsteröppningens geometri och singularitet borde i teorin fungera väl tillsammans med portalerna, men på något sätt går en kontrast och dialog förlorad.

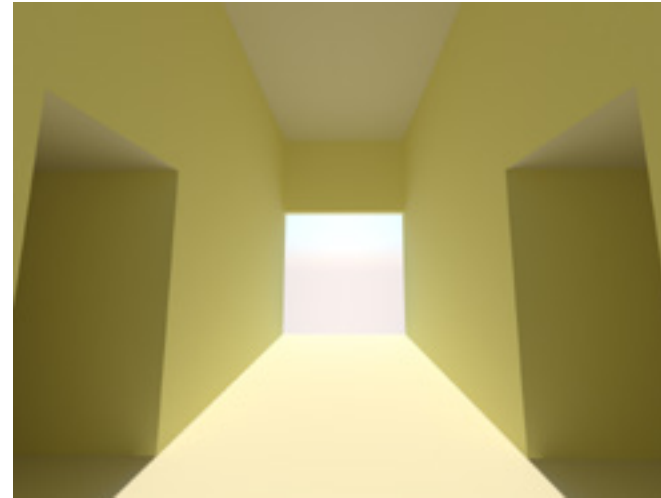

Det runda fönstret ger ett vackert ljusspel på golv, men ljustillförseln blir minimal och geometrins samspelar dåligt med övriga uttryck i rummet.

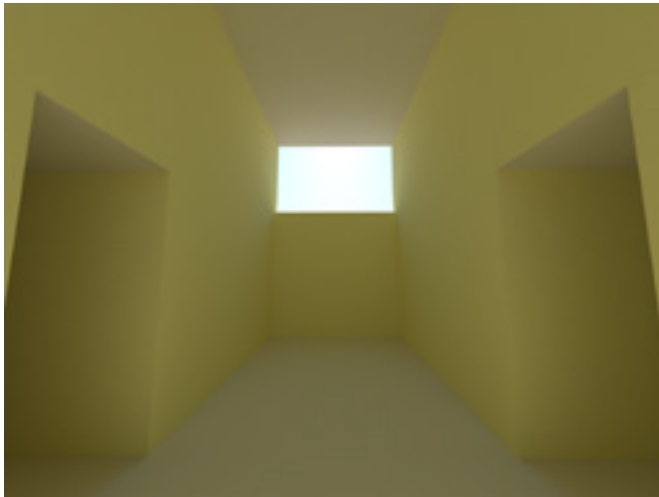
LJUS-/FÖNSTERSTUDIE INRE KYRKTORG

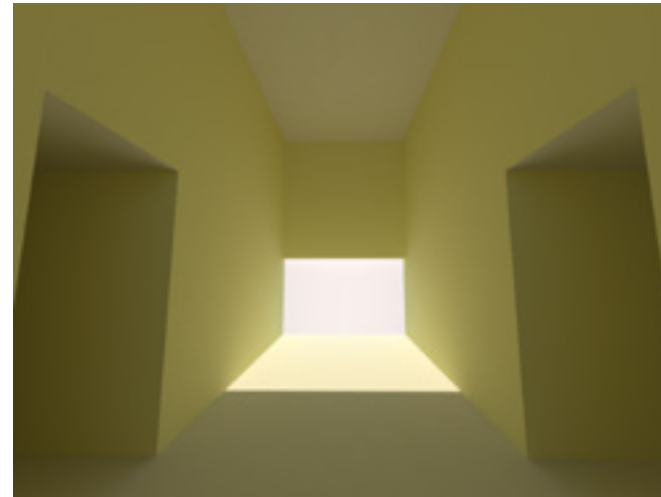
Exteriör och interiör smälter ihop i en ljuskavalkad. I och med öppningens avsaknad av form blir den dock inte en del av byggnaden och dialog går förlorad.

Ljus och exteriör väller in och rummets gränser bibehålls och därmed även dialogen med rummet. Gyllene snittet uttrycks tydligt. God murverkan.

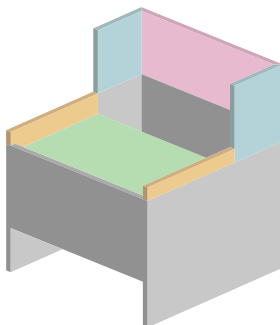
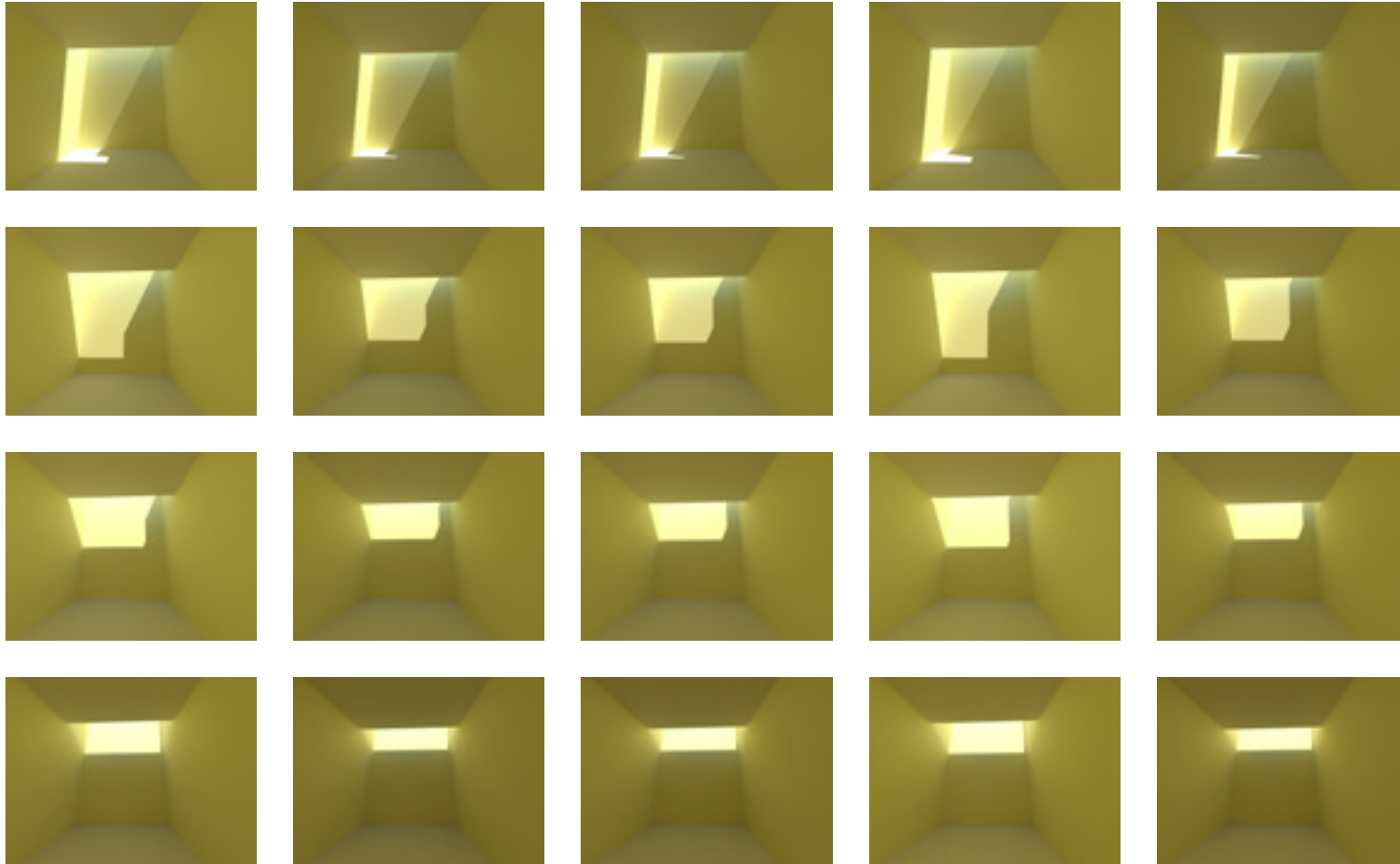

En markör till och om omvärlden samtidigt som öppningens placering minner om världen ovan och efter denna. Gyllene snittet uttrycks. Minimal ljusstillsförel.

Gyllene snittet uttrycks ånyo tydligt med dess kvadrat och rektangel, ljusstillsförelsen blir dock påtaglig otillräcklig på grund av öppningens begränsade höjd.

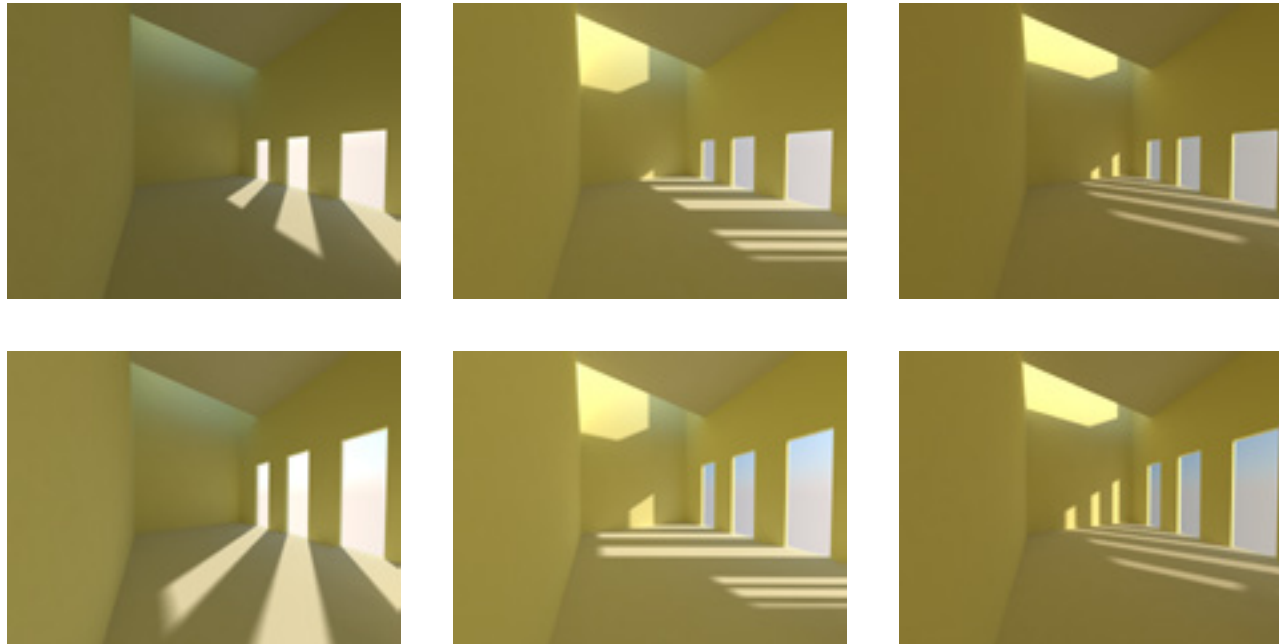
STUDIE SLÄPLJUSSCHAKT KYRKSAL

Fyra geometrier (vänster) varierades i denna studie av släpljusinsläpp till kyrksal. (Bildserie uppifrån: kl 12.30, 13.30, 14.30 och 16.30, 21 juni). Det befanns efter en tid att ett önskat resultat och en gynnsam fördelning av geometrierna nåddes via balans mellan a) tillräckligt ljusinsläpp b) oförmåga till utsikt genom ljusschakt c) höjdskillnad mellan sidovägg och bakre vägg (blå och orange),

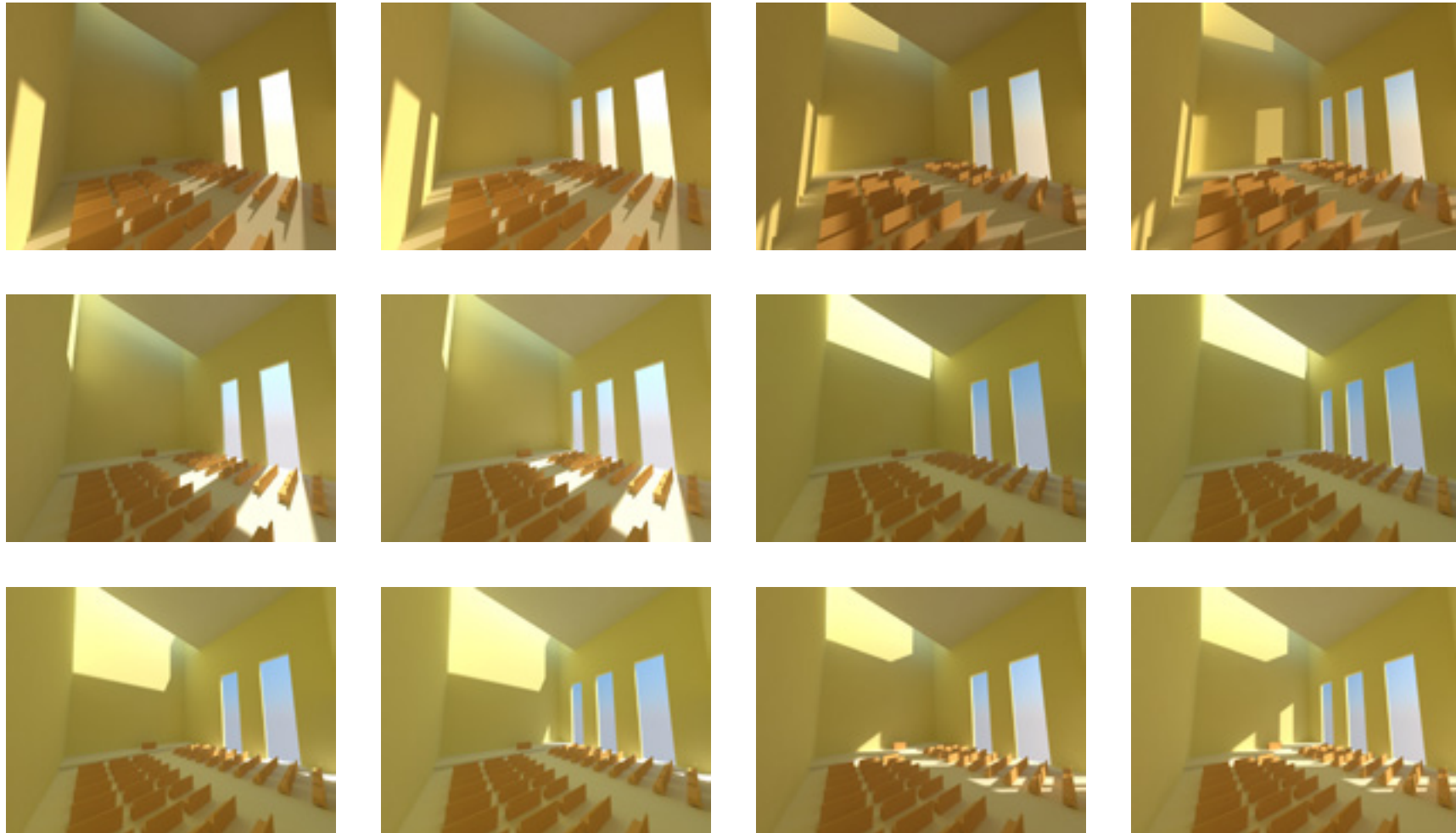
det senare vilket gav intressant geometri i skuggspelet (se t ex rad två d) rimliga konstruktionsmått på ljusschaktets väggar (blå och rosa). Vid för stor öppning mellan himmel och sal (via takskivan, grön) ernåddes större ljusinsläpp men effekten av en dold ljuskälla förtogs då den senare blev allt synligare. I viss mån kunde detta kompenseras för genom att höja den bakre väggen (rosa).

STUDIE HÖJD SIDOFÖNSTER KYRKSAL

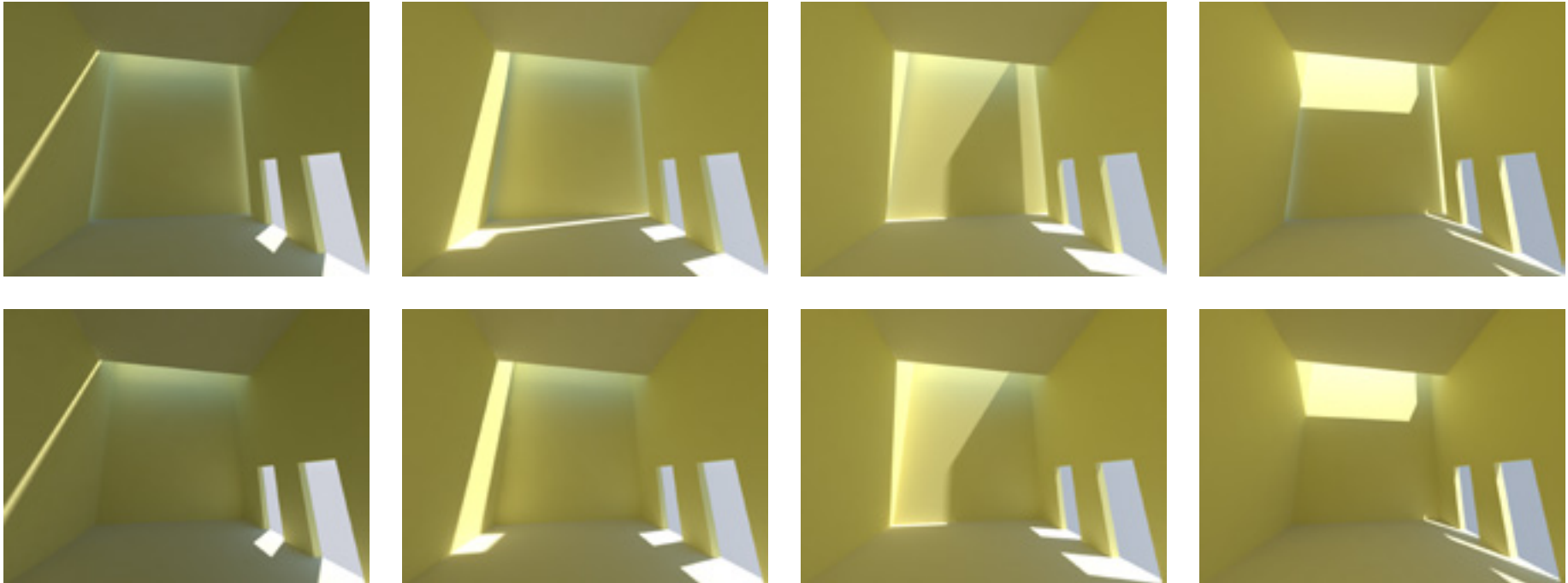
Samtliga exempel från den 1:a mars, det något tidigare datumet på året är valt då solvinkeln vid tiden i fråga är lägre och dagsljuset förmåga att nå längre in i byggnaden därmed kan påvisas tydligare. Från vänster till höger: kl 11, 14 respektive 15.30. Ovan med 6,2m höga sidofönster (samma höjd som i intilliggande församlingssal), nedan med 9,9m höga sidofönster. Tidigare på dagen ernås ett längre ljusinfall med den högre fönsteröppningen, men skillnaden krymper senare på dagen. Skillnaden i rumsupplysning är försumbar och bör enkelt kunna kompenseras för med artificiell belysning om nödvändigt. I båda konfigurationerna har fönsteröppningarna samma bredd som i den intilliggande församlingssalen för att inte tillföra ytterligare en geometri. De lägre fönstren framstår som något tillplattade sett till rummet som helhet.

STUDIE ANTAL SIDOFÖNSTER KYRKSAL

Bilderipardärden första visar studie med två fönsteröppningar och nästa med tre fönsteröppningar. Ljusschaktet (i bakgrunden) är det primära arkitektoniska uttrycket i kyrksalen. Ljusinsläpp till kyrksal förutom ljusschaktets främst symboliska ljusspel är nödvändigt, men får inte riskera att störa, konkurrera med eller ta över ljusschaktets centrala roll. Vid implementering av tre fönsteröppningar uppstår vid vissa tidpunkter (se t ex längst upp till höger, från den 1:e januari kl 14) ett ljusspel på den bakre väggen som är ljusschaktets fond. Liksom vid tidigare studie måste därtill skillnaden i upplysning av rummet mellan alternativen med två eller tre fönster anses försumbart. Vidare är det fönster beläget närmast den bakre väggen placerat så nära hörnet att dess funktion måste anses begränsad.

STUDIE SIDOSLÄPLJUS KYRKSAL

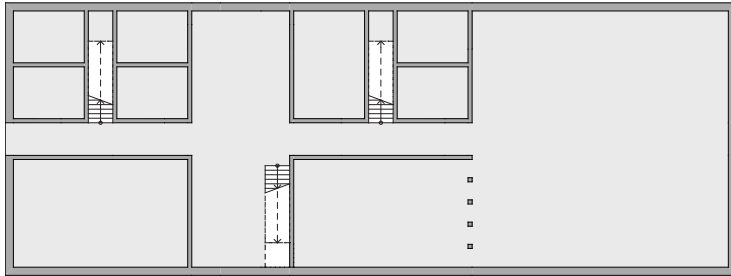
Studie utförd den 21:e juli, kl 11, 12, 13 och 15. Exempler i den övre raden visar alternativ med sidoljusslits à 1 meter på vardera sida av kyrksalen i dess främre hörn. Skillnaden i upplysning av rummet med och utan sidoljusslits måste anses försumbar. Därtill konkurrerar det ljusspel som uppstår med det från det vertikala ljusschaktet (jmf bild två och tre övre/nedre raden). Vidare uppstår en assymetri då ljusinsläppet från den högra (södra) sidan blir märkbart större till följd av byggnadens orientering. En vacker effekt blir dock synlig tidigare på dagen (bild 1 övre raden) då sidoslitsljuset dominerar altaväggen.

BILAGA B: KOMMUNIKATIONS- OCH UTFORMNINGSTUDIER

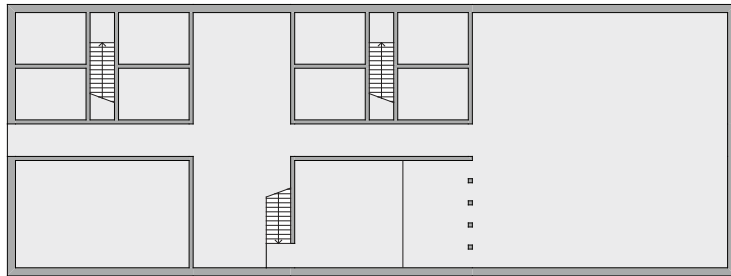
APPENDIX B: COMMUNICATIONS AND DESIGN STUDIES

KOMMUNIKATIONSSTUDIE

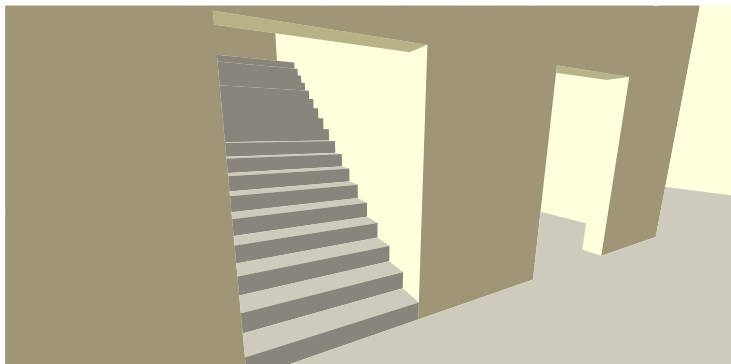
Trappor från passage

Bv

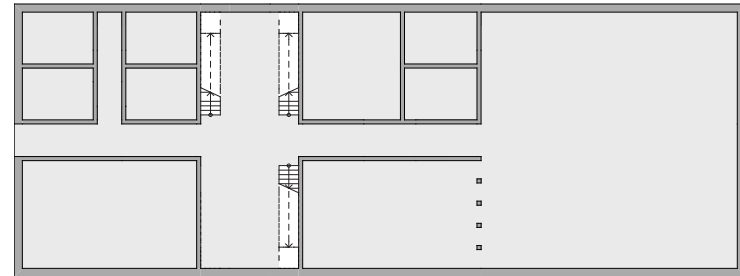

2 vån

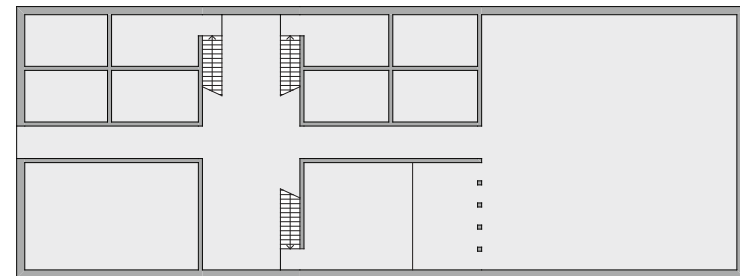

I detta alternativ är trapporna dolda och tar därför mindre plats, vilket frigör yta till kyrktorget. Dock förloras yta vid kommunikation till rum på andra våning, viss fasadyta går åt, och vid trappans början finns viss krockrisk.

Exponerade trappor från kyrkorg

Bv

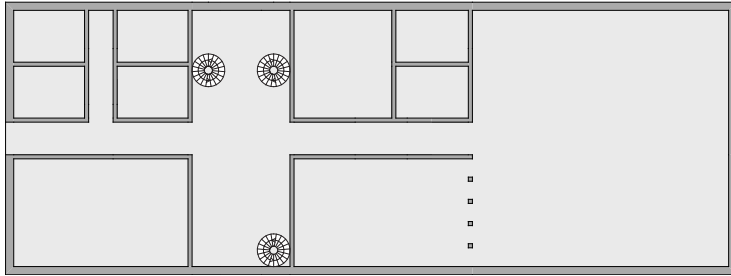
2 vån

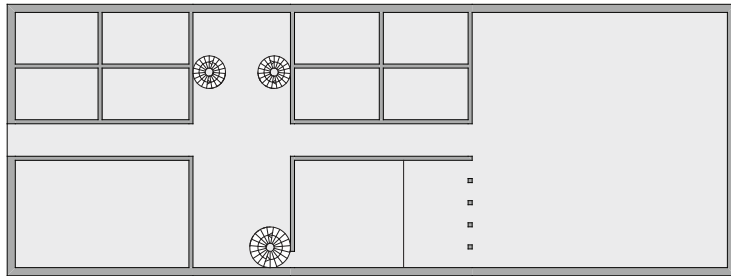
Trapporna är här placerade exponerat i kyrkorg. En vacker och symboladdad lösning men stor del golvyta går förlorad. Kommunikation på andra våning svåröst. Ansenling ljusblockering. Viss krockrisk finns vid trappans början.

KOMMUNIKATIONSSTUDIE

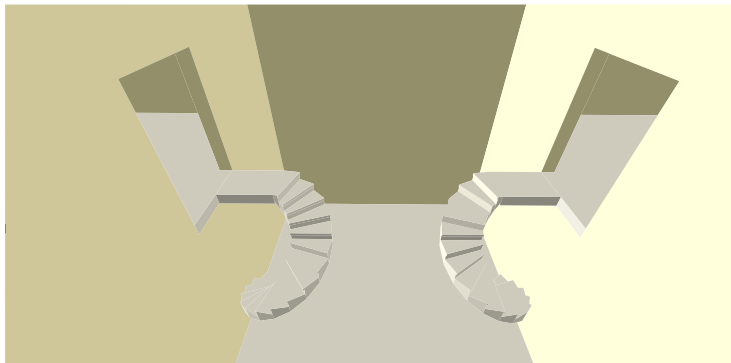
Spiraltrappor från kyrktorg

Bv

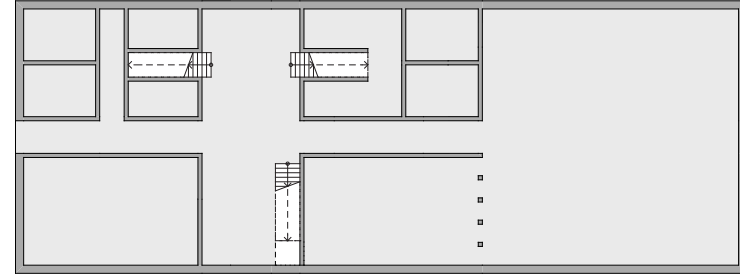

2 vån

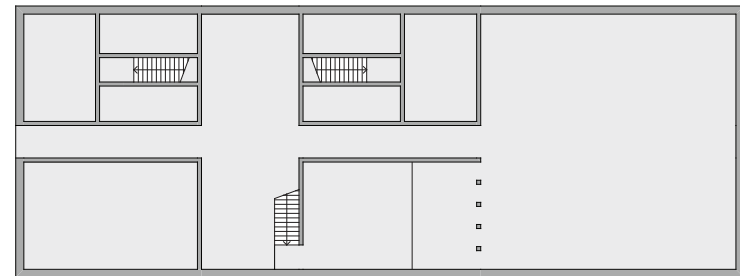

Spiraltrappan tar liten plats i plan, men upplevs ofta svåränvänd och kan vara svår att utforma. Den har ett inneboende formspråk som måste fungera tillsammans med arkitekturen och som lätt tar över ett rum.

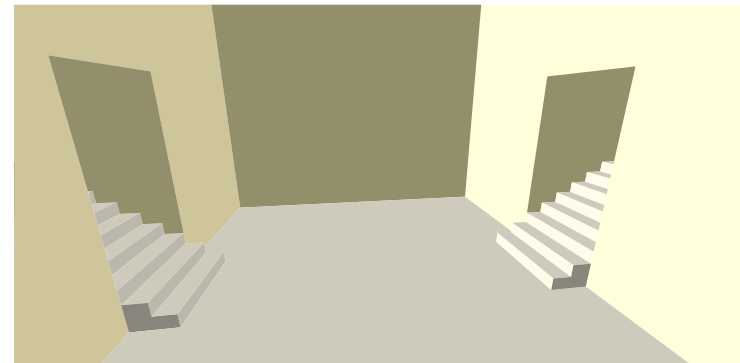
Dolda trappor från kyrktorg

Bv

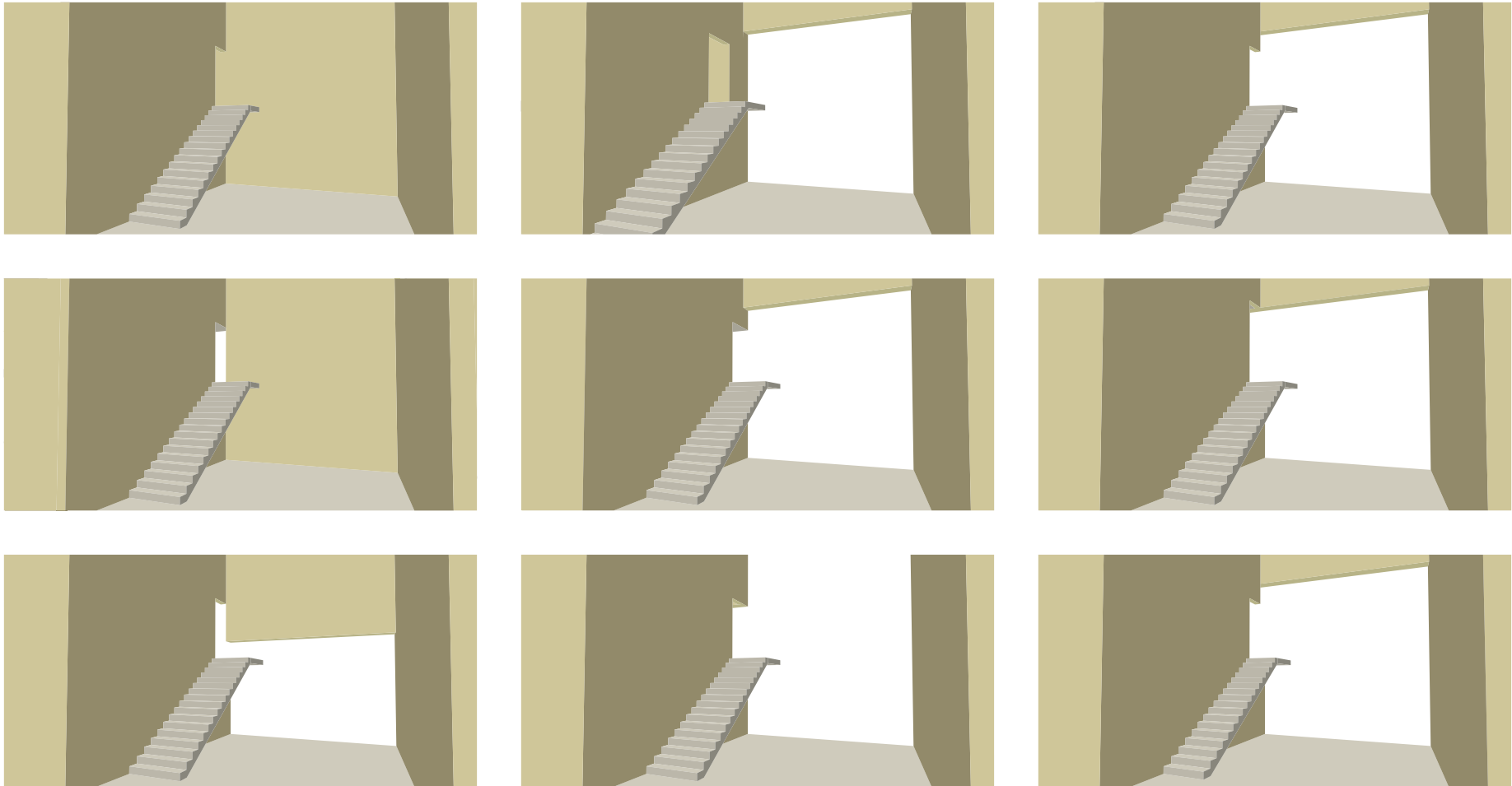

2 vån

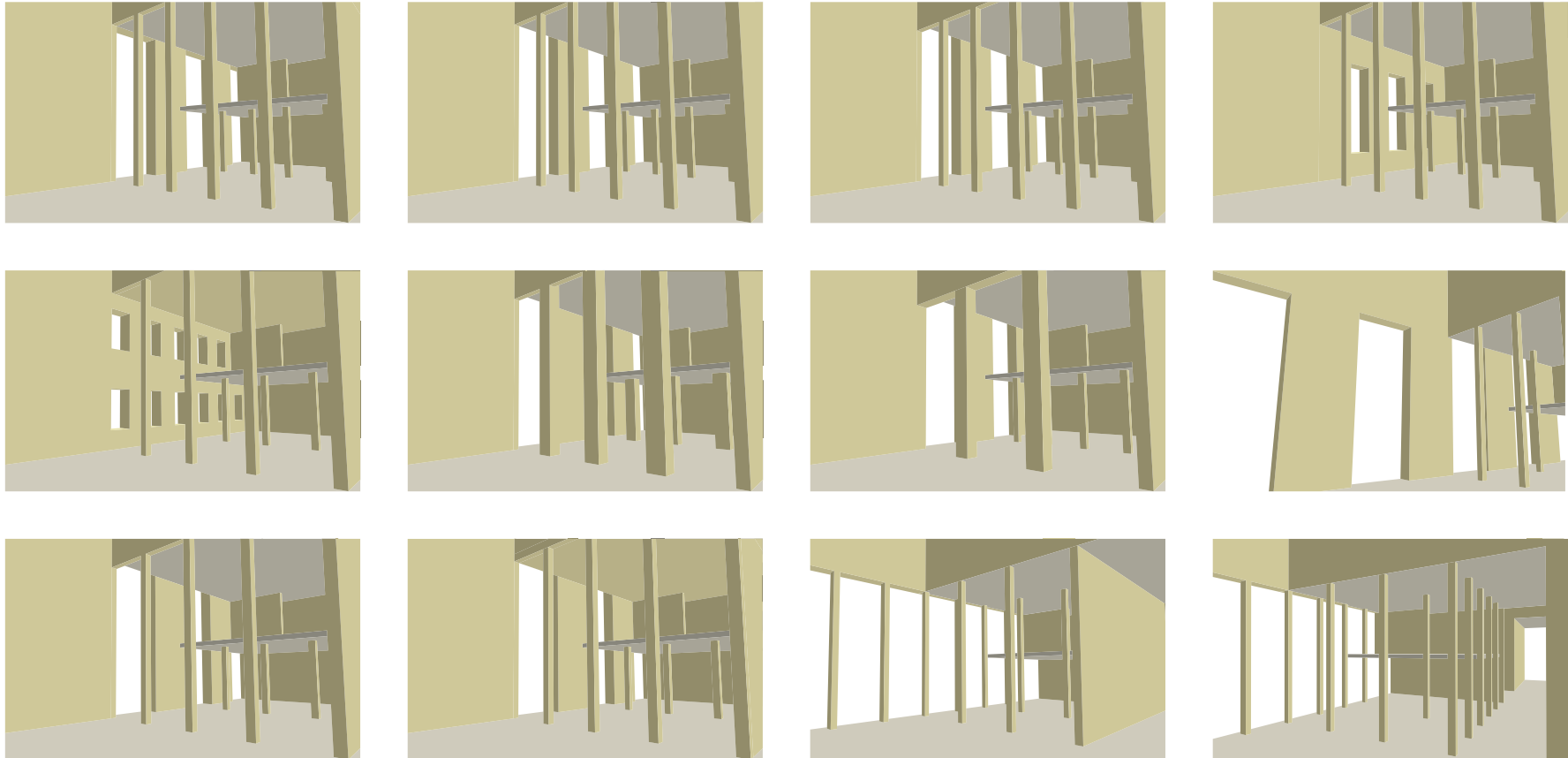
I detta alternativ är trapporna dolda och nås från kyrktorget. Utrymmeseffektiv kommunikation till rum på andra våning. Ingen fasadyta går åt till kommunikation. Ingen krockrisk, dock förloras viss yta vid trappornas början.

STUDIE ENTRÉ TILL FÖRSAMLINGSSALSHALVVÅNING

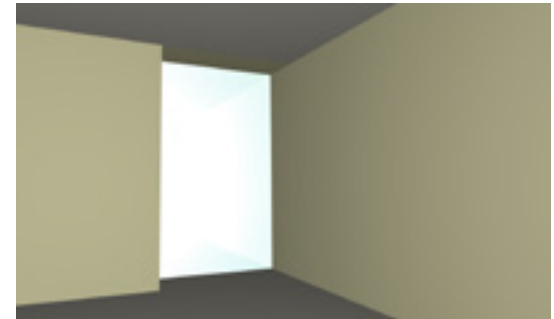
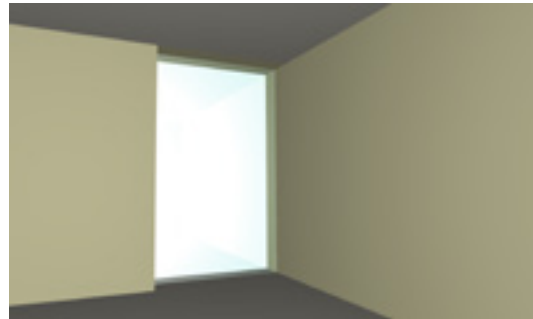
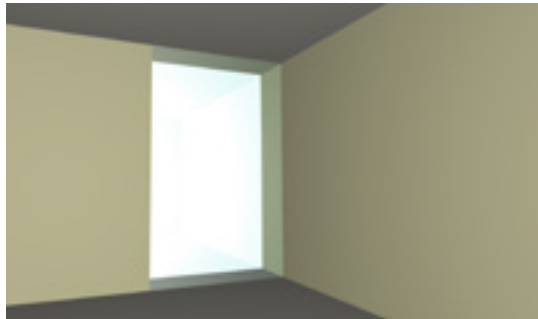
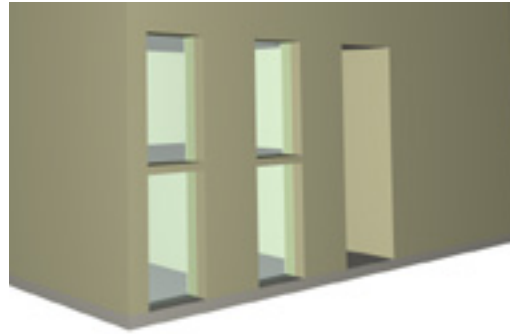
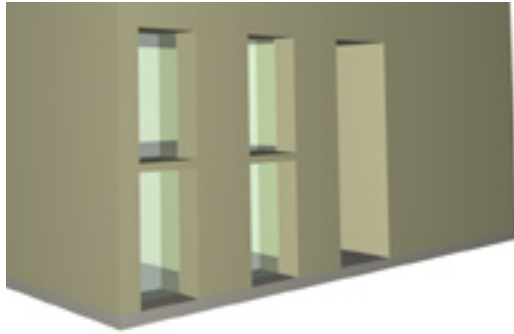
Studie av kommunikation från kyrktorget till församlingssalens halvvåning. På grund av kyrktorgets centrala karaktär i byggnaden är det av extra vikt att inga uttryck däri lämnas till slumpen utan att de samspelar med varandra. Då trappan slutar i liv med den stora fönsteröppningen uppnås en effekt av att gå rakt ut i exteriören och ljuset.

STUDIE GRÄNSSNITT KYRKSAL/FÖRSAMLINGSSAL

Mötet mellan kyrksal och anslutande församlingssal måste bokstavligt talat vara transparent för att både visuell och annan kommunikation mellan de båda utrymmena skall fungera. Detta innebär ett upplevelsemässigt tydligt möte, som därmed inverkar på uttrycket hos båda rummen och därför bör ägnas extra uppmärksamhet i sin utformning och distribution. Generellt rör det sig om en variation av ett flertal variabler, t ex bärande element till församlingssalens tak och de förras visuella uttryck och samspel med övriga arkitektoniska element i de båda rummen, rummens respektive fönstersättning och mötet mellan de båda, underlåtelse eller avvikelse gentemot befintliga arkitektoniska uttryck i rummen, och ljus- insläpp/föring i rummen i fråga. Exempelvis bör uppmärksamheten hos besökaren ägnas kyrksalen, varvid församlingssalens uttryck och ljusföring inte får vara alltför uppseendeväckande.

STUDIE FÖNSTERPLACERING I VÄGG

Fönster i liv med innerväggens yta. Fönsterytan blir tydlig men förloras något i de nya geometrier som skapas. Exteriört påvisas murdjupet.

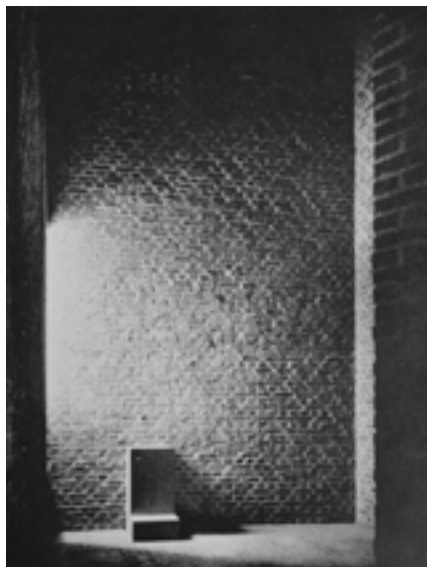
Fönster i mitten av fönsteröppningen. Fönsterytans inneboende rena karaktär förloras i de tvekande nya geometrier som skapas runt den.

Fönster utanpå fönsteröppning. Ger interiört intrycket av avsaknad av fönster och en öppning rakt ut mot exteriören. Exteriört ett slätt uttryck.

BILAGA C: KATALOG ÅTERKOMMANDE TEMAN INOM
DEN MODERNA SVENSKA KYRKOBYGGNADEN

APPENDIX C: REOCCURRING THEMES

SLÄPLJUS

Sankt Tomas kyrka, Vällingby
Peter Celsing, 1960

Söderledskyrkan, Farsta
Hans Borgström & Bengt Lindroos, 1961

Västerkyrkan, Lund
Carl Nyrén, 1965

Västerorts kyrkan, Vällingby
Carl Nyrén, 1957

Adolfsbergs kyrka, Örebro
Lars Englund, 1970

Mariakyrkan, Eskilstuna
Lars Olof Torstensson, 1979

Sankt Nikolai kyrka, Hvidovre, Danmark
Johan Otto von Spreckelsen, 1960

SLÄPLJUS

Sankt Tomas kyrka, Vällingby
Peter Celsing, 1960

Kila kyrka, Kila
Kurt von Schmalensee, 1963

Adolfsbergs kyrka, Helsingborg
Olof Tengroth, 1976

Skogskrematoriet II, Stockholm
Johan Celsing, 2014

Stensjökyrkan, Göteborg
Arne Nygård, 1973

Petruskyrkan, Danderyd
Jan Wahlman, 1962

Löftets kyrka, Solna
Carl-Ivar Ringmar, 1961

TEGELKYRKAN

Lundby nya kyrka, Göteborg
Akke Zimdal, Margareta Diedrichs & Eva Grane, 1996

Årsta kyrka, Årsta
Johan Celsing, 2011

Böler kyrka, Oslo, Norge
Hansen-Bjørndal arkitekter, 2011

Kummelby kyrka, Stockholm
Anna Axberg & Hans Birkholz, 2000

Grønnevang kyrka, Hillerød, Danmark
Friis & Moltke, 2008

Antvorskov kyrka, Antvorskov, Danmark
Regnbuen arkitekter, 2005

TEGELKYRKAN

Johannebergskyrkan, Göteborg,
Sigfrid Ericson, 1940

Markuskyrkan, Skarpnäck
Sigurd Lewerentz, 1961

Vantörs kyrka, Vantör
Bernt Alfreds & Gunnar Larsen, 1957

Västerleds kyrka, Västerled
Birger Borgström, 1932

Adolfsbergs kyrka, Helsingborg
Olof Tengroth, 1976

Sankt Nikolai kyrka, Hvidovre, Danmark
Johan Otto von Spreckelsen, 1960

Essinge kyrka, Essinge
Cyrillus Johansson, 1959

TEGELKYRKAN

Husie kyrka, Husie
Carl Nyrén, 1965

Sankt Hans kyrka, Lund
Hakon Ahlberg, 1971

Petruskyrkan, Danderyd
Jan Wahlman, 1962

Sankt Ansgars kapell, Uppsala
Gösta Wikforss, 1961

Heliga Trefaldighetskyrkan, Malmö
August Ewe, 1940

Mälarhöjdens kyrka, Hägersten
Hakon Ahlberg, 1929

TEGELKYRKAN

Vilunda kyrka, Hammarby
Hakon Ahlberg, 1975

Åkersberga kapell, Österåker
Olof Torstensson, 1970

Sankt Petri kyrka, Eskilstuna
Lars Olof Torstensson, 1974

Björkekärrs kyrka, Göteborg
Johannes Olivegren, 1958

Valstakyrkan, Odensala
Nils Tesch, 1975

Grundtvigs kyrka, Köpenhamn
Peder Vilhelm Jensen-Klint, 1921-1940

TEGELKYRKAN

Franciskuskapellet, Nyköping
Nils Tesch, 1972

Vilunda kyrka, Hammarby
Hakon Ahlberg, 1975

Almtunakyrkan, Uppsala
Peter Celsing, 1959

Härlanda kyrka, Göteborg
Peter Celsing, 1957

Ekenässjöns kyrka, Vetlanda
Per Rudenstam, 1971

Sankt Tomas Kyrka, Vällingby
Peter Celsing, 1960

FORTET

Sankt Tomas kyrka, Vällingby
Peter Celsing, 1960

Söderledskyrkan, Farsta
Hans Borgström & Bengt Lindroos, 1961

Härlanda kyrka, Göteborg
Peter Celsing, 1957

Sankta Maria kyrka, Lidköping
Stig Hermansson, 1976

Grängesbergs kyrka, Grängesberg
Janne Feldt, 1974

Sankt Petri kyrka, Klippan
Sigurd Lewerentz, 1966

FORTET

Fredens kyrka, Sundbyberg
Åke Östin, 1973

Helgeands kyrka, Lund
Sten Samuelsson, 1968

Adolfsbergs kyrka, Örebro
Lars Englund, 1970

Sankt Tomas kyrka, Vällingby
Peter Celsing, 1960

Säfte kyrka, Säfte
Gunnar Bornö, 1965

Hässelby Strands kyrka, Hässelby
Johan Fuchs, 1971

Tannefors kyrka, Linköping
Axel & John Kandell, 1964

Sankt Petri kyrka, Eskilstuna
Lars Olof Torstensson, 1974

HÖGT PLACERADE FÖNSTER

Gottsunda Kyrka, Uppsala
Carl Nyrén, 1980

Immanuelkyrkan, Jönköping
Carl Nyrén, 1976

Råsunda kyrka, Råsunda
Georg Scherman, 1967

Årsta kyrka, Årsta
Johan Celsing, 2011

Kapell, Lidingö
Carl Nyrén, 1964

Uppståndelsens kapell, Stockholm
Sigurd Lewerentz, 1925

Vendelsö kyrka, Österhaninge
Rolf Bergh, 1967

HÖGT PLACERADE FÖNSTER

Västerkyrkan, Lund
Carl Nyrén, 1965

Tannefors kyrka, Linköping
Axel & John Kandell, 1964

Ålidhems kyrkan, Umeå
Carl Nyrén, 1973

Allhelgonakyrkan, Kortedala
Olov Geggen, 1956

Mariakyrkan, Eskilstuna
Lars Olof Torstensson, 1979

Adolfsbergs kyrka, Örebro
Lars Englund, 1970

BETONGKYRKOR

Biskopsgårdens kyrka, Biskopsgården
Johannes Olivegren, 1958

Hallgrímskirkja, Reykjavík
Guðjón Samúelsson, 1945-86

Västerorts kyrkan, Vällingby
Carl Nyrén, 1957

Sankt Laurentii kyrka, Lund
Ingvar Wennström, 1968

Högsbo kyrka, Högsbo
Thorsten Roos, 1963

Vaggeryds kyrka, Byarum
Bernt Mejlender, 1974

BETONGKYRKOR

Vaggeryds kyrka, Byarum
Bernt Mejlender, 1974

Biskopsgårdens kyrka, Biskopsgården
Johannes Olivegren, 1958

Vårfrukyrkan, Kortedala
Johan Tuvert, 1972

Västerortskyrkan, Vällingby
Carl Nyrén, 1957

Alla helgons kyrka, Östertälje
Rolf Bergh, 1962

Högsbo kyrka, Göteborg
Thorsten Roos, 1963

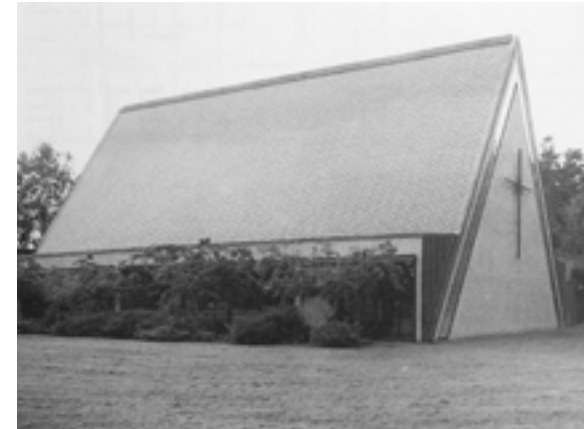
TREHÖRNING MOT MARK

Bakkehaugens kyrka, Bakkehaugen, Norge
Erling Viksjø, 1960

Storsäterns kapell, Idre
Jack Hansson, 1968

Lextorpskyrkan, Trollhättan
Karl-Erik Ydeskog, 1971

Trångsunds kyrka, Trångsund
Sture Frölen, 1954

Valla kyrka, Sköldinge
Johannes Olivegren, 1962

Överlida kyrka, Mjölby
Nils Halla, 1963

KLOCKSTAPELN

Kuokkala kyrka, Jyväskylä, Finland
Anssi Lassila & Teemu Hirvilammi, 2010

Kummelby kyrka, Sollentuna
Lage Knape, 1957

Allhelgonakyrkan, Vreta Kloster
Rolf Bergh, 1962

Mortensrud kyrka, Oslo
Jensen & Skodvin Architects, 2002

Nävertorpskyrkan, Katrineholm
Johannes Olivegren, 1966

Gottsunda Kyrka, Uppsala
Carl Nyrén, 1980

PYRAMIDTAK

Rudboda kyrka, Lidingö
Rolf Bergh, 1972

Resarö kapell, Österåker
Rolf Bergh, 1968

Hällabrottets kyrka, Kumla
Rolf Bergh, 1973

Segeltorps kyrka, Huddinge
Rolf Bergh, 1970

Broängskyrkan, Tumba
Rolf Bergh, 1970

Näsbyrö kyrka, Täby
Rolf Bergh, 1979

PYRAMIDTAK

Vendelsö kyrka, Österhaninge
Rolf Bergh, 1967

Broängskyrkan, Tumba
Rolf Bergh, 1970

Allhelgonakyrkan, Vreta Kloster
Rolf Bergh, 1962

Sunnersta kyrka, Gottsunda
Lars Ridderstedt, 1968

Mikaelsskyrkan, Strängnäs
Anders Berglund, 1974

Sankt Ansgars kapell, Östertälje
Fritz Voigt, 1964

KUPOLTAK

Mariakyrkan, Skogslyckan
Janne Ahlin, 1979

Tungalsta kyrka, Västerhaninge
Rolf Bergh, 1973

Sankt Johannes kapell, Vårdinge
Rolf Bergh, 1974

“KURSGÅRDEN”

Lövgärdets kyrka, Lövgärdet
Sidney White, 1973

Lindås kyrka, Vissefjärda
Mats Hultman, 1973

Andreas kapell, Västervik
Lennart Arfwidsson, 1976

HELTRÄINREDNING

Gottsunda Kyrka, Uppsala
Carl Nyrén, 1980

Kuokkala kyrka, Jyväskylä, Finland
Anssi Lassila & Teemu Hirvilammi, 2010

Valla kyrka, Sköldinge
Johannes Olivegren, 1962

Gottsunda Kyrka, Uppsala
Carl Nyrén, 1980

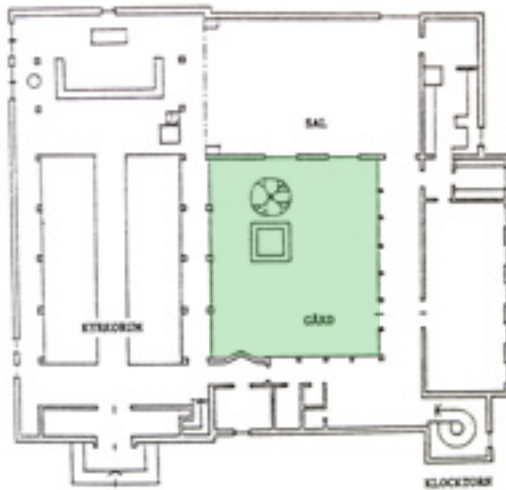

Tumba kyrka, Tumba
Börje Wehlin, 1973

Kaverös kyrka, Göteborg
Torsten Hansson, 1969

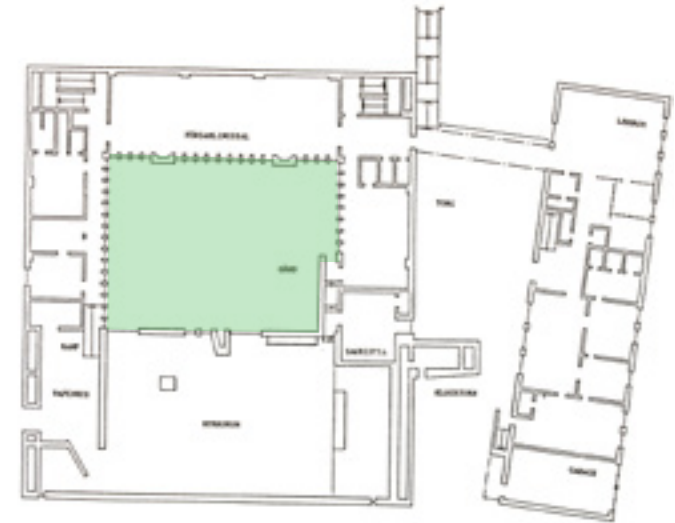
GÅRDEN

Eriksbergskyrkan, Uppsala
Sten Gumaelius, 1960

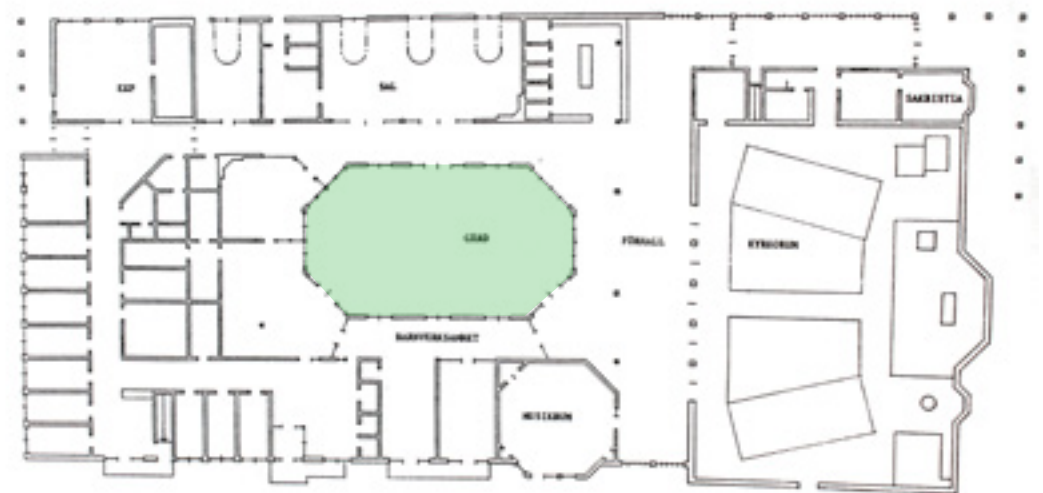
Norrstrands kyrka, Norrstrand
Sten Gumaelius, 1959

Sankt Tomas Kyrka, Vällingby
Peter Celsing, 1960

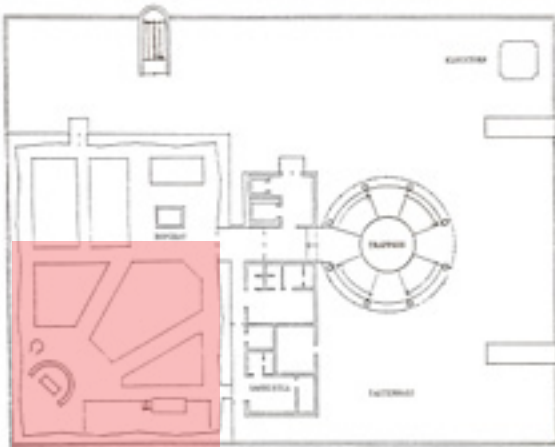

Herrhagens kyrka, Karlstad
Janne Feldt, 1968

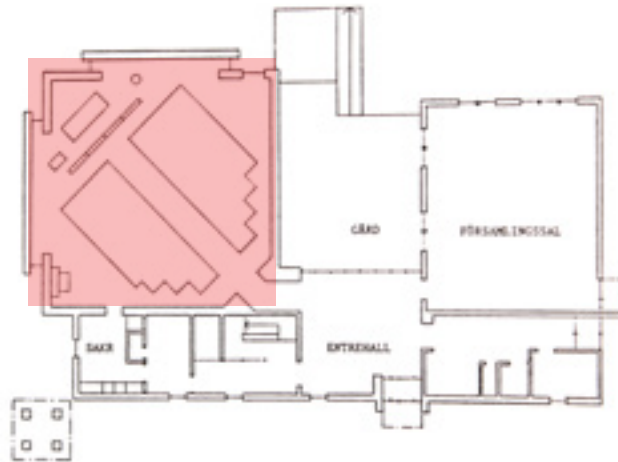

Gottsunda kyrka, Gottsunda
Carl Nyrén, 1980

DIAGONAL I KVADRAT

Tibble kyrka, Täby
Göran Kessler, 1976

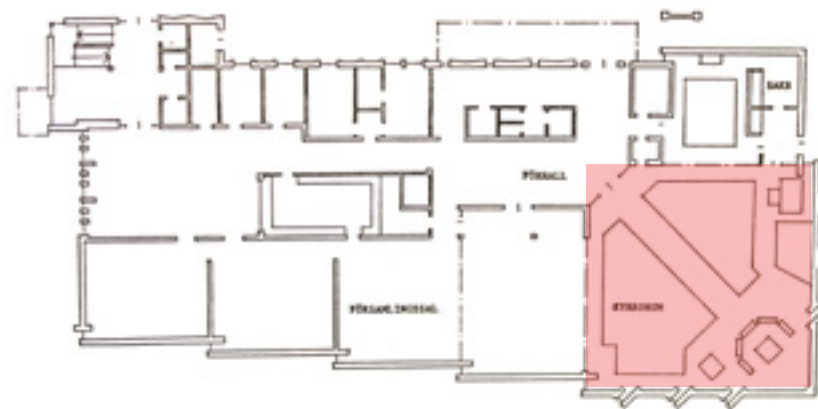
Flemingsbergs kyrka, Huddinge
Gunnar Cedervall, 1976

Tungelsta kyrka, Västerhaninge
Rolf Bergh, 1973

Åkersberga kapell, Österåker
Olof Torstensson, 1970

Västerstrandskyrkan, Karlstad
Janne Feldt, 1977

DET DIFFUSA KYRKORUMMET

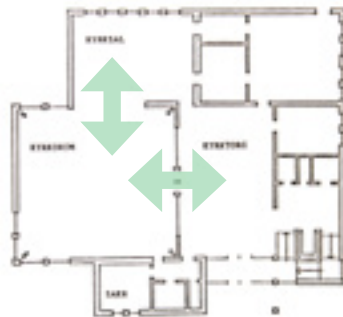
Närhetens kyrka, Stora Kil
Rolf Bergh, 1979

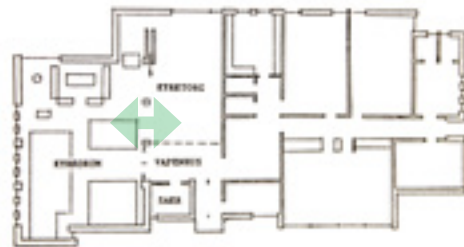
Apelgårdens kyrka, Källered
Heinz Kaltenbrunner, 1982

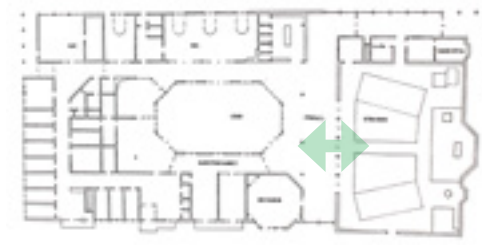
Kungsladugårdskyrkan, Göteborg
Allan Berglund, 1959

Kastal kyrkan, Kungälv
Torsten Hansson, 1969

Fågelbergskyrkan, Stensjön
Per Lindfors, 1984

Gottsunda kyrka, Gottsunda
Carl Nyrén, 1980

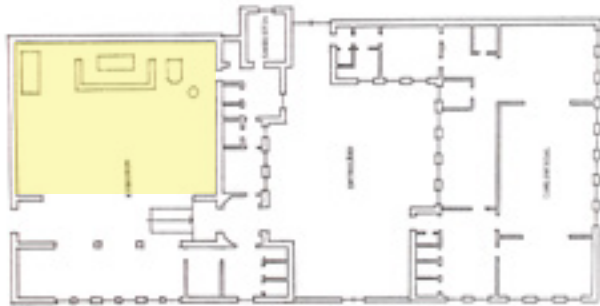
BIUTRYMMEN

NÄRHETENS KYRKA, STORA KIL
ROLF BERGH, 1979

SANKT MIKAELS KYRKA, ÖREBRO
JANNE FELDT, 1983

VILUNDA KYRKA, HAMMARBY
HAKON AHLBERG, 1975

STORVRETA KAPELL, ÄRENTUNA
ROLF BERGH, 1979

BILAGA D: STUDIE PROGRAM OCH UTFORMNING

APPENDIX D: PROGRAM AND DESIGN STUDY

Efter att jag i dialog med beställaren bearbetat det program jag tagit fram och gjort erforderliga revideringar, ville jag studera lokalerna i fråga, sambanden dem emellan, deras respektive storlekar, proportioner och hierarkier mellan de olika rummen.

Jag tog därför fram en platsmodell i skala 1: 200, till vilken jag sågade ut och kolorerade träklotsar i samma skala, för att redan nu börja studera och bekanta mig med förutsättningarna på platsen och hur de kunde inverka på och samverka med byggnaden i fråga.

Studien skulle även visa sig vara utmärkt för att bekanta mig med lokalprogrammet och lära mig de olika lokalerna och deras mått och efterfrågade samband utantill.

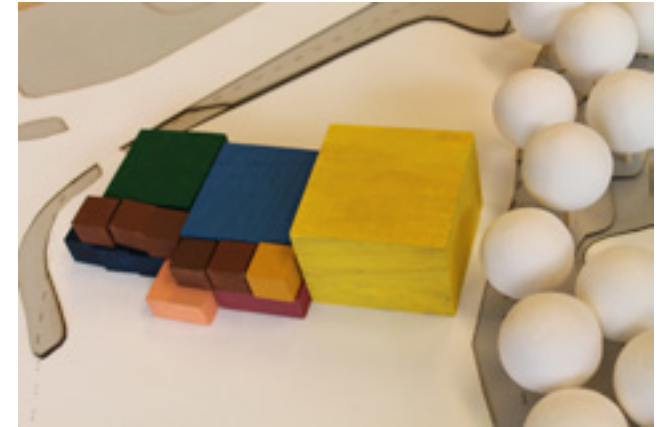
Till en början förhöll jag mig mycket fritt till studien och den byggnad som började ta form och lät alla tänkbara någorlunda rimliga varianter få en chans för att eventuellt kunna vara aktuella att arbeta vidare med.

KOMPAKT KVADRAT

FASAD MOT VATTENRUM

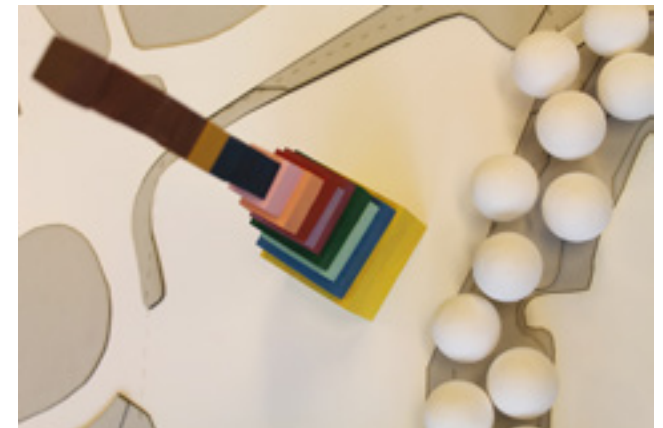
TVÅ VÅNINGAR

TVÅ VÅNINGAR, KYRKSAL UPPHÖJD

UTSTRÄCKT

TORNET

KYRKSAL
250m²

INRE KYRK-
TORG 100m²

SAMLINGS-
SAL 75m²

SOFFRUM
50m²

KÖK
35m²

ANDAKTS-
RUM 15M²

FÖRSAMLINGS-
SAL 175m²

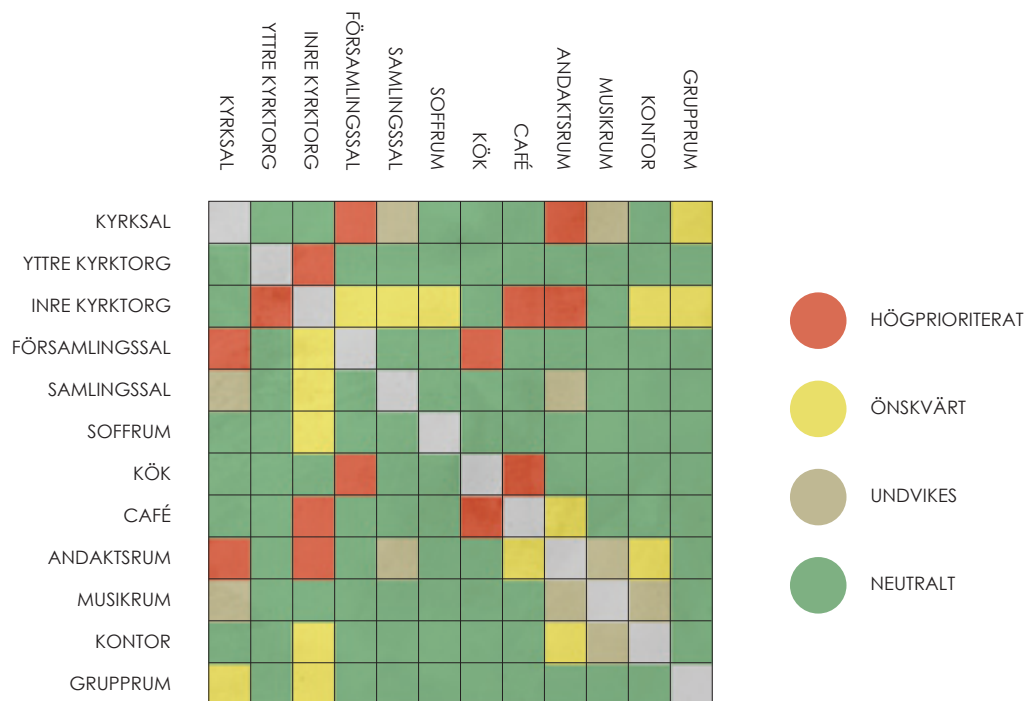
YTTRE KYRK-
TORG 100m²

CAFÉ
50m²

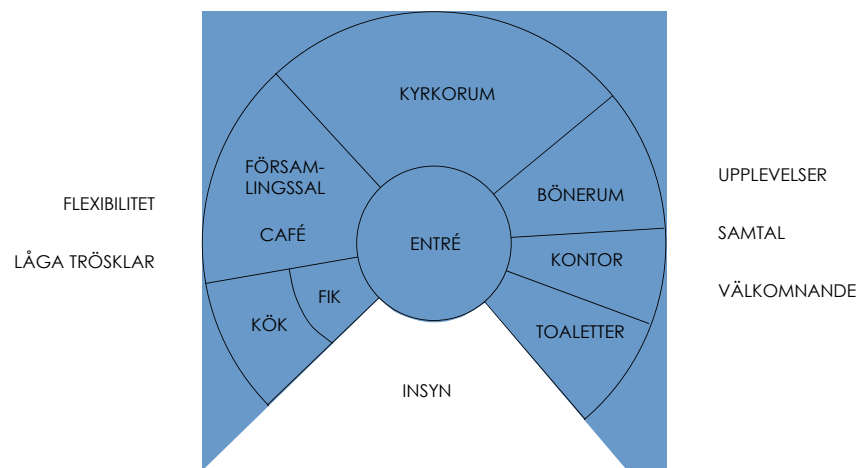
MUSIKRUM
40m²

GRUPPRUM
15m²

KONTOR
14M²

ENLIGT PROGRAMMET SPECIFICERADE PRIORITERINGAR

"TÄNK KOMMUNIKATION I FRAMTIDA KYRKA" (FRÅN BESTÄLLAREN)

Efter ett inledningsvis antal friare förhållningssätt till möjliga samband och den resulterande byggnaden och dess utformning och inbördes kommunikation och hierarkier, tittade jag på hur rumssambanden skulle kunna se ut om jag förhöll mig strikt till de förslag och önskemål jag fått från beställaren.

Det övre diagrammet till vänster visar specificerade prioriteringar för rumssamband enligt det program jag tagit fram i samråd med beställaren. Det nedre diagrammet är framtaget av beställaren och visar "tänkt kommunikation".

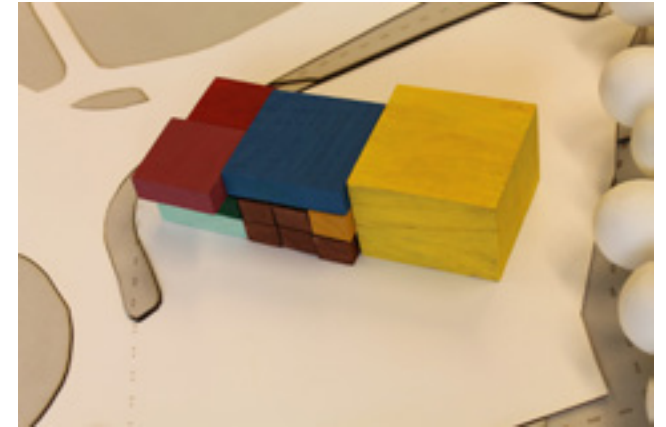
Se de tre nedre studierna på följande sida.

HALVKORSFORMATION

HALVKORSFORMATION, TVÅ VÅNINGAR

TRE VÅNINGAR

"TÄNKT KOMMUNIKATION..."

ENLIGT SPECIFICERADE PRIORITERINGAR

KOMBO "TÄNKT..." + PRIORITERINGAR

KYRKSA
250m²

INRE KYRK-
TORG 100m²

SAMLINGS-
SAL 75m²

SOFFRUM
50m²

KÖK
35m²

ANDAKTS-
RUM 15M²

FÖRSAMLINGS-
SAL 175m²

YTRE KYRK-
TORG 100m²

CAFÉ
50m²

MUSIKRUM
40m²

GRUPPRUM
15m²

KONTOR
14M²

Efter dessa inledande undersökningar började jag föra in och därmed även studera och utveckla olika utformingskoncept som en tydligare variabel. Jag studerade därefter dessa närmare och kopplade dem till katalogen med återkommande teman.

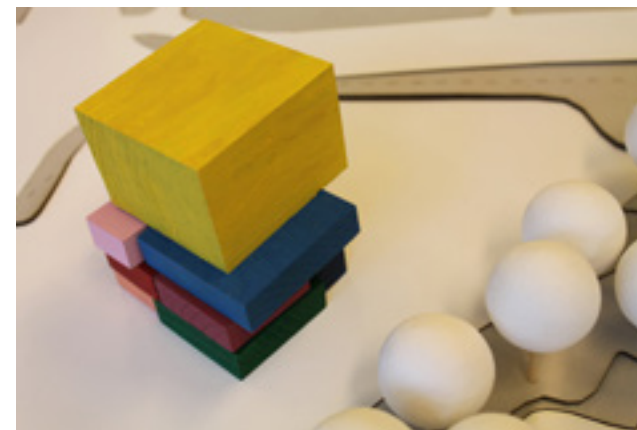
Av dessa olika alternativ valde jag slutligen ut det jag kallade *axeln* som det jag ville gå vidare med. För en diskussion om denna implementering, se metodavsnittet.

LIVETS TRÄD

TRAPPAN

KLÄTTERTORNET

KORSPLAN

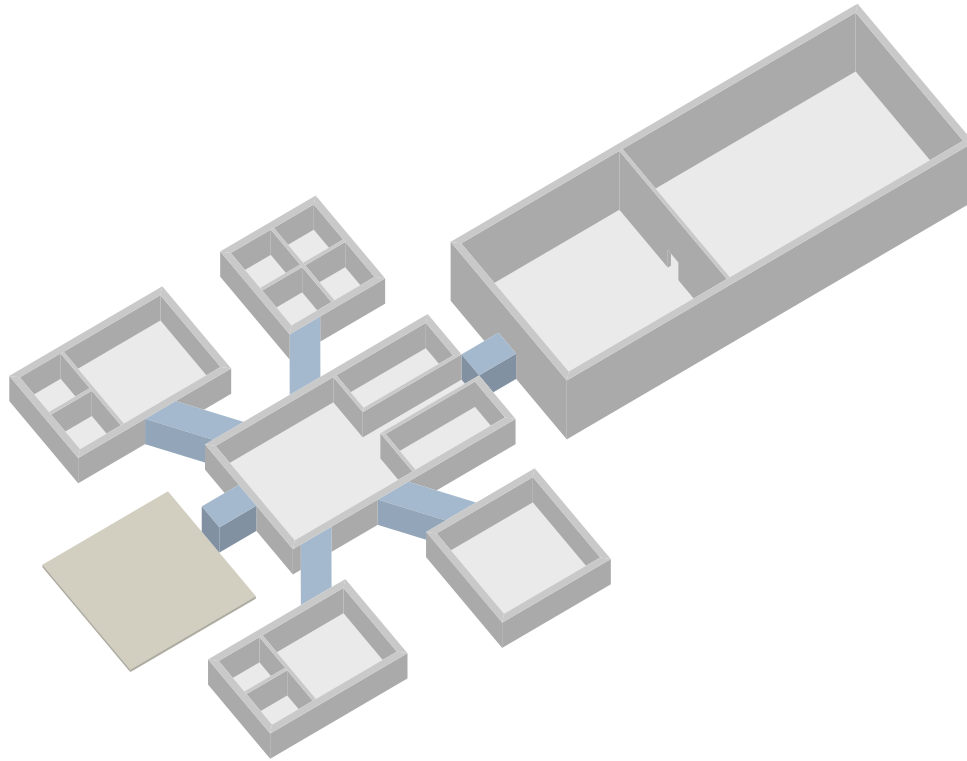
PELARSKOG

AXELN

 KYRKSAL 250m ²	 INRE KYRK- TORG 100m ²	 SAMLINGS- SAL 75m ²	 SOFFRUM 50m ²	 KÖK 35m ²	 ANDAKTS- RUM 15M ²
 FÖRSAMLINGS- SAL 175m ²	 YTTRE KYRK- TORG 100m ²	 CAFÉ 50m ²	 MUSIKRUM 40m ²	 GRUPPRUM 15m ²	 KONTOR 14M ²

LIVETS TRÄD

I detta koncept är funktionerna utspridda i olika enheter som knyts samman via uppglasade gångar. I plan påminner lösningen om symbolen "livets träd". En förhållandevis tydlig axel ernås från yttre kyrktorg bort till kyrksal. Generösa fasadytor ger goda möjligheter till ljusinsläpp, utblickar och kontakt med exteriören. För den yngre besökaren blir arkitekturen en spännande labyrinth, en byggnad som består av flertalet mindre byggnader. Kommunikationen blir dock kraftigt lidande vid behov av transport mellan de olika utrymmena. Alternativet är också mycket utrymmeskrävande. Alternativet är intressant men inte tillräckligt symbolladdat med rätt språk eller värdigt nog för att fungera väl som kyrka.

LJUSFÖRING: Viss intressant ljusföring möjlig via de glasade gångarna.

PROPORTIONER: Den utspridda lokal-distributionen ger modesta måttsättningar.

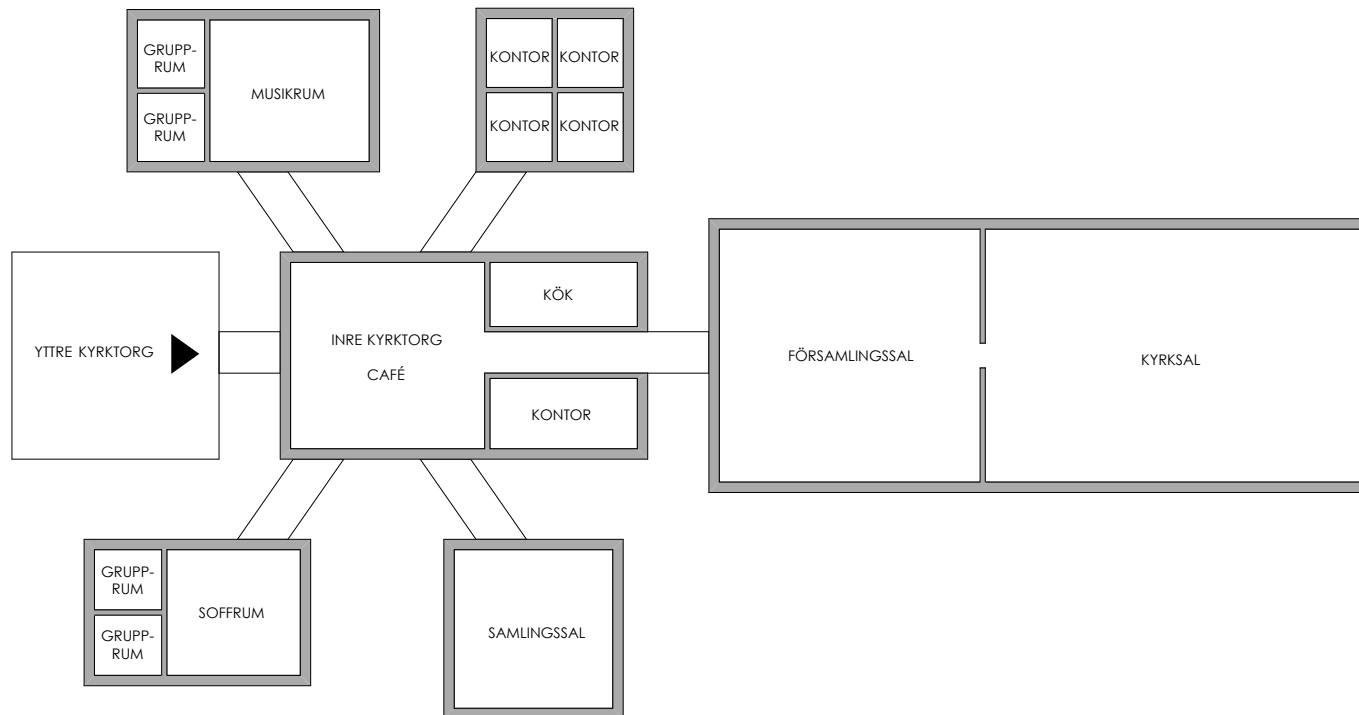

MATERIALVERKAN: Rätlinjiga mått men teglet saknar en värdig spelplats.

LIVETS TRÄD

KONCEPTPLAN

Hos referenserna återfinns en tydligt utspridd karaktär, kanske delvis som en följd av att man av funktions- och/eller kostnadsskäl velat förlägga samtliga lokaler på ett våningsplan. För att därför inte få en alltför djup sammanhållen byggnadskropp med problem avseende exempelvis ljusinsläpp och utblickar har man kanske då valt att sprida ut lokalerna. Goda möjligheter till ljusinsläpp och god tillgänglighet ernås men beroende på verksamhet erhålles samtidigt relativt långa transportsträckor. Byggnaden i mer än en våning erbjuder samtidigt möjlighet till arkitektoniska lösningar som här ej kan utföras. Kyrkobyggnadens traditionsenligt vertikala prägel återfinns ej heller.

REFERENSER

Lindås kyrka, Vissefjärda
Mats Hultman, 1973

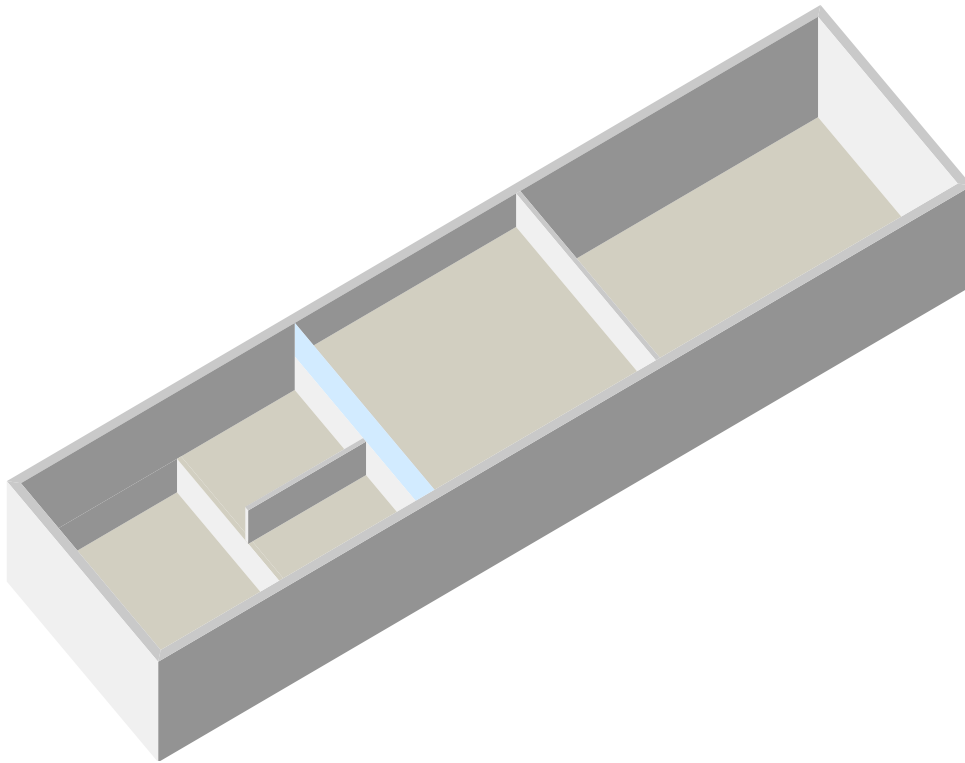

Valstakyrkan, Odensala
Nils Tesch, 1975

Mikaelsskyrkan, Strängnäs
Anders Berglund, 1974

TRAPPAN

LJUSFÖRING: Den långsmala volymen ger goda förutsättningar, majoriteten rum dock låg vägghöjd.

PROPORTIONER: Vissa rum har kyrkans proportioner, flertalet rum dock modesta i mått.

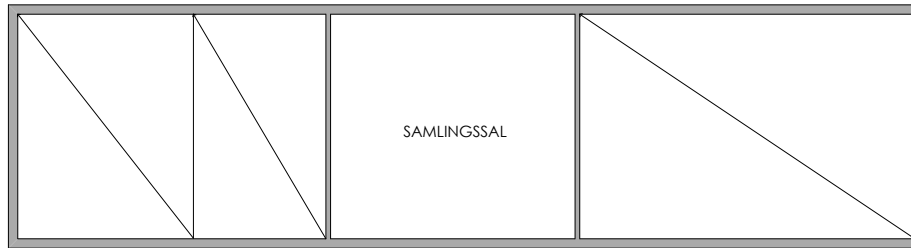
MATERIALVERKAN: Rätlinjära geometrier och tillräckliga proportioner för god tegelverkan.

Detta alternativ har sin bärande idé i byggnadens utformning som en trappa med tre steg. Den stora kyrksalen återfinns i byggnadens ena kortsida, och är här i tre våningar. I mitten av byggnaden finns tre våningar, därefter två, och sedan återigen en. Intressanta rum och interiöra utblickar skapas och vissa av rummen får en sorts spatial förlängning horisontellt ut över nedanliggande rum. Väggarna kan här även glasas eller tas bort helt för maximal effekt. Rummen kan ges tak eller ej beroende på funktion. Då byggnaden delvis är i upp till tre våningar försvåras kommunikationen. Till följd av byggnadens tydliga längdriktning kan konceptet troligen kombineras med en klar axialitetsymbolik, men överlag är troligen alternativet mer intressant för andra typologier.

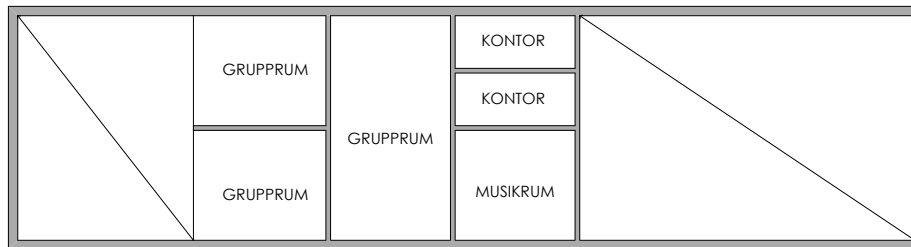

TRAPPAN

KONCEPTPLANER

3 VÅN

2 VÅN

BV

Hos referenserna återfinns en prägel av uppåtsträvande rörelse, interiört som i Västerkyrkan, eller i den exteriöra entrésituationen som hos Söderledskyrkan och Almtunakyrkan. I Västerkyrkan handlar det sannolikt till största del om att helt enkelt vilja tillhandahålla goda sikt- och hörbarhetsförutsättningar i kyrksalen, medan det i fallet Söderledskyrkan tycks handla om att angöra till entré över en höjdskillnad. I Almtunakyrkan tycks det röra sig mer om ett mer renodlat arkitektoniskt grepp, kanske en vilja att få besökaren att uppleva att de rör sig bort från världens gaturum, och stiger upp i en annan typ av verklighet.

REFERENSER

Västerkyrkan, Lund
Carl Nyrén, 1965

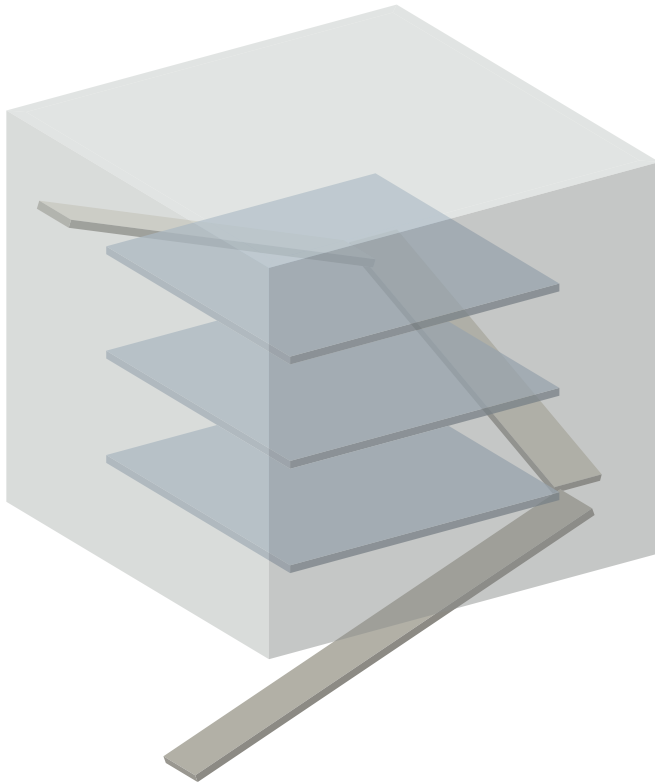

Söderledskyrkan, Farsta
Hans Borgström & Bengt Lindroos, 1969

Almtunakyrkan, Uppsala
Peter Celsing, 1959

KLÄTTERTORNET

LJUSFÖRING: Merparten av fasadytan går förlorad till kommunikation.

PROPORTIONER: Med undantag för översta våningens kyrksal ges mörka och små rum.

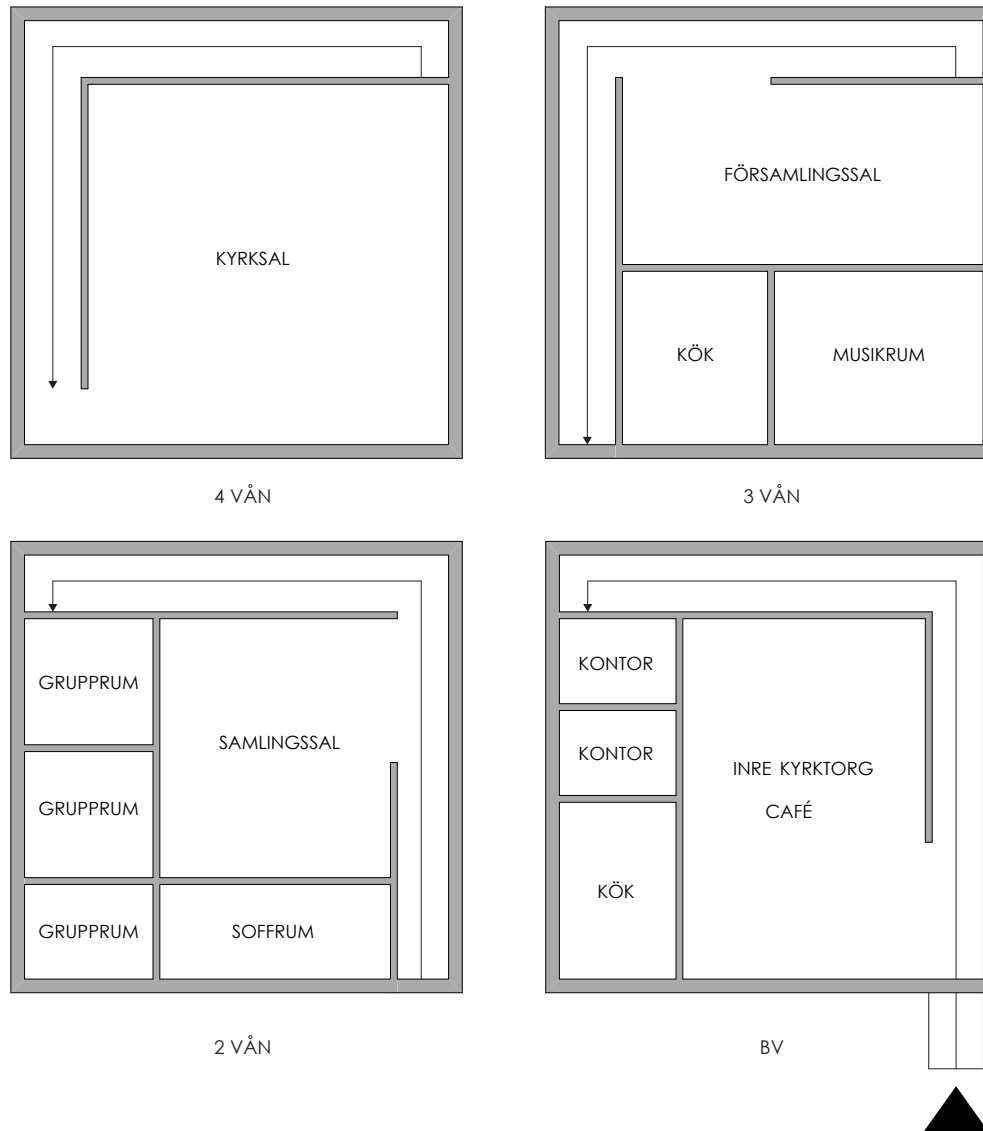
MATERIALVERKAN: Måttlig med undantag för den stora kyrksalen.

I denna variant äntrar besökaren byggnaden underifrån ut ur mörkret och rör sig succesivt upp mot "ljuset", i en tydlig symbolik. Rörelsen och kommunikationen sker i fasad i en spiralrörelse upp mot det översta rummet, kyrksalen. Från kyrksalen erhålles en anmärkningsvärd utsikt över Floda. Byggnaden blir i mycket underordnad den bärande utformningsidén. En majoritet av funktionerna får till följd här av ej vägg mot fasad, och svårigheter med ljusinsläpp och utblickar uppstår därvidlag. Som de flesta byggnader i fler våningar blir därtill kommunikationen lidande och önskad kontakt och transport mellan funktioner på olika våningsplan blir svårlöst. Alternativet är intressant men lämpar sig troligen bättre för annan typologi.

KLÄTTERTORNET

KONCEPTPLANER

REFERENSER

Årsta kyrka, Årsta
Johan Celsing, 2011

Grängesbergs kyrka, Grängesberg
Janne Feldt, 1974

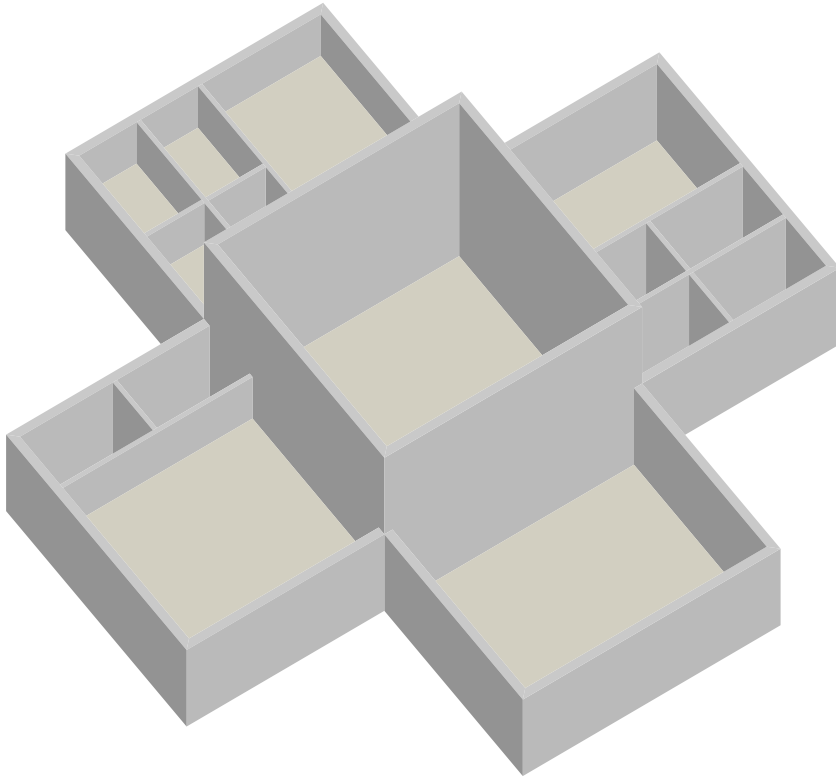
Söderledskyrkan, Farsta
Hans Borgström & Bengt Lindroos, 1969

Petruskyrkan, Danderyd
Jan Wahlman, 1962

Här är det referensernas klättrande uttryck som återfinns i entresituationen till byggnaden och byggnadskroppens kubiska formspråk, som utgjort influenserna. Genom den klättrande rörelsen i angöringen stiger besökaren symboliskt upp i en högre värld, som befinner sig upphöjd bortom det vardagliga. Besökaren rör sig inte bara som normalt i horisontell axel, utan även i vertikal dito. I Grängesbergs kyrka finner vi även ett exempel på en kyrkobyggnad i flera våningar, vilket är relativt ovanligt.

KORSPLANEN

LJUSFÖRING: Goda och slanka mått med undantag för kyrksalens nederdel och rummen därintill.

PROPORTIONER: Då endast en våning finnes ges goda möjligheter till större mått i höjd.

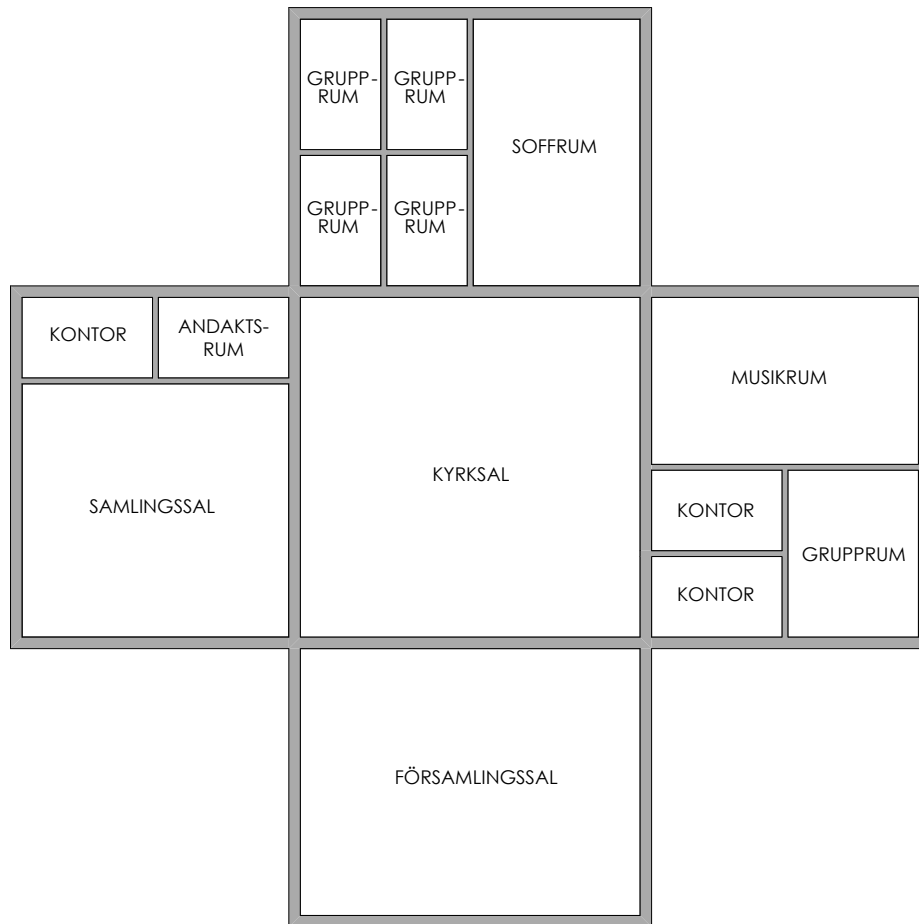
MATERIALVERKAN: God till följd av ovan nämnda möjligheter till generös måttsättning.

Här är byggnaden utformad som ett kors i plan, en mycket tydlig symbolik. Korset är en återkommande bild som planidé i kyrkobyggnaden historiskt, där den är en symbol för Jesu kropp och för den kristnes vandring genom livet. I den exakta mitten av byggnaden återfinns helt naturligt kyrksalen, som det viktigaste rummet. Det är här utformat som en kvadrat. Övriga lokaler placeras i planens ändar. En relativt god fasadyta erhålles, samtidigt som en viss väggyta mot kyrksalen skapas. Kommunikationen blir troligen svårloöst då kyrksalen troligen måste passeras för att nå lokaler i övriga ändar av kyrkan. Man kan även fråga sig om symboliken här är tillräckligt stark för att ha erforderlig genomslagskraft som bärande idé.

KORSPLANEN

KONCEPTPLAN

REFERENSER

Söderledskyrkan, Farsta
Hans Borgström & Bengt Lindroos, 1969

Kapell, Lidingö
Carl Nyrén, 1964

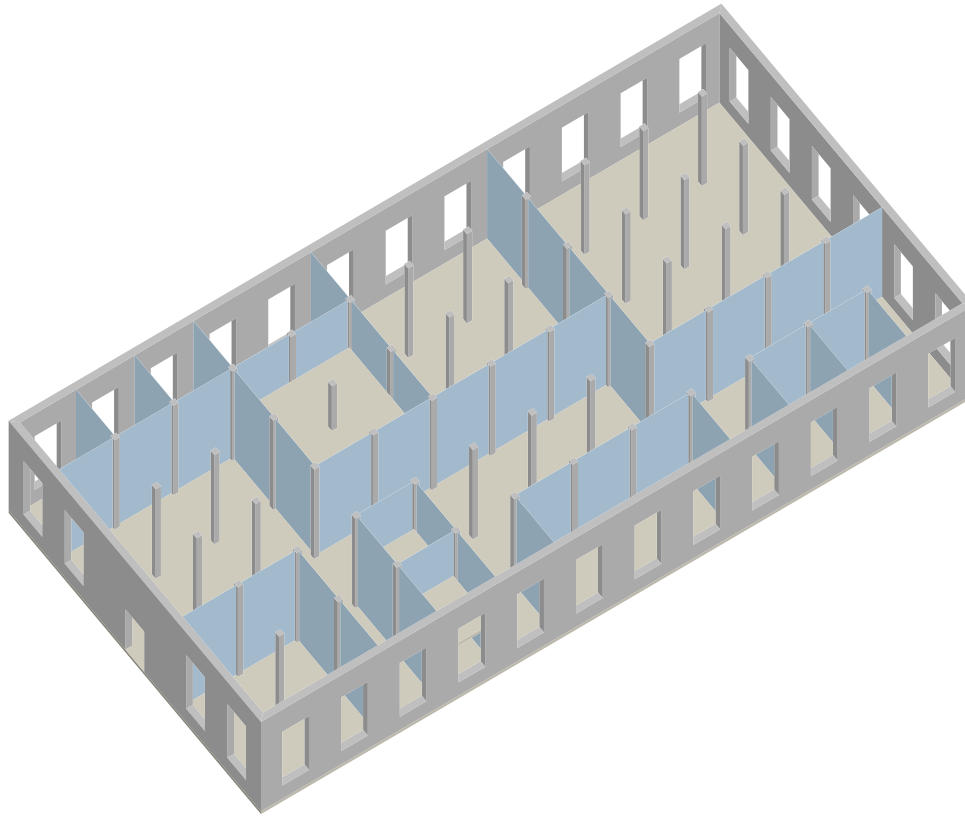
Grängesbergs kyrka, Grängesberg
Janne Feldt, 1974

Norrstrands kyrka, Norrstrand
Sten Gumaelius, 1959

Bland referenserna återfinns ett antal exempel på bruket av ett kubiskt formspråk och dess centrala placering i byggnadskroppen, även om användandet av korset som symbol i plan sällan är lika uttalat som i mitt eget förslag. I Söderledskyrkan skjuter det mest markerade elementet upp ur omkringliggande del av byggnaden. I Norrstrands kyrka är hela byggnaden placerad kring en centralt placerad kvadratisk utformad innergård. Det kvadratiske formspråket i samtliga exempel tycks erbjuda en självklar harmoni som även är tacksam att använda som utgångspunkt för ytterligare grepp.

PELARSKOG

LJUSFÖRING: Pelarna ger intressanta förutsättningar, byggnadens mitt blir dock troligen mörkare.

PROPORTIONER: Då endast en våning finnes ges goda möjligheter till större mått i höjd.

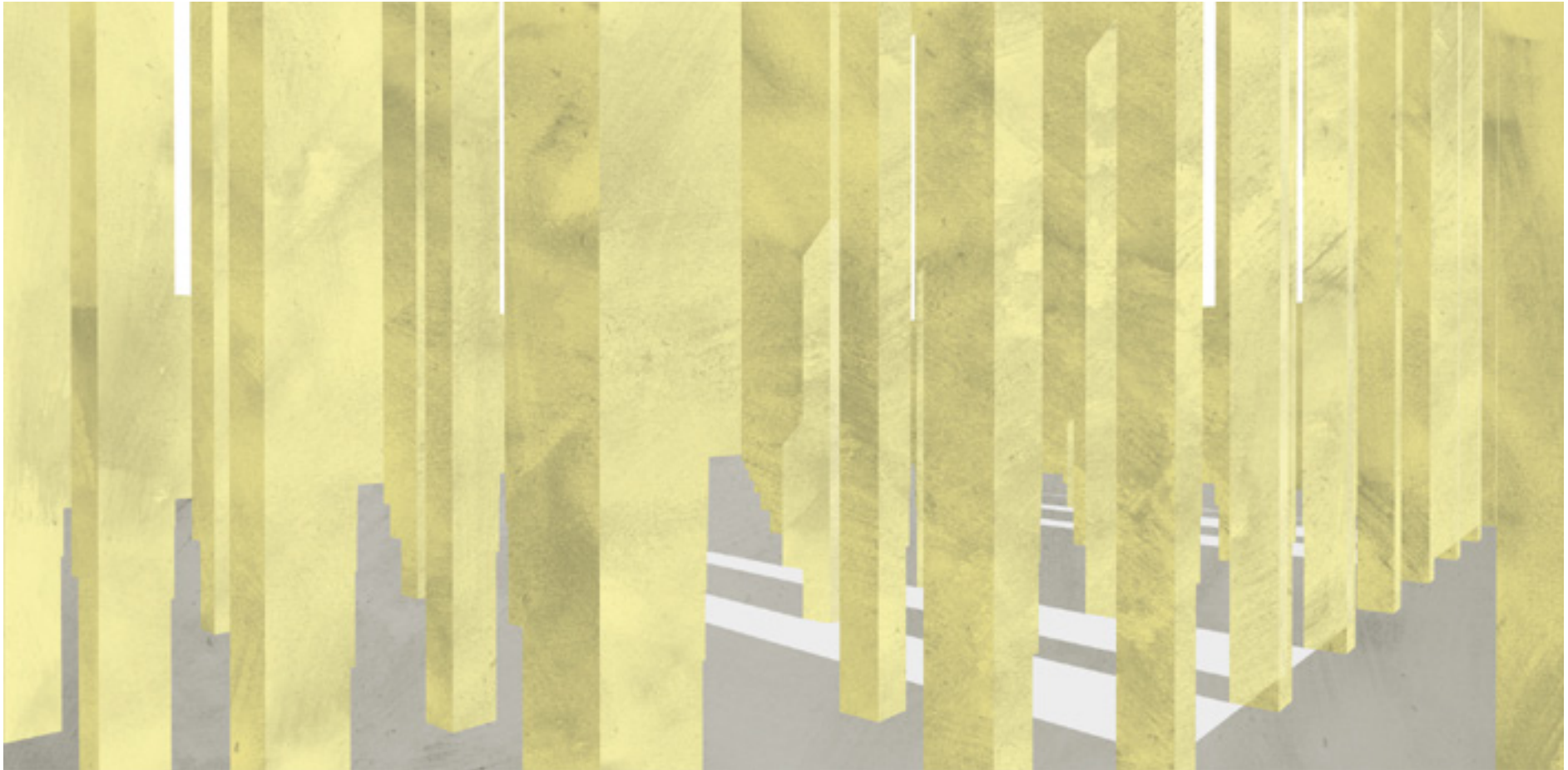

MATERIALVERKAN: Pelarnas och rummets rätlinjiga formspråk ger teglet goda förutsättningar.

I detta alternativ utgör en bokstavlig skog av pelare den bärande utformningsidén, som får stor inverkan på övriga aspekter av byggnaden. En viss symbolik går att finna i upplevelsen av pelarskogen, och den rumsliga och arkitektoniska upplevelsen är intressant. Ljuset försöker hitta in från fasaderna, och blockeras av pelarna och får fri lejd i utrymmena där emellan. Pelaren ger ett generellt intryck av strävan uppåt i byggnaden. Besökaren försöker söka sig fram i skogen mellan alla träd, och här och var finns gläntor. Dessa kvaliteter är arkitektoniskt intressanta, men jag upplever inte att deras potential för en kyrkobyggnad är tillräcklig. Språket är ett annat än kyrkobyggnadens. Som övergripande idé är uttrycket också alltför okonventionellt för att kunna respektera kyrkobyggnaden och klientens förhoppningar.

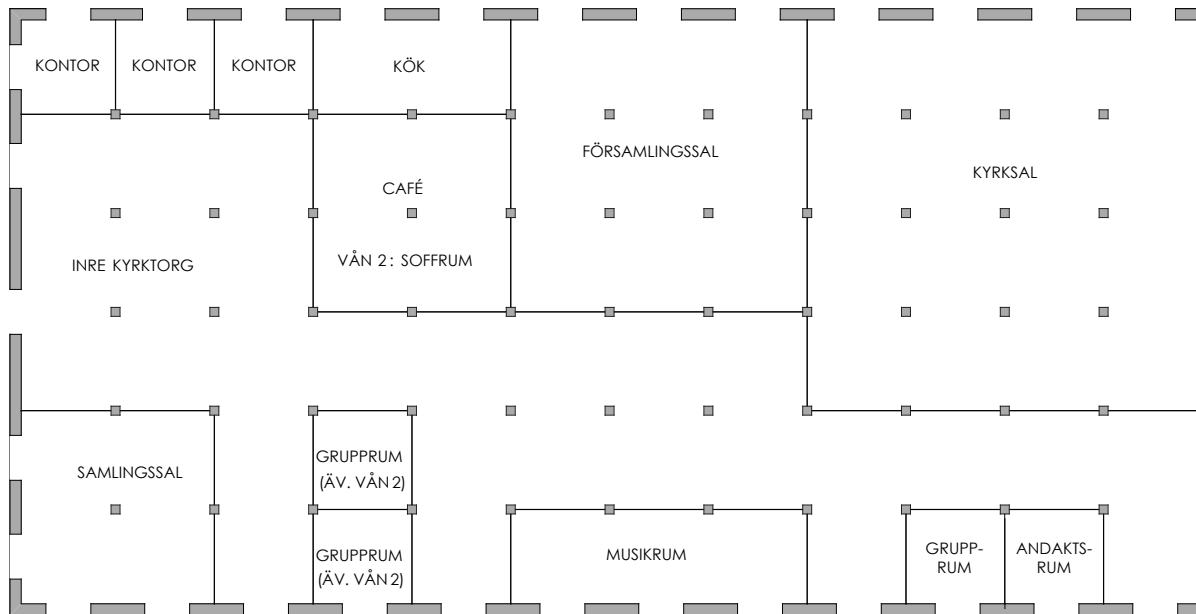
PELARSKOG

KONCEPTPERSPEKTIV

PELARSKOG

KONCEPTPLAN

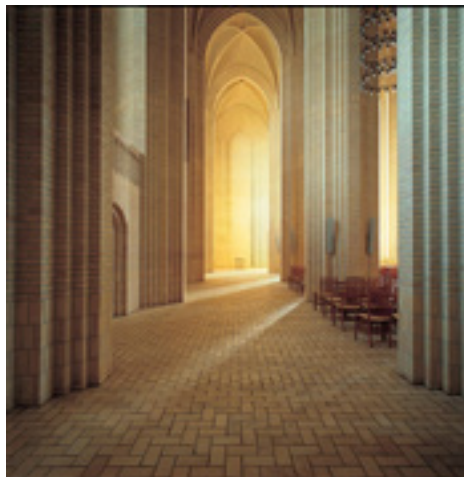

Här finner vi bland referenserna exempel på hur pelaren eller element med pelarens formspråk utgör ett tydligt rums- och atmosfärsskapande grepp. Det vertikala uttrycket hos pelaren ger upphov till en sorts lika vertikal strävan i rummet, en strävan som gör sig mycket väl i den höga kyrksalen där ett självklart fokus på världen ovan och bortom denna redan finns. Pelaren eller den pelarliknande väggen åstadkommer även ett ljusspel där ljuset ibland träder fram mellan pelarna och ibland blockeras av dem, och det blir då istället de senares skuggor som talar. Som i exemplet Sankt Tomas kyrka skapas även en effekt av konstant spänning och intresse då besökaren upplever att något ytterligare döljs bakom pelaren, och sedan ytterligare något bakom nästa.

REFERENSER

Sankt Tomas kyrka, Vällingby
Peter Celsing, 1960

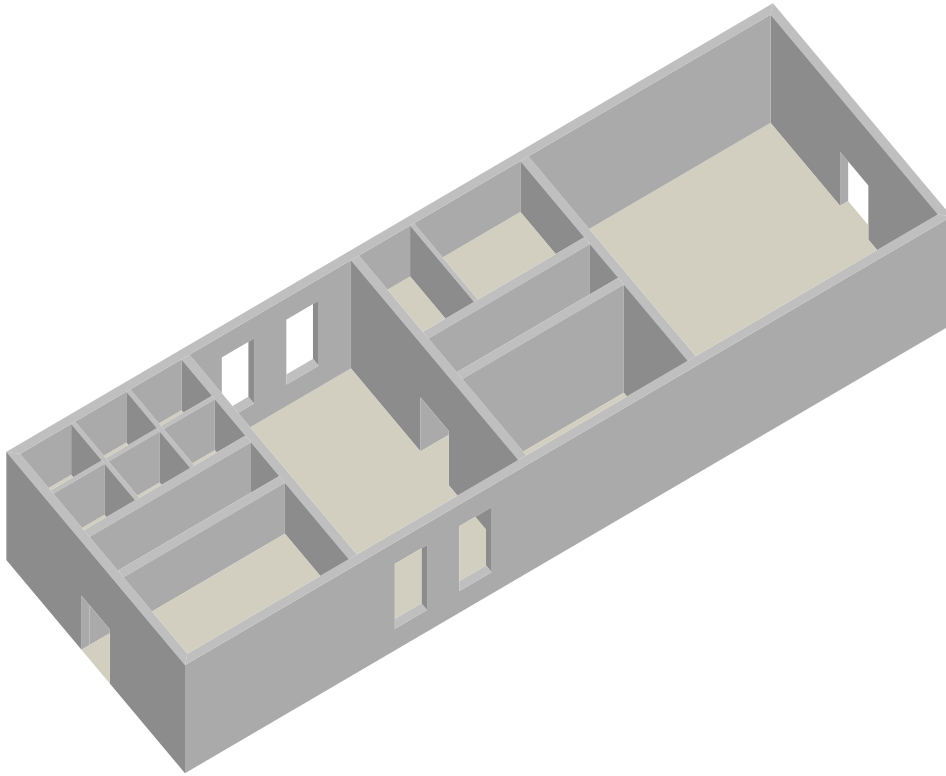

Grundtvigs kyrka, Köpenhamn
Peder Vilhelm Jensen-Klint, 1921-1940

Sankt Tomas kyrka, Vällingby
Peter Celsing, 1960

AXELN

LJUSFÖRING: Den slanka volymen och flertalet höga rum i en våning ger goda förutsättningar.

PROPORTIONER: Flera rum är i en våning vilket ger möjlighet till fri och generös måttsättning.

MATERIALVERKAN: Stora rum och hög takhöjd ger goda förutsättningar.

I detta alternativ, som är det jag valt att arbeta vidare med, utgör en tydlig längsgående axel en av de bärande idéerna. Axeln börjar i entrén i byggnadens ena kortsida och slutar i den andra. Axeln är ett återkommande koncept i kyrkobyggaden historiskt och har en rad symboliska innebörder, så som den kristnes vandring genom livet. En synnerligen tydlig och lättnavigerad plan erhålles. Kyrkorget placeras naturligt i mitten. Stora proportioner används genomgående i alternativet, och byggnaden blir en hemvist för Gud där människan enbart är en tillfällig besökare, ytterligare ett symboliskt grepp. Besökaren påminns om Guds närvaro i våra liv och om livets vandring från vägga till grav, till himmelen. Det gula teglets jordnära kvaliteter agerar i kontrast mot de stora proportionerna och de båda aspekterna förstärker därmed varandra, och både sakrala rum och lokaler i mänsklig skala fungerar väl.

AXELN

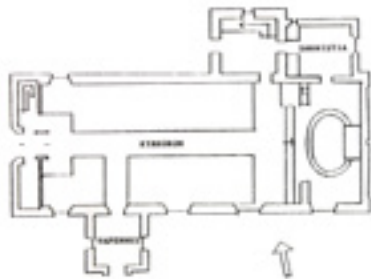
KONCEPTPLAN BV

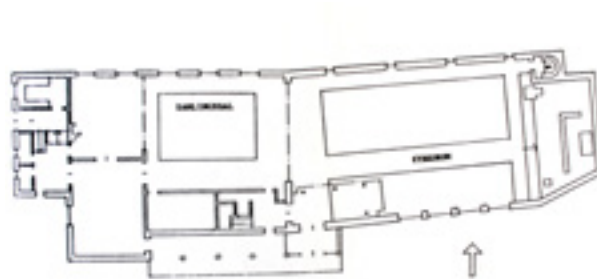
Bland referenserna finns flera exempel på hur axeln tydligt implementeras i kyrkobyggnaden i plan, där den benämns *Via Sacra*. Oftast påbörjas axelns riktning vid entrén, och fulländas vid altaret i kyrksalen. I Högsbo kyrka ser vi ett tydligt exempel på hur den skär rakt genom rummet på sin väg mot altaret.

I exemplet Uppståndelsens kapell ser vi återigen en axel som leder fram till altarportiken i den ena kortsidan. Detta rum är dock även anmärkningsvärt då det är proportionerat enligt gyllene snittet, där bredden x 1,618 ger höjden, vilken x 1,618 ger rummets längd.

REFERENSER

Envikens kyrka, Enviken,
Sven Ahlbom, 1957

Storfors kyrka, Storfors
Tor Engloo, 1959

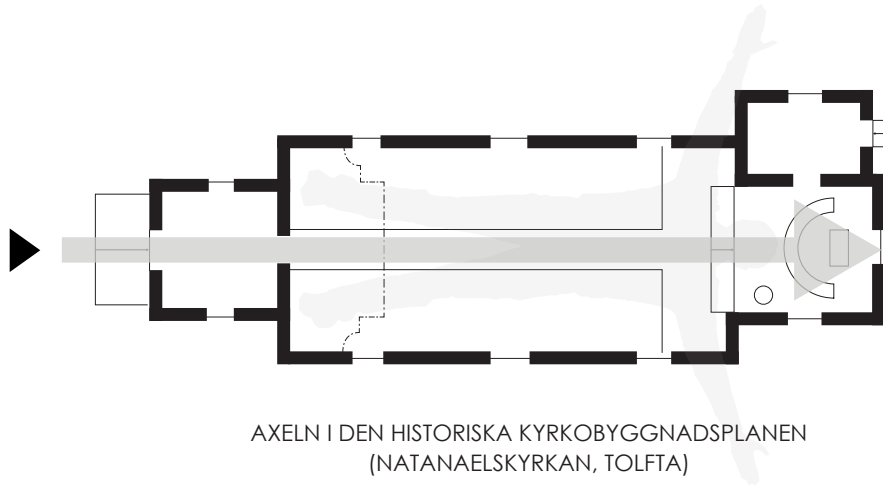

Uppståndelsens kapell, Stockholm
Sigurd Lewerentz, 1925

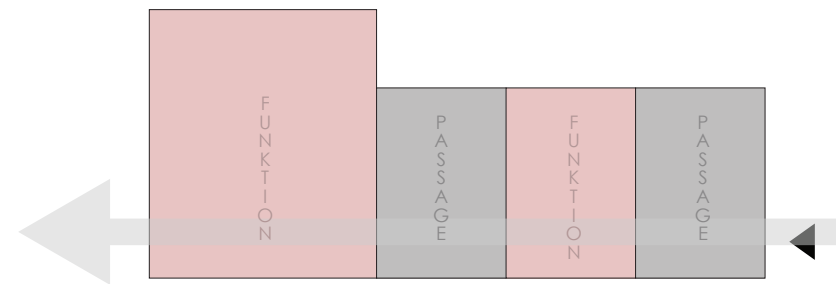
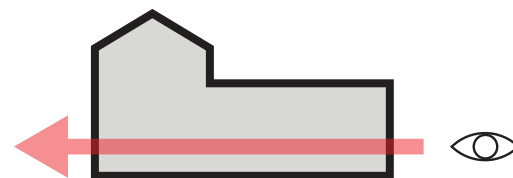
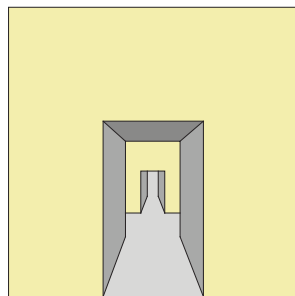
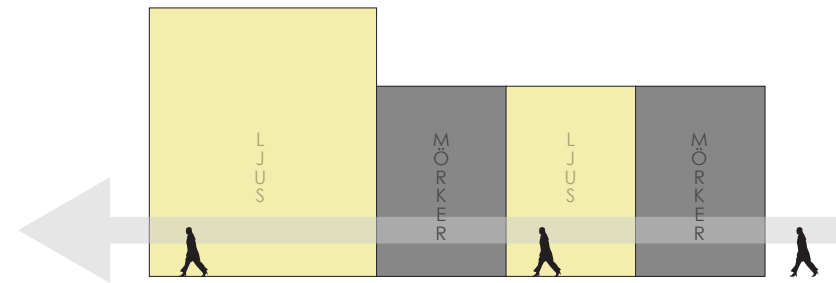
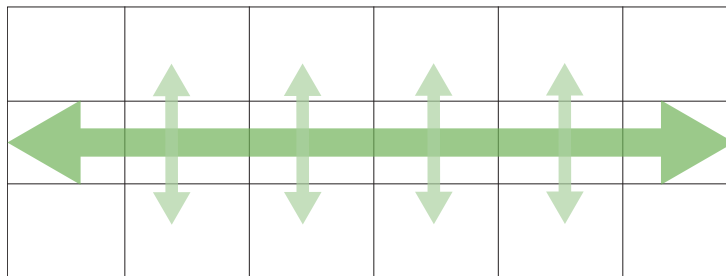

Högsbo kyrka, Göteborg
Thorsten Roos, 1963

AXELN

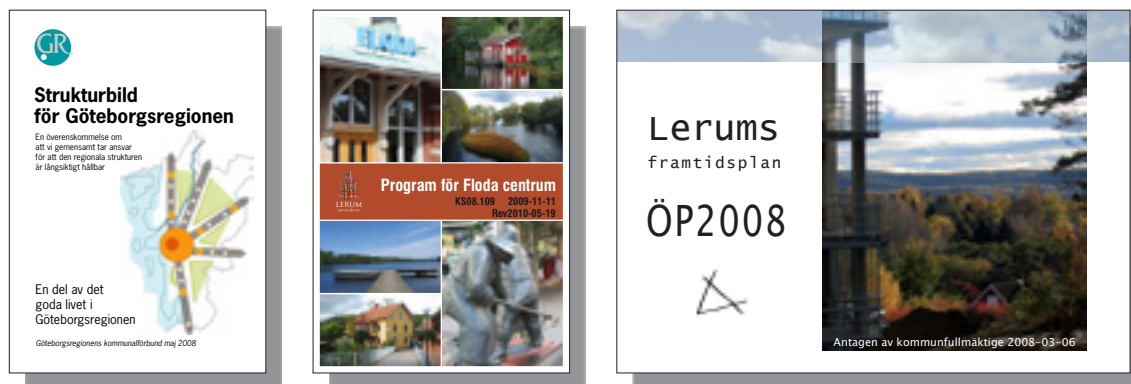
Axeln är historiskt en mycket vanligt förekommande bild i kyrkobyggnadens plan, där den är en symbol både för den kristnes vandring genom livet och för Jesu kropp. Axeln är även en tydlig symbol för början och slut, för mål och mening, och dess tydliga materialisering i arkitekturen får oss därmed att beakta dessa begrepps roll och värde i vår vardag. Den får oss att beakta livets ändlighet och därmed att inte ta saker och ting för givet. Den står också för fortsättning, att livet alltid går vidare. Slutligen ger axeln möjlighet till en mycket tydlig, effektiv och lättorienterad planlösning.

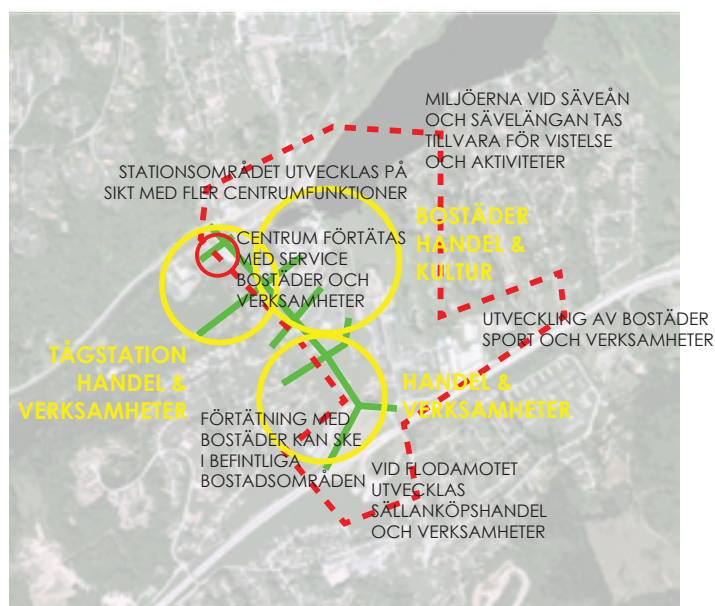
BILAGA E: KOMPLETTERANDE PLATSDOKUMENTATION

APPENDIX E: ADDITIONAL SITE DOCUMENTATION

STYRDOKUMENT

STYRDOKUMENT

UTVECKLINGSPLANER FÖR FLODA ENLIGT STYRDOKUMENT

Ett antal styrdokument på lokal, kommunal och regional nivå har en inverkan på Flodas urbana utveckling och därmed på platsen där projektet är beläget. Styrdokumenterna ger en överblick över nuvarande situation och vad man vill uppnå inom den närmaste framtiden.

Enligt dokumenten är Floda en del av det huvudstråk i nordöstlig riktning från Göteborg som är en viktig del av hela Göteborgsregionens infrastruktur.

Kommunikationen till och från Floda fungerar bra. Vid projektplatsen passerar Brovägen, som anges som huvudgatan genom Floda. På sikt vill man utveckla denna till en typ av entrégata.

Bebyggelsen är variationsrik och attraktiv, men vissa oanvända ytor centralt ger ett ovårdat intryck (här avses främst projektplatsen och dess närområde).

Handelsutbudet är svagt och centrum sparsamt besökt. Man vill stimulera handelsetableringar i projektplatsens direkta närhet.

Många boende bor i Floda till följd av de många attraktiva naturområdena runt orten och besöker sällan centrala delar i orten annat än för livsmedel-sinköp. Platser för offentliga möten saknas.

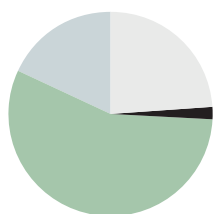
JÄMFÖRELSE UTSNITT FLODA GÖTEBORG

FLODA

EXPLOATERINGSTAL UTSNITT : 0,03

18% VATTEN

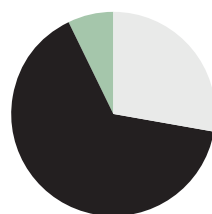
24% GATA/JÄRNVÄG
2% BYGGNADSAREA
56% GRÖNYTOR

GÖTEBORG

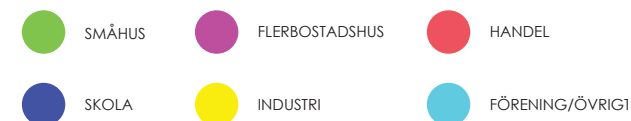
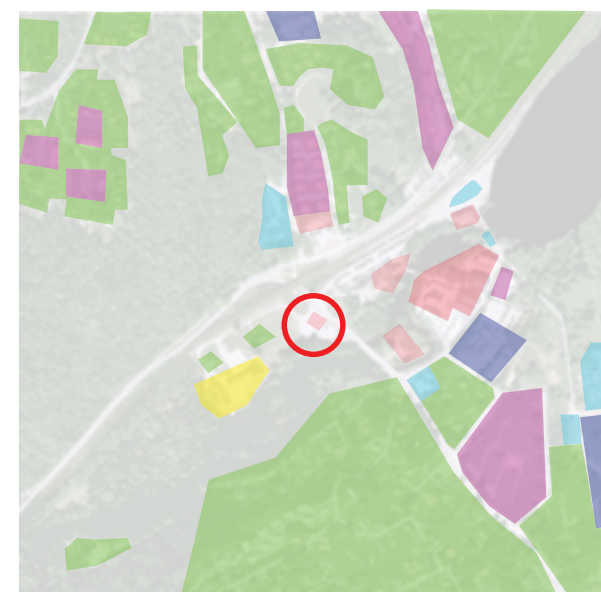
EXPLOATERINGSTAL UTSNITT : 2,59

7% GRÖNYTOR

28% GATA/SPÄRVÄGN
65% BYGGNADSAREA

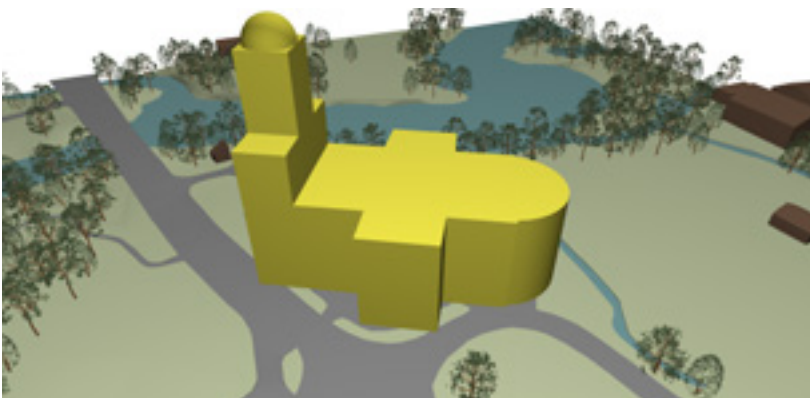
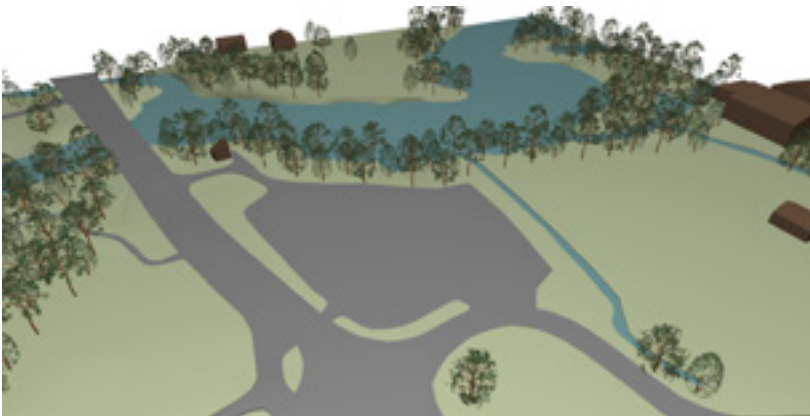
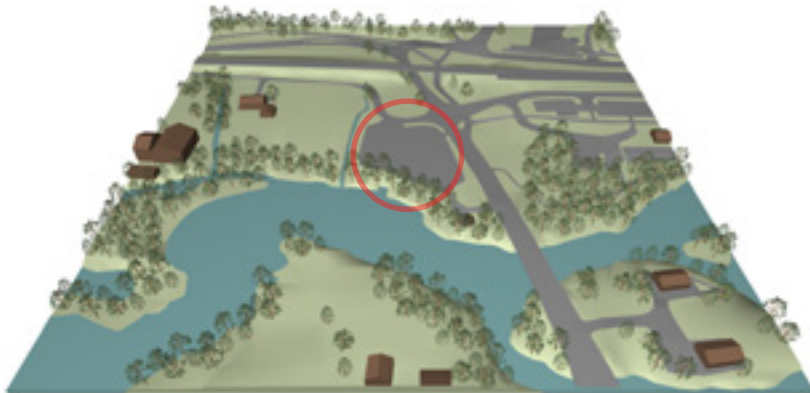
BYGGNADSTYPER OCH OMRÅDEN

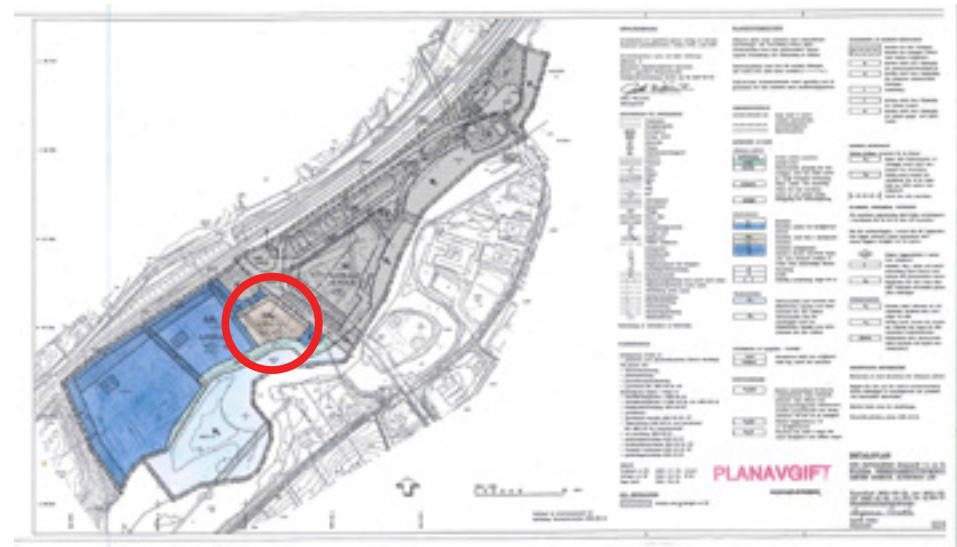
Till vänster en jämförelse av utsnitt Floda centrum/ Göteborg centrum (med domkyrkan). En märkvärd skillnad ä att de både utsnitten innehåller nästan exakt samma andel vägnät, medan bebyggelse i anslutning till samma vägnät är avsevärt högre i Göteborg.

Till höger ser vi en kartläggning av byggnadstyper i platsområdet. Bostadsbebyggelse lyser med sin frånvaro, sannolikt av närheten till Västra stambanan och de ljudnivåer som återfinns i dess närhet.

DATORMODELL

DETALJPLAN

Till vänster datormodell över platsen, längst ned med skalenlig modell av Göteborgs domkyrka för att ge en tydligare uppfattning om proportionerna på platsen. Förevisade träd placerade enligt satellitfoto. Vi ser årumets och det intilliggande vägsystemets påtagliga inverkan på platsens karaktär.

Ovan höger gällande detaljplan för platsen. Här ges att högst en fastighet à total bruttoarea på 2000m² och maxhöjd 61m tillåts. Mark för utevistelse måste till följd av översvämningsrisk med anledning av den närliggande ån vara över 52m, eller 1m över nuvarande marknivå.

I projektförslaget har marken därför schaktats upp för att nå denna nya höjd. Fasader måste utformas så att max dB inomhus inte överstiger 45dBa, vilket de mycket kraftiga ytterväggarna i projektförslaget bör kunna uppnå.

BILDKÄLLOR

Där ej annat angivits har bilderna tagits av författaren eller hämtats från någon av följande källor:

1. Wikimedia.org
2. Flickr.com
3. *Nya svenska kyrkor I-III* (Illerstad, Lennart, 1990)

